

ઈરાનની મુખતેસર તવારીખ,

કુચોમરશના વખતથી તે યજ્ઞદેજ્ઞદ શહેરીયાંરનાં રાજ્યની

આખેરી મુધીની,

પત્રના આકારમાં,

દરેક પત્રને લગતા સવાલો સાથે.

બનાવનાર

બહુમનજી બેહરાંમજી પટેલ.

ત્રિજી આવૃત્તિ.

“અઝ નકશો નેગારે દરો દીવાર શેકસ્તેહ
આસાર પદીદ અસ્ત સનાદીદે અજમરા.”

માએની—આપેછે ઈરાની પાદશાહોની જાહેર નિશાન,
તે કદીમ ચિતારવાલાં બીસમાર બાંધકામ.

મુંબઈ :

જહાંગીર બેજનજી કરાંણી,

પુસ્તકો પ્રગટ કરનાર તથા વેચનાર.

ના. ૧૮, પારસી બજાર સ્ટ્રીટ, કોટ.

૧૨૫૦ યજ્ઞદેજ્ઞદી.—૧૮૮૦ ઇસવી.

કિમ્મત રૂ. ૧૧

૧૩૪૫૭

Registered under Act XXV. of 1867.

આ પુસ્તક ઈસવી સન ૧૮૬૭ નાં ૨૫ માં કાયદા પ્રમાણે સરકારમાં
નોંધાયું છે, અને તે ઉપર સંધલો હક્ક ખતાવનારનો છે.

મુંબઈ:

નિર્ણયસાગર છાપાખાનામાં છપાયું છે.

શ્રી-કેળવણીનાં કામને જોયો મદદ
તથા ઉત્તેજન આપેછે, તેઓ ખચીત પોતાનાં
કુટુંબનું, ઠોલાનું અને દેશનું ચાલતા તથા
આવતા વખતને માટે ભણું કરેછે. તેવા
ગ્રહસ્થો તથા ખાનુઓની જનાબમાં આ
નહાનું પુસ્તક તેના બતાવનારે મોટાં માન
અને ઇજ્જત સાથે અર્પણ કર્યું છે.

દીબાચો.

(પેહેલી આવૃત્તિના.)

“ પેહેલે અને છેલ્લે, જાહેરમાં અને ખાતેનમાં, ખોદાતાલાનાં શોગરાના.”

પૃથિવની સપાટી ઉપર વસનારી સઘલી સાતોમાં પારસીઓની સંખ્યા ઘણી ઓછીછે, તોપણ તે એક એવા મોટા ટોલાની ઓલાદછે, કે જેણે આગલ એક લાંબા જમાના સુધી ઈરાન દેશમાં ઘણી જાહોજલાલી સાથે રાજ્ય ચલાવ્યું હતું. જે ટોલામાં જમશેદ, ફ્રેદુન, કેપુસર, ગોસ્તાર્પ, ફુરુસ, દાર્યવુસ-વિસ્તાર્પ, ખરાયાર્સા, અર્દે-શીર-દરાજદસ્ત, અર્દેશીર-ખામેગાન, અને નોશીરવાન-આદેલ જેવા પાદશાહો રાજ્ય કરી ગયા હતા. જેઓનાં રાજ્યની ધજા દુર દેશોમાં પુર દખ્ખાથી ઉડતી હતી. જેઓનાં નામ તથા કામથી એક વેલાએ શું યુનાન કે શું રૂમ શું ચીન કે શું તારતરીના મુલકો થર-થર ધુંજતા હતા, તથા જેઓની ક્તેહનો તુંદ પવન એક વેલાએ પૃથિવની સપાટીના મોટા ભાગ ઉપર ફૂકતો હતો; એવું જે મોટું તથા જાહોજલાલી ભર્યું રાજ્ય આપણા વડવાઓ ભોગવી ગયા છે, તેઓની તવારીખ જાણવી અપણને ઘણી અગત્યની છે.

ઈરાનની તવારીખમાં આજ લાંબી મુદત થઈ એટલો તો ગુંચવારો પડ્યોછે કે હજુ સુધી કટલીએક ખાખતો ઉપર વિદ્વાનો એકમત થતા નથી, તોપણ ખીલારોકી હરફોની તખ્તીઓની જે શોધો થઈછે તેઓને ઉકલાવ્યાથી, તથા આપણાં ધર્મ પુસ્તકોના કટલાક ભાગોની યુરોપિઅન વિદ્યાથી થાએલી શરેહ ઉપરથી ઘણાંક ગુંચવારો આજ દુર થઈ ગયોછે, અને ઈરાનનાં રાજ્યની સડથી વધારે જાહોજલાલી ભરી ખીના જે જમાનાના દોરથી ગુમ થઈ ગઈ હતી. તે વિદ્યાનાં ખજાનો પાછી અજવાલાંમાં આવીછે.

આપણા પારસીઓનાં ખાજકોને શિખાડવાને માટે ઈરાનની ખુખતેસર તવારીખનું એક નહાનું પુસ્તક નહિ હોવાથી કટલાએક સદગ્રહસ્થોની ભલામણ ઉપરથી આ પુસ્તક અમોએ પત્રના આકારમાં રચ્યું છે, તથા દરેક પત્રની પછવાડે તેને લગતા સવાલો ટાંક્યા છે, કે જેથી શિખનારને પોતાનો પાઠ કરવાને તથા શિખવનારને તે

પાઠ લેવાને એકસરખી રીતે સવલ પડે. તેમજ પેહેલા પત્રમાં અસલ ઇરાન દેશનાં જાણવાજ્ઞે પ્રાંતો તથા શેહેરોનો ટુક ખોલાસો આપ્યોછે; અને ઇરાન સિવાય યુનાન, રોમ, ઇત્યાદિ દેશોમાંનાં જ પ્રાંતો તથા શેહેરો આ મુખતેસર તવારીખનાં પુસ્તકમાં આપ્યાંછે તેમનો ખોલાસો પછવાડે વધારા તરીકે મુલાક્કરોને અનુક્રમે આપ્યો છે; તથા એક લાયકીવાલા મિત્રની મદદથી શરૂઆતમાં અસલ ઇરાનનો નકશો પણ દાખલ કરીધોછે.

આપણા લોકો હુઆમનિસ વંશના પાદશાહોનાં નામો જ પ્રમાણે યુનાનીઓએ લખ્યાંછે તેપ્રમાણે વાપરેછે, પણ અમેએ આ પુસ્તકમાં ખીલારોકી તખ્તીઓ પ્રમાણે તેઓનાં અસલ ઇરાની નામો વાપર્યાંછે, કે જે વાંચવાનો ખાજકોને માલુમેરો પડ્યાથી તેઓ મજકુર પાદશાહોને યુનાની નામોને બદલે તેમનાં ખરાં ઇરાની નામોથી ઓળખી શકે.

આ પુસ્તક રચતી વેલાએ નિચલા ગ્રંથો અમેને મદદ તથા ભોમીઆ તરીકે અતી ઉપયોગી થઈ પડ્યા હતા:—

જન માલકમની ઇરાનની તવારીખ.

જુઆરજ રાલીનસનની હીરોદોતસ તથા એનશીયનટ માનરકીસ.

એમ રાલીનસની પ્રાચીનકાલની તવારીખ.

જુઆરજ ગ્રોતની યુનાનની તવારીખ.

રાલીનસ અને ખીજ ગ્રંથકારો ઉપરથી ઉપજાવેલી અસલી તવારીખનું પુસ્તક.

ડાકટર મારટીન હાઉગનું જરથોસ્તી ધર્મ વિષેનું પુસ્તક.

જુઆરજ ડેવીસની પત્રના આકારમાં લખેલી ઇંગલંડની તવારીખ.

ફરેદોસી તુસીનું શાહનામું.

ફરજને બેહરામની શારેરતાને ચેહાર ચમન.

મી૦ જેહાંગીર ખરજેરજી વાછાનો ઇરાની ખીલારોકી તખ્તીઓ વિષેનો રેસાલો.

મી૦ જમશેદજી પાહલાણજી કાપડીઆની તવારીખે કદીમ ઇરાન.

મી૦ બેહરામજી ભીખાજી કાંગાની ઇરાનની તવારીખ.

મી૦ ખરશેદજી રસ્તમજી કામાજીનું જરથોસ્તનામું.

છેલા ત્રણ અંથકારોના અમો અકસર કરી વધારે આભારી થયા છેયે, કેમકે તેઓનાં કામતી પુસ્તકોમાંથી અમોને મદદ મળીછે, એટલુંજ નહિ, પણ તેઓએ ખુદ પોતે હમોને ફટલીએક ઉપયોગી મદદો તથા સુચનાઓ કીધીછે, તેમજ અતરેના માણ ઉપયુટ્ટી એડ્યુકેશનલ ઈનસ્પેક્ટર મી० જીહાંગીર હોરમજી પંથકીએ પણ આ પુસ્તકના સંબંધમાં ધણીક મદદો કીધીછે, કે જે માટે એ ચારે ગ્રહરથોના અમો ખરાં જીગરથી ઉપકાર માન્યે છીયે.

શેવટે અમો પુસ્તક ભરોસાથી ઉમેદ રાખ્યે છીયે કે આ પુસ્તક જોકે આપણા પારસીઓનાં ખાલકોને શિખાડવાને માટે ખનાવ્યું છે, તોપણ ધણી ખરી ઉમરે પુગેલી પારસી ખાનુઓ તથા ગ્રહરથો કે જેઓ આપણાં અસલી વતનની તથા રાજ્યની તવારીખથી અંજાણાં છે તેઓ પણ તેનો ઉપયોગ કરવાને ચુકશે નહિ.

મુંબઈ, ડીસેમ્બર ૧૮૭૨.

ખ. બે. પ.

દીખાઓ.

(ખીજી આવૃત્તિનો.)

આ ખીજી આવૃત્તિ જાહેરમાં મેલતી વેલા મોટી ખુશીસાથે મારે જાણાવવું જોઈએ કે આપણા પારસીઓનાં ખાલકોને ધરાનની તવારીખ શિખાડવા માટે સર જમશેદજી જીજીભાઈ પારસી ખેતીવોલંટ ઈનસ્ટીટ્યુટને લગતી છોકરીઓની નિશાલોમાં, જરથોસ્તી છોકરીઓની નિશાલ મંડલીને હસ્તકની નિશાલોમાં, તથા અતરે તેમજ દેશાવરો ખાતેની પારસીઓને લગતી ફટલીએક નિશાલોમાં આ પુસ્તક કામે લગાડ્યાથી, તથા ગામદાર સરકારની તરફથી તેનો મોટો જરથો ખરીદ્યાથી પેહેલી આવૃત્તિની સઘલી નકલો ખપી ગઈછે, અને આ ખીજી આવૃત્તિ છપાવવી પડીછે, તથા તેની કિંમતમાં પણ ઘટાડો કરી રૂ. ના રાખ્યો છે; માટે ઉમેદ છે કે ખીજી જે નિશાલોમાં તે દાખલ નહિ કર્યું હોય ત્યાંપણ તે જલદીથી થશે.

આ આવૃત્તિમાં તવારીખને લગતા પત્રોમાં કરસો ફેરફાર અથવા વધ ઘટ કર્યું નથી, પણ દરેક પત્રની પછવાડે આપેલા સવાલો પેહેલી આવૃત્તિમાં ધણેક ઠેકાણે લખાણથી હતા તે આમાં ટુકા કીધા છે કે જેથી અભેઆસીને કંટાલો નહિ આવે.

જે જે ખાતાંવાલા સાહેબોએ પોતાને લગતી નિશાલોમાં આ પુસ્તક દાખલ કર્યું છે તેમનો, તથા મહેરબાન ડાએરેક્ટર આફ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શનનો આ જગોએ હું ઉપકાર માનું છું, અને ઉમેદ રાખું છું કે જેવી જાહેડકથી આ ખીજી આવૃત્તિ છપાવવી પડી છે તેવીજ જાહેડકથી એની ત્રિજી આવૃત્તિ છપાવવાની પણ મારે માથે ખુશાલી ભરી ફરજ આવી પડે.

મુંબઈ, જુન ૧૮૭૩.

બ. એ. પ.

દીબાચો.

(ત્રિજી આવૃત્તિનો.)

આ પુસ્તકની ત્રણ આવૃત્તિ બાહર પડશે એવો જે વેલાએ એ પુસ્તક રચ્યું તે વેલાએ મને પણ મુદલ એઆલ હતો નહિ. ખીજી આવૃત્તિની ૨૦૦૦ નકલો પણ ખપી જવાથી આ ત્રિજી આવૃત્તિ કાઢવી પડી છે, અને ઉમેદ છે કે એ રીતે હજી ખીજી વધારે આવૃત્તિઓ એ પુસ્તકની નીકલશે.

મુંબઈ, નવેમ્બર ૧૮૮૦.

બ. એ. પ.

ઈશાનની મુખતેસર તવારીખ પત્રના આકારમાં.

પત્ર ૧ લો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

જે વેળા હું તમારાથી છુટો પડ્યો, તે વેળા મેં તમારી ઉપર વારેઘડીએ પત્ર લખવાને કબુલાત આપી હતી, અને તે મૂજબ હું આ પેહેલો પત્ર લખું છું, તથા હવેથી દર વેળા લખતો રહીશ. હું તેમાં કાંઈ ધર સંસારની અથવા ખાનગી બાબતો નહિ લખીશ, પણ આપણાં અસલ વતન ઈશાનની મુખતેસરમાં તવારીખ લખતો જ-ઈશ, કે જે વાંચ્યાથી તમોને જ્ઞાન મળે, તથા ફાયદો હાંસલ થાય. આ તવારીખ કાંઈ લંબાણ નહિ પણ ટુકામાંજ જણાવીશ, કેમકે તમારી વય હજુ નહાનીછે, તેથી તમોને ધણું યાદ રહી શકે નહિ; પણ એથી જેમ જેમ તમારો મોટો થશો, અને ઈશાનની મોટી તવારીખ વાંચવા માંડશો, ત્યારે તે માહેલી બાબતો તમોને જલદીથી સમજ પડશે. હું જે તમારા ઉપર લખી મોકલું તે તમારે ફક્ત અમરધું વાંચી જવું નહિ, પણ ધીરજથી વાંચી વિચાર કરી તે માહેલી બાબતો યાદ રાખવી.

હરેક દેશની તવારીખ જાણવા આગમજ તે દેશનું, તથા ત્યાંના લોકોનું વર્ણન જાણવું એ ધણું અગત્યનું છે, અને તેટલા માટે આ પત્રમાં હું તમારા ઉપર ઈશાન દેશનું વર્ણન લખી મોકલું છું.

યાદ રાખજો કે ઈશાન એશિઆ ખંડ માહેલો એક મોટો દેશ છે. એ દેશની હદ અસલના વખતમાં કેટલી તથા ક્યાં લગણ હતી તે ચોકસ જણાતું નથી; પણ તેની જાહોજલાલીના વખતમાં તેની ઉત્તર દિશાએ કાસ્પિઅન સમુદ્ર અને કાકેસસના પહાડો, પૂર્વે સિંધુ અને જહૂન નદીઓ, દક્ષિણે ઈશાની અખાત અને હિંદી મહાસાગર, તથા પશ્ચિમે યૂફ્રેતિસ નદી હતી.

ધરન દેશ તેની જાહોજલાલીના વખતમાં જે કેટલાએક પ્રાં-
તોમાં વેહેચાયેલો હતો, તેમાંના મુખ્ય પ્રાંતોનાં નામ, તથા તેમનું
થોડુંક જાણવા જોગ વર્ણન, તમારી જાણને માટે નીચે ઠાંકુંછું—

“ પરસિસ.	ગેદ્રુશિયા.
સૂસિયાના.	પાર્થિયા.
મીડિયા.	હરકેનિયા.
એરિયા.	એકત્રિયાના.
કરમાનિયા.	સોગદિયાના.”

“ પરસિસ (ફારસ)—એ પ્રાંત ધરની અખાતની ઉત્તર દિશાએ
“ આવેલોછે. હિયાંની જમીન ઘણી ઉજડછે. મર્દસ્તનાં મેદાનમાં ખૂર
“ નદીના કાંઠા આગળ પર્સીયોલીસ અથવા તખ્તે જમશેદ નામનું
“ નામીયું શહેર હતું. પર્સીયોલીસથી આસરે પાંચ મૈલની વેગલા-
“ ઇએ નકશી રસ્તે નામનો એક પહાડ છે, તેની ઉપર સાસાન્યા-
“ નોના વખતના કેટલાએક ચિતાર હાલ પણ જોવામાં આવેછે.
“ પર્સીયોલીસથી પચાસ મૈલના તકાવત ઉપર મારધાખના મેદાનમાં
“ પેસાગરગેદા હતું. હાલ એ પ્રાંતમાં શાહપૂર, ફીસા, ખૂશર, અને
“ શીરાજ આવેલાંછે.”

“ સૂસિયાના (ખૂજસ્તાન)—એ પ્રાંત ફારસની પશ્ચિમ દિશાએ
“ આવેલોછે. હિયાંની જમીન ઘણી માતપરછે. એની રાજધાની
“ સૂસા, કાએસ્પિસ નદીના કાંઠા ઉપર હતી. થંડીની રતુમાં ધર-
“ નના પાદશાહો એ શહેરમાં આવીને રહેતાહતા. સૂસાથી પિ-
“ સ્તાલીસ મૈલની વેગલાઈએ કહાડન નદીના કાંઠા ઉપર શુસ્તર
“ નામનું વખણાયલું શહેર છે. શુસ્તર શિવાય ખીજાં ઘણાં શહેરો એ
“ પ્રાંતમાં આવેલાંછે, તેમાં અહાવાઝ તથા બસોરા, એ બે શહેરો
“ જાણવાજોગ છે.”

“ મીડિયા—એ પ્રાંત ફારસની ઉત્તર દિશાએ આવેલોછે. એ બે
“ ભાગમાં વેહેચાયેલો હતો; એલોપેતેની (આઝરખીજાન) અને
“ મીડિયામેજર (ઈરાકે અજમી)—એ બન્ને ભાગો માહેલા પેહેલા
“ ભાગમાં પુષ્કળ પહાડો, તથા જંગલો દીઠામાં આવેછે; પણ એનો
“ ખીજો ભાગ ઈરાકે અજમી ઘણો સુંદર અને રલિયામણો છે. એ
“ ભાગમાં એકપેટાના (હામાદન) કરી એક મોટું અને નામીયું
“ શહેર હતું. એકપેટાનાની પડોસમાં ખીલિસ્તુન નામનો એક
“ ખડક છે, તે ઉપર દારાયસ—હિસ્તાસ્પિસના વખતના લેખો

“ દીઠામાં આવેછે. એકબેટાનાથી આસરે ખસેં મૈલને છેટે અલખ્રુઝ
 “ ના પહાડો આગલ રમે કરીને એક મોટું અને પુરાતન શહેર હતું.
 “ હાલ એ ભાગમાં તેહરાન અને ઈસ્કુહાન નામનાં બે મોટાં શહેરોછે.”

“ એરિયા (સેછસ્તાન તથા ખોરાસાનનો દક્ષિણ ભાગ)—એ
 “ પ્રાંત મીડિયાની ઉગમણ દિશાએ આવેલાંછે. એમાંથી એરિઅસ
 “ (હેરી) નામની નદી વહેછે, તેથી એનું નામ એરિયા પડેલુંછે. એ-
 “ રિયાની જગાએ હાલ હેરાતનું નામીયું શહેર આવેલુંછે.”

“ કર્મીનિયા (કરમાન) અને ગેદ્રુશિયા (મકરાંન)—એ બન્ને
 “ પ્રાંતો ફારસની ઉગમણ દિશાએ આવેલાંછે. હિયાં પહાડો, તથા
 “ રેતીનાં મેદાનો શિવાય ખીજી કંઈ દીઠામાં આવતું નથી. હાલ
 “ કર્મીનિયામાં કર્માન તથા ગોમખુન નામનાં શહેરોછે.”

“ પાર્થિયા (તેમ્પિસ્તાન) અને હુરકેનિયા (માજનદ્રાન)—એ
 “ પ્રાંતો મીડિયાની ઉગમણ તરફ કાસ્પિઅન સમુદ્રના કાંઠા ઉપર
 “ આવેલાંછે. પાર્થિયાની જમીન ઉજડ અને પહાડીછે. હુરકેની-
 “ યાનો મુલક પહાડીછે ખરો, પણ તે આખા ઈરાનમાં ધણો ફલ-
 “ વંત અને રલિયામણો ગણાયછે.”

“ બેકત્રિયાના (ખલ્ખ) અને સોગદિયાના (ખોકારિઆ)—એ
 “ પ્રાંતો એરિયાની ધરાન કાણે આવેલા છે. એઓની વચ્ચે આ-
 “ કસસ અથવા જહૂન નદી વહેછે. બેકત્રિયાનો મુલક ધણો
 “ રસાળ હતો. સોગદિયાનાની રાજધાની મેરેકંદા (મરકંદ) હતી.
 “ અસલના વખતમાં એ શહેર પણ વેપારનું એક મોટું મથક હતું.”

મારી પ્યારી દીકરી, આ પત્ર લાંબો થવાથી ઈરાન દેશનું વર્ણન
 અત્રેજ પૂરું કરીશું, અને ખીજા પત્રમાં ત્યાંના લોકોની હાલત, ધર્મ,
 તથા રીતભાત વિષેનું મર્ણન કરીશ.

હું છું તમારો વાહાણો આપ.

તાજે કલમ—દરેક પત્રની પછવાડે હું તેને લગતી બાબતોના
 થોડાક સવાલો લખી મોકલીશ, કે જે તમોએ કોઈ ખીજાં પાસે પુછા-
 વવા, અને જોવું કે તમો તેના જવાબો આપી શકોછો કે નહિ. એક
 નકશો જોતી વેળા ધ્યાનમાં રાખવું કે તેનું મથાણું તે ઉત્તર દિશા, હેઠળ
 દક્ષિણ દિશા, જમણા હાથ ભણી પૂર્વ દિશા, અને ડાબા હાથ ભણી
 પશ્ચિમ દિશા આવેલાં હોયછે.

સવાલો.

ઈરાન ક્યા ખંડ માહેલો એક દેશછે? એ દેશની હદ અસ-
લના વખતમાં તથા તેની જાહોજલાલીના વખતમાં ક્યાં લગણુ હતી?
એ દેશ તેની જાહોજલાલીના વખતમાં કેટલા તથા ક્યાં ક્યાં પ્રાંતોમાં
વેહેચાયલો હતો? પરસિસનો પ્રાંત ક્યાં હતો તથા ત્યાંની જમીન
કયી હતી? મર્દેસ્તના મેદાનમાં ખૂર નદીના કાંઠા આગલ કયું નામીયુ
રોહર હતું? પર્સીયોલીસથી આસરે પાંચ મૈલની વેગળાંધએ કયો
પહાડ હતો? તેની ઉપર હાલ શું જોવામાં આવેછે? પર્સીયોલીસથી
પચાસ મૈલનાં તકાવત ઉપર મોરઘાખનાં મેદાનમાં શું હતું? હાલ એ
પ્રાંતમાં ક્યાં રોહરો આવેલાં છે? સૂસિયાનાનો પ્રાંત ક્યાં હતો તથા
ત્યાંની જમીન કયી હતી? તેની રાજધાની ક્યાં હતી? શુસ્તરનું રોહર
ક્યાંછે? શુસ્તર શિવાય ખીજનું ક્યાં રોહરો જાણવા જોગછે? મીડિ-
યાનો પ્રાંત ક્યાં આવેલો હતો? એ ક્યા ખે ભાગમાં વેહેચાયલો
હતો? પેહેલા ભાગમાં શું દીઠામાં આવતું હતું? ખીજો ભાગ કેવો
હતો, તથા તેમાં કયું નામીયુ રોહર હતું? એકબેટાનાની પડોસમાં
કયો ખડકછે, તથા તે ઉપર શું દીઠામાં આવેછે? એકબેટાનાથી
આસરે બસે મૈલને છેટે કયો પહાડ છે? આ પહાડ આગળ કયું પુરા-
તન રોહર હતું? હાલ એ ભાગમાં ક્યાં રોહરોછે? એરિયાનો પ્રાંત
ક્યાં આવેલો હતો તથા તેમાંથી કેઈ નદી વેહેતી હતી? એરિયાની
જગાએ હાલ કયું રોહર આવેલું છે? કર્મીનિયા અને ગેદુશિયાના
પ્રાંતો ક્યાં આવેલા હતા? હિયાં શું દીઠામાં આવેછે? હાલ કર્મી-
નિયામાં ક્યાં રોહરોછે? પાર્થિયા અને હરકેનિયાના પ્રાંતો ક્યાં
આવેલા હતા? પાર્થિયાની જમીન કયી હતી? હરકેનિયાનો મુલક
કેવો હતો? એકત્રિયાના અને સોગદિયાનાના પ્રાંતો ક્યાં આવેલા
હતા તથા તેઓની વચ્ચે કેઈ નદી વેહેતી હતી? એકત્રિયાનાનો મુલક
કેવો હતો? સોગદિયાનાની રાજધાની કેઈ હતી? અસલના વખતમાં
એ રોહર શાનું મથક હતું?

પત્ર ૨ જો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મારા પેહેલા પત્રમાં મેં તમારી ઉપર ઈરાન દેશનું વર્ણન લખી
મોકલ્યું હતું; હવે આ પત્રમાં હું ઈરાન દેશના પ્રાચીન કાળના લોકોની
હાલત, ધર્મ, તથા રીતભાત વિષે થોડુંક લખું.

ધણાજ પુરાતન જમાનામાં ઈરાનીઓ જંગલી હાલતમાં હતા,
પણ તેઓની સ્થિતિ પાછલથી ધણી સુધરી હતી. તેઓએ દેવો એ-
ટલે ખરાબ ખાસીયતના લોકો સાથે લડી તેમને ઠકાણે લાવી મુક્યા.

હતા, તથા કેટલાક નવા નવા હુજરો શિખી ખેતીવાડીમાં પણ સુધારો કર્યો હતો. પછી હુખામનિસ વંશના પાદશાહોના વખતમાં તે ઈસ્લામ દેશ બહોળલાલી ભર્યું થઈ ગયું હતું, અને તેની ધજા પૃથિવની સપાટી ઉપર પૂરે દખ્ખાથી ઉડતી હતી.

ઈરાની લોકો એકજ ખોદાને માનતા હતા તથા તેની બંધગી કરતા હતા. પાદશાહ ગોસ્તાર્પના વખતમાં પેગંબર સાહેબ જરથોશ્ત બહાર થયો. તેણે પોતાનો ખરહક ધર્મ ઈસ્લામ તથા તેની રાજધાની બહામમાં ફેલાવ્યો. તેના ધર્મની મુખ્ય મતલબ ફક્ત એક ખોદાને માનવો તથા તેના હુકમો પ્રમાણે ચાલવું એવી છે. એ ધર્મનું મૂળ તત્ત્વ આ ત્રણ શબ્દોમાં ધણુંખરે આવી રહે છે— “હુમત, હુખત, હુવરેશત” એટલે “નેક વિચારવું, નેક બોલવું, અને નેક કરવું,” એ ખરહક પેગંબર ખદીનો તથા ખુરા લોકોનો નાશ કીધો હતો, અને લોકોને પોતાના ધર્મનો નેક માર્ગ બતાવ્યો હતો. પાદશાહી એનો ધર્મ પડતી દશામાં આવી ગયો હતો, પણ તે હુખામનિસ વંશ તથા તે પછી છેક સાસાન્યાન વંશના પાદશાહોના વખતમાં પાછો તાજો થયો. જરથોશ્તના લાવેલા ધર્મને જરથોશ્તી અથવા માજ્દીયસ્ની દીન કરીને પણ કેહે છે.

અસલી ઈરાનીઓ જાતે ધણા દેશહિતકારી હતા. તેઓ પોતાના પાદશાહને ધણું માન આપતા તથા તેને ચાહતા હતા. તેઓ પોતે પેહેલવાનો તથા સિપાહોમાં ખપવું ધણું માન ભરેલું સમજતા હતા, તથા પોતાનાં ખચ્ચાંને ખાળપણથીજ સાચું બોલતાં, ઘોડે ખેસતાં, અને તીર મારતાં શિખવતા હતા. તેઓ સ્ત્રીઓનો મલાજો જાળવતા હતા, તથા તેઓને સારી તરખીયત આપતા હતા. તેઓની સ્ત્રીઓ પણ બહાદૂર તથા હિંમતવાન હતી. તેઓમાં આપણી મુવાફક ખાળ લખનો રવાજ હતો નહી, પણ છોકરો તથા છોકરી બન્ને પોતાની ઉમરે ખુબી પોતાને મનગમતું જોડું પસંદ કરતાં હતાં.

ઈરાનીઓ હમેશાં સાચું બોલવાને ધણું ચાહતા હતા. તેઓમાં “નખળાઓને બંચાવી લેવાનો ધણો ઉત્તમ ખવાસ હતો, તેમજ નમનતાઈ, દયા, હિંમત, તથા સખાવતના ગુણો એકસરખી રીતે હતાં.”

છેલ્લું તેઓના ધર્મ ગુરૂઓ ધણા કાબેલ, દાનાવ, સમજુ, તથા આપખખત્યાર હતા. પાદશાહો પોતે પણ ધર્મગુરૂઓની સલાહ લેતા હતા, તથા તેઓથી કાંઈ આડું કામ ખતેતો ધર્મગુરૂઓ તેની સાંખે વાંધા

લેતા હતા. તેઓ પોતાના જજ્ઞમાનને ધર્મ સંબંધી રાહપર બોધ આપી નીતિના માર્ગ ઉપર ચલાવતા હતા.

મારી પ્યારી દીકરી, આ બે પત્રોમાં મેં તમારી ઉપર ઇરાન દેશનું, તથા ત્યાંના લોકોનું થોડુંક વર્ણન લખી મોકલ્યું છે. હવે આવતા પત્રથી હું તમારી ઉપર ઇરાન દેશની તવારીખ લખવાને શરૂ કરીશ.

હું છું તમારો વાહાળો બાપ.

સવાલો.

ધણાજ પુરાતમ વખતમાં ઇરાનીઓ કેવી હાલતમાં હતા, તથા પાછલથી તેઓની હાલત કેવી થઈ હતી? ક્યા વંશના પાદશાહોના વખતમાં ઇરાન દેશ જાહોજલાલી ભર્યું થઈ ગયું હતું? અસલી ઇરાનીઓ કોણને માનતા હતા, તથા કોણની બંદગી કરતા હતા? પેગંબર જરથોશ્ત કોણના વખતમાં જાહેર થયો હતો? જરથોશ્તના ધર્મની મુખ્ય મતલબ શું છે, તથા તેનું મૂળ તત્વ ક્યા ત્રણ શબ્દોમાં આવી રહ્યું છે? જરથોશ્તના લાવેલા ધર્મને ખીજનું ક્યાં નામથી ઓળખે છે? અસલી ઇરાનીઓ કેવા હતા, તથા પોતાના પાદશાહો સાથે કેવી રીતે ચાલતા હતા? તેઓ શામાં ખપવું માન ભર્યું સમજતા હતા? તેઓ પોતાનાં બચ્ચાંને બાળપણથી શું શિખવતા હતા? તેઓ સ્ત્રીઓને કેવી રીતે ગણતા હતા, તથા તેઓ પણ જાતે કેવી હતી? તેઓમાં બાળલખનો રેવાજ હતો કે નહિ? અસલી ઇરાનીઓમાં ક્યા ગુણો ધણા સરસ હતા? તેઓના ધર્મગુરુઓ કેવા હતા?

પત્ર ૩ જો.

મારી પ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા બે પત્રોમાં મેં તમારી ઉપર ઇરાન દેશનું તથા ત્યાંના લોકોનું ટૂંક વર્ણન લખી મોકલ્યું હતું, અને હવે ત્યાંની તવારીખને લગતી ખિના લખવાને શરૂ કરું છું તે તમો ધ્યાન દેઈ વાંચજો.

ઇરાન દેશમાં પહેલ વેહેલું પેશદાદયાન વંશો રાજ્ય કરી શક્યા હતા. યાદ રાખજો કે તે વખતે ઇરાન દેશ તે હાલનું ઇરાન નહિ, પણ અસલનું ઇરાનવેજ કે જેને આઈર્યનેમ-વઝેજે કરી કહે છે તે જાણવું. આ ઇરાનવેજ ક્યાં હતું તે હજી સુધી ચોક્કસ જણાવું નથી. પણ કટલાએક વિદ્વાનોના ધાર્યો પ્રમાણે તે “સોગદિયાનાની ઇરાન કોણે બીલરઠાગના પહાડો આગલ કે જ્યાંથી ઓકસસ અને

જકઝારતિસ નદીઓ વેહેછે ત્યાં હોવું જોઈએ. ” યેરાદાદયાન વં-
શનો પેહેલો પાદશાહ કયોમર્સ કગી હતો, કે જેને ગેલશાહુ એટલે
જમીનનો પાદશાહ કરીને પણ કહેતા હતા. એના વખતમાં લોકો
ઘણી જંગલી હાલતમાં હતા, અને પહાડોની કંઠણી તથા જંગલોમાં
વસ્તા હતા. એને ત્યાં સિયામક નામે એક સોહામણી તથા લડા-
યક દીકરો હતો. એ પોતાની રૈયતના લોકોને આસ્તે આસ્તે સુ-
ધારાપર લાવ્યો હતો, પણ કટલાએક લોકો જેઓ જંગલી હાલતમાંજ
રહી ગયા હતા તેઓ વારેઘડીએ એનાં રાજ્ય ઉપર હુમલા કર્યા કરતા
હતા. આ લોકોને દેવો કરી કહેતા હતા. એક વેળા કયોમર્સે
તેઓની સાંમે લડવાને પોતાના દીકરાને મોકલ્યો. તે તેઓની સા-
થની લડાઈમાં માર્યો ગયો, જેથી કયોમર્સે ધણી ગમગીન થયો અને
તેના શોકમાં ખેટો. સિયામકનો હૂશંગ નામે એક દીકરો હતો,
કે જેને કયોમર્સે પાછલથી પેના દેવ લોકોની સાંમે તેના પાપનો
ક્રીનો લેવા માટે લડવાને મોકલ્યો. હૂશંગે તેઓ સાથે લડી તેમને
હરાવ્યા. ત્યારબાદ કયોમર્સે પોતાની બટુખની રાજધાનીમાં જઈ
રહ્યો અને ત્યાં થોડકાં મરણ પામ્યો.

એની પછી હૂશંગે રાજ ચલાવ્યું હતું. એ પાદશાહ ધણી
ખુદિવાન હતો. એના વખતમાં લોકો, આતશ, ત્રિગેરની શોધ થઈ
હતી. એવું કહેછે કે “ એક દીવસે એ પાદશાહ જંગલમાં ફરતો હતો
તેવામાં તેણે એક સાંપ દીડો; તે સાંપ ઉપર તેણે એક પથ્થર ફેંક્યો,
કે જે તે સાંપને લાગ્યાને બદલે એક ખીજ પથ્થર સાથે અથડાયો,
અને તે માહેથી આતશની ચિનગારી ઉડી પાસે કચરા તથા કાંટા-
માં પડી, જેથી તે સળગી આતશ રોશન થયો, અને પેલો સાંપ
તેમાં બળી મુવો. આ આતશને શહેરમાં લાવી એક ગુંબજમાં મે-
લ્યો, અને તેના કબલો કરવા લોકોને ફરમાવ્યું, તથા તે દિવસે એક
મોઢું જશન કીધું. ” જાવેદાને ખેરદ એવે નામનું એક પુસ્તક એણે
લખ્યું હતું. એનાં મરણ પછી એનો દીકરો તેહમુરસ ઈરાનનાં તખ્ત
ઉપર આવ્યો હતો.

તેહમુરસે તખ્ત ઉપર આવતાંને વાર સધલા મોખેદો, દાનાવો,
તથા સિપાહોને બોલાવીને કહ્યું કે “ આ તખ્ત, તાજ, ગોરજ અને
કાલાહને લાયકનો હું થઈશ; બદીનો રસ્તો હું ધોઈ નાખીશ; અને
ત્યાં નેક્રીનો રસ્તો હું બાંધીશ; હર જગાએથી દેવોને ઓછા કરીશ;
અને તેમને બાંધીશ, ” ઈત્યાદિ શબ્દો કહી પોતે તખ્ત લીધું. એના વ-

ખતમાં પણ હુનર સંબંધી થોડો ધણો સુધારો થયો હતો, તથા એણે કેટલાંએક જાનવરો પણ પાલ્યાં હતાં. એ પાદશાહનો શિક્ષક નામે એક ધણો દાનાવ તથા સમજી દસ્તૂર હતો, જેની સલાહથી એ પોતાનાં સઘલા કામકાજો કરતો હતો. એના વખતમાં પણ પેલા જંગલી (દેવ) લોકોએ પાછી ઈરાન ઉપર ચઢાઈ કીધી હતી. તેઓની સાંમે એ બહાદૂરીથી લડ્યો, અને તેઓમાના બે સરદારોને પકડીને બાંધ્યા તથા બાકીના કેટલાએકોને મારી નાખ્યા. આથી એ પાદશાહને તેહમુરસ દેવબંદ એટલે દેવોને બાંધનારો કરીને પણ કેહેછે. એનાં મરણ પછી એનો નાનીરો જમશેદ ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો. તેનાં રાજ્યનું વર્ણન હવે પછીના પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો

ઈરાન દેશમાં પહેલ વહેલું રાજ્ય ક્યા વંશો કર્યું હતું? ઈરાન દેશ તે ક્યા, હાલનો કે કોઈ બીજો? પેશદાદયાન વંશનો પહેલો પાદશાહ કોણ હતો તથા તેને બીજો શું એલકાબ હતો? કયોમર્સના વખતમાં લોકો કેવી હાલતમાં તથા ક્યાં વસતા હતા? એના દીકરાનું નામ શું તથા તે કેવો હતો? એનાં રાજ્ય ઉપર વારંધડીએ કોણ હુમલો કરતા હતા? એ દેવો એટલે કોણ? કયોમર્સે તેઓની સાંમે લડવાને કોણને મોકલ્યો હતો? આ લડાઈમાં કોણ માર્યું ગયું હતું? કયોમર્સે તેનો કીનો લેવા માટે કોણને મોકલ્યો હતો? હુરાંગે તેમને શું કર્યું હતું? પછી કયોમર્સે ક્યાં જઈ રહ્યો હતો? એની પછી એનું રાજ્ય કોણને માન્યું હતું? હુરાંગ પાદશાહ કેવો હતો, તથા તેના વખતમાં શાની શોધ થઈ હતી? આતશની શોધ કમ થઈ હતી? હુરાંગ પાદશાહે ક્યું પુસ્તક લખ્યું હતું? એની પછી એનું રાજ્ય કોણને મલ્યું હતું? તેહમુરસે તખ્ત ઉપર આવતાંવાર કોણની આગલ અને શું બાપણ કીધું હતું? એ કોણની સલાહથી પોતાનાં સઘલાં કામકાજો કરતો હતો? એના વખતમાં કોણે પાછી ઈરાનઉપર ચઢાઈ કીધી હતી? તેઓની સાંમે એણે શું કીધું હતું? આ ઉપરથી એને ક્યાં નામથી ઓળખેછે? તેહમુરસ-દેવબંદ એટલે શું? તેહમુરસની પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કોણ આવ્યું હતું?

પત્ર ૪ થો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

હું ધારું છું કે હું જે કોઈ તવારીખ તમારી ઉપર લખી ગા-
કહું છું તેપર તમે સાંઝે ધ્યાન આપતાં હશો, અને ઈરાનના

અસલી પાદશાહો વિષે હજી વધારે જાણવાને તમે ઈચ્છા રાખતાં હશે. જે પાદશાહ વિષે આ-પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખવા માગું છું તે નામીયો પાદશાહ જમશેદ છે. એ વીરધાનો દીકરો, તથા તેહ-મુરસ પાદશાહનો નાજીરો હતો. એણે તખ્ત ઉપર આવતાં વાર રાજ-દારી, સંસાર સંબંધી તથા ધર્મસંબંધી ઘણાં એક સુધારા કીધા હતા, તથા પોતાની રૈયતને ચાર ટોળામાં વહેંચી નાખી હતી. તેમાં પહેલો અથોરનાન ટોળો કે જેમાં દાનાવો તથા દીનદારો હતા; ખીજો રથ-એશ્તાર કે જેમાં પહેલવાનો તથા સિપાહો હતા; ત્રીજો વાસ્ત્રિયોસ કે જેમાં ખેડૂતો હતા; અને ચોથો હુતોખશ કે જેમાં કારીગરો હતા.

જમશેદ પાદશાહે તખ્ત-જમશેદ કરી એક શહેર બંધાવ્યું હતું. એવું કેહેછે કે જે દિને તે બંધાઈ રહ્યું તે દિને સૂર્યનો મેષ રાશિમાં દાખલ થવાનો દિવસ હતો. તે દિવસે જમશેદ ધામધુમથી તે શહેરમાં પોતાનાં તખ્ત ઉપર બેઠો, અને તે દિવસને જમશેદી-નોરોજ કરી નામ આપ્યું, કે જે આપણામાં આજ લગણુ કાયમ છે. આ નોરોજની ક્રિયા દર વર્ષે છ દાહડા લગણુ ખુશી ખુશાલી સાથે કરવામાં આવતી હતી.

જમશેદ પાદશાહે ખીજા એક સુધારા કર્યો હતા, તથા એની રૈયતે એનાં રાજ્યમાં ઘણું સુખ ભોગવ્યું હતું. પણ મગરખીએ એનો નારા કીધો. એણે પોતે જે આટલાં બધાં કામો કર્યો હતાં તે ઉપરથી ઘણાજ મગરખ થવા લાગ્યો અને પોતાના લોકો કનેથી ખોદાઈ માન માગ્યું. કેટલાં એક લોકને તેથી ગારસો ઉપજ્યો, અને તેઓએ તેથી જીહાક નામના એક પારકા મુલકના પાદશાહને ઉસ્કેરીને ત્યાં બો-લાવ્યો. આથી જમશેદને નાસી જવાની ફરજ પડી, અને તે સિ-સ્તાન, હિંદુસ્તાન, તથા મહાચીનના મુલકો તથા જંગલોમાં ભટકતો રહ્યો. જીહાકે તેને પકડી આપનારને મોટું ઈનામ આપવાનું જાહેર કર્યોથી આખરે એ તેના હાથમાં પકડાયો અને માર્યો ગયો.

મારી ખ્યારી દીકરી, તમેએ આ ઉપરથી જોયું હશે કે મગરખીથી માણસનો કેવો નારા થાયછે, માટે તમેએ કદી પણ તમારી સારી હાલત ઉપર મગરખ થવું નહિ, પણ સર્વ સાથે હળીમળીને નમનતાઈથી ચાલવું. આવતા પત્રમાં હું તમારી ઉપર જીહાકનાં રાજ્યનું વર્ણન લખીશ.

હું છું તમારો વાહાળો આપ.

સવાલો.

જમશેદ પાદશાહ કાણુનો દીકરો હતો ? એણે તખ્ત ઉપર આઘ્યા પછી ક્યા ક્યા સુધારા કર્યા હતા ? એણે પોતાની રૈયતને કેટલા ટોળામાં વહેંચી નાખી હતી ? એ ચાર ટોળામાં કાણુ કાણુ હતા ? જમશેદ પાદશાહે કયું શહેર બંધાવ્યું હતું ? એ શહેર બંધાઈ રહ્યું તે દિને કયો દિવસ હતો ? તે દિને જમશેદે શું કીધું હતું ? એ દિવસને આજ લગણુ આપણે ક્યાં નામથી ઓળખીએ છીએ ? નારોજની ક્રિયા દર વર્ષે કેટલા દિવસ લગણુ કર્યામાં આવતી હતી ? જમશેદ પાદશાહનો નારા શાથી થયો હતો ? એણે શા માટે મગરૂખી કીધી હતી ? આથી એની રૈયતના લોકોએ કાણુને પોતાનાં દેશ ઉપર બોલાવ્યો હતો ? જમશેદ નાસીને ક્યાં ગયો હતો ? પછી એ કેમ માર્યો ગયો હતો ?

પત્ર પ મો.

મારી પ્યાંરી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાં મેં જમશેદની પાદશાહીની ખીના લખી હતી, અને તે ઉપરથી તમે જોયું હશે કે તેની પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર જીહાડક ખેડો હતો. એ મર્દાસ નામના એક પાદશાહનો દીકરો હતો. તખ્ત ઉપર આવતાંને વાર એ પોતાની રૈયત ઉપર ઘણા જીલમ તથા ધાટકીપણું ગુજારવા લાગ્યો, અને જમશેદનાં કુટુંબનો નારા કરી તેના આતખીન નામના એક ભાઈને મારી નખાવ્યો, આતખીનની ફ્રાનક નામે ઓરત હમેલદાર હોવાથી તે અલખુજના પહાંડ ભણી નાસી ગઈ, અને ત્યાં તેણે એક દીકરાને જન્મ આપ્યો. તથા તેનું નામ ફ્રેદુન કરી રાખ્યું. ત્યારબાદ એક રાત્રે જીહાડકને એવો સ્વપ્નો આવ્યો કે ફ્રેદુન નામનો એક રાખ્સ તેને મારી નાખી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેસશે. આ ઉપરથી તેને ઘણીજ ધાસ્તી લાગી, અને તે એકગમથી ફ્રેદુનની શોધ કરવા મંડ્યો, તથા ખીજગમથી એક દસ્તાવેજ ખનાવી તેપર પોતાને કબુલ રાખવા સાડું લોકો પાસે સહી કરાવી લીધી; પણ કાવા નામના એક બહાદૂર લુહુવારે તે ઉપર સહી કીધી નહિ, અને તે ફાડી નાખ્યો; પછી પોતાનાં પેહરણમાંથી એક જૂડો ખનાવી તે સઘણે ઠકાણે ફ્રેદુનને નામની પોકાર મારી ઘણાં લોકોને પોતાની તરફેણમાં લઈ ફ્રેદુનને શોધી લાવ્યો. ફ્રેદુને તેઓની સાથે મળી જઈ જીહાડક ઉપર ચઢાઈ કરી તેને હરાવ્યો, અને પોતે તખ્ત ઉપર બેઠો.

મારી ધ્યારી દીકરી, તમોએ જીહુક પાદશાહના ઉપનાં દુક વર્ણન ઉપરથી જોયું હશે કે જીલમી રાજ્યો પોતાની પ્રજાને કેવા આંખના પાટા જેવા થઈ પડેછે અને તે તેના જીલમ તથા ઘાટકીપણાંથી કંટાળી જઈ તેનો કેવો નાશ કરેછે. આપણને ઈશ્વરનો આભાર માનવો જોઈએ કે હાલમાં આપણ કોઈ જીહુક જેવા જીલમીના રાજ્યમાં નથી, પણ વિક્ટોરિઆ રાણીનાં અપક્ષપાત અને અદલ રાજ્યમાં સુખ ભોગવીએ છીએ, અને ઉમેદ રાખીએછીએ કે તે રાજ્ય આપણા ઉપર ધણું સુધી કાયમ રહે.

ક્રેડુને તખ્ત ઉપર બેઠા પછી જીહુકના વખતનની સઘલી ખદીઓ શહેરમાંથી દુર કાઢી તથા સઘલા લોકોને અદલ ઇતસાફ આપવા લાગ્યો. અને સેલમ, તુર, અને એરચ એવે નામના ત્રણ દીકરા હતા, અને તે ત્રણેને એણે પોતાની હયાતીમાંજ પોતાનાં રાજ્યના ત્રણ ભાગ કરી વેહેંચી આપ્યા હતા. તેમાં સેલમને મહાચીન તથા પૂર્વ તરફના ખીજા મુલકો આપ્યા; તુરને તુરાનનો મુલક; અને એરચને પોતાનું ઇરાનનું રાજ્ય આપ્યું. આથી પેલા બન્ને વડા ભાઈઓને તેની અદેખાઈ આવી કે તેઓના બાપે પોતાના સૌથી નહાના દીકરાને ઇરાનનો આખાદ તથા ફલવંત મુલક આપ્યો, અને તેથી તેઓએ પોતાના બાપ ઉપર એક કાસેદ પાસે એવું કેહેવડાવ્યું કે “તેં અમોને તારા મુલકો વેહેંચી આપવામાં ઘણી ગેરઈનસારી કીધીછે, તેટલા માટે અમો પૂર્વ તથા ઉત્તર તરફનાં લશ્કરને લઈને ઇરાન તથા એરચને પાયમાલ કરીશું.” જ્યારે ક્રેડુને આ પેગામ સાંભળ્યો ત્યારે તે પોતાના બન્ને પાપી દીકરાઓપર ધણોજ ગુસ્સે થયો, અને એરચને તે વાતની ખબર પડ્યાથી તે પોતાના બાપને થંડો પાડી તેની તરફથી પેગામનો જવાબ લેઈ પોતાના બન્ને ભાઈઓને સમજાવવા ગયો; પણ તેઓએ તેનું કાંઈ સાંભળ્યું નહિ, અને તેને મારી નાખી તેનું સર પોતાના બાપ આગલ મોકલ્યું. ક્રેડુને જેવું તે જોયું તેવોજ તુરત બેહોશ થઈ ગયો, અને પછી ગમગીનીથી પોતાના બન્ને પાપી દીકરાઓને શ્રાપ દીધા.

હવે ધ્યારી દીકરી, તમે જીવો કે પેલા બન્ને ભાઈઓએ પોતાના જઈક પિતાને આથી કેટલુંબધું દુઃખ દીધું કેહેવાય; કોઈ પણ મા બાપને ઘેર એવાં દુષ્ટ છોકરાં નહિ અવતરે તો બેહતર. છોકરાંઓએ પોતાનાં મા બાપ સાથે કવી ચાલ ચલાવવી જોઈએ. તથા તેઓની

પોતાનાં માવતર તરફ શું કરજછે, તે હું ધારંછું કે તમે સારી પેઠે સમજેછો, માટે હિયાં તે વિષે વધારે લખવાની કાંઈ જરૂર નથી.

હવે એરચની પરીચેહર નામની એક દીકરી હતી, અને તે ક્રેદુનના ભત્રિજા પરાંગ સાથે પરણેલી હતી. તેણીએ મનોચેહર નામના એક દીકરાનો જન્મ આપ્યો કે જેને ક્રેદુને પોતાની સાથે રાખી લાયક રીતે તાલીમ આપી હતી, તથા જ્યારે તે ઉંમરે પોહોંચ્યો ત્યારે તેને કેટલુંએક લશ્કર આપી સેલમ તથા તુરની સાંમે એરચના કીનાને માટે લડવાને મોકલ્યો. મનોચેહરે તે બન્ને સાથે લડી તેઓને મારી નાખ્યા, અને તેમના મુલકો હાથ કરી પાછે ક્રેદુનની પાસે ગયો. ક્રેદુને તેને પોતાની પાસે બેસાડી પોતાને હાથે તેનાં માથાં ઉપર તાજ મેલ્યું. ત્યારબાદ થોડા વખતમાં ક્રેદુન મરણ પામ્યો. એણે મનોચેહરને નીચલી શિખામણ દીધી હતી.

“ તારી તવારીખનાં દરેક પાનાં દાખલ તું તારી જીંદગીના દરેક “ દાહડાને ગણુજે, અને તેથી સંભાળ રાખજે કે જીખી ચીજ તેપર “ લખાય તેહેવી નહિ હોય કે હવે પછીની ઓલાદને તેથી શરમાવવું પડે.”

આ પત્ર લંખાણ થયાથી મનોચેહરનાં રાજ્યની ખીના આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

જમશેદ પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કોણ આવ્યું હતું? જુહાડ કોણનો દીકરો હતો? એણે પોતાની રૈયત સાથે કેવી ચાલ ચલાવી હતી? એણે જમશેદના કુટુંબના ક્યા શખ્સને મારી નખાવ્યો હતો? આ આતખીનની ઓરત ક્યાં નાસી ગઈ હતી? ત્યાં તેણીને પેટે કોણ અવતર્યો હતો? તેનું નામ શું રાખ્યું હતું? ત્યારબાદ જુહાડને શું સ્વપ્નો આવ્યો હતો? આથી જુહાડે શું કીધું હતું? એ દસ્તાવેજ ઉપર કોણે સહી નહિ કીધી હતી? પછી કાવાએ શું કીધું હતું? ક્રેદુને તેઓ સાથે મળી જઈ જુહાડને શું કીધું હતું? પછી જુહાડનાં તખ્ત ઉપર કોણ બેઠું હતું? ક્રેદુને તખ્તપર આવ્યા પછી કેવી રીતે રાજ્ય ચલાવવા માડ્યું હતું, તથા એને કેટલા દીકરા હતા? આ ત્રણ દીકરાઓને એણે પોતાનાં રાજ્યના ક્યા ક્યા ભાગો વેહેંચી આપ્યા હતા? એનું પરિણામ શું નિપજ્યું હતું? તેઓએ પોતાના બાપ-પર કાસેદ પાસે શું કેહેવડાવ્યું હતું? ક્રેદુને તે સાંભળી શું કર્યું હતું? તેની તરફથી તે પેગામનો જવાબ કોણ લઈ ગયું હતું? તેઓએ એર-

અને શું કીધું હતું ? એચ્ચનું કોઈ વારસ હતું કે નહિ ? પરીચેહર કોણની સાથે પરણેલી હતી ? પરીચેહરના દીકરાનું નામ શું હતું ? મનોચેહરને કોણ સાથે રાખ્યો હતો ? ક્રેદુને તેને ઉમરે પુગ્યા પછી ક્યાં લડાઈ કરવા મોકલ્યો હતો ? તે લડાઈમાં મનોચેહરે શું કીધું હતું ? આથી ક્રેદુને તેને શું કીધું હતું ? ક્રેદુને મરતી વેલા મનોચેહરને શું શિખામણ દીધી હતી ?

પત્ર ૬ ઠો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મેં સાંભળ્યું છે કે હું જે તવારીખ તમારી ઉપર લખી મોકલ્યું હતું તે ઉપર તમે સારું ધ્યાન આપો છો, માટે હું ઈરાનના અસલી પાદશાહો વિષે તમારી ઉપર વધારે લખી મોકલ્યું છું. છેલ્લા પત્રમાં તમેએ જીહાદક તથા ક્રેદુનનાં રાજ્ય વિષે વાંચ્યું, અને હવે તેમની પછીના પાદશાહ મનોચેહર વિષે આ પત્રમાં હું લખ્યું છું. મનોચેહરે તખ્ત ઉપર આવતાંને વાર ઈનસાફ તથા દાનાઈથી રાજ્ય ચલાવવા માડ્યું હતું. એના વખતમાં સામ-નરીમાનને ત્યાં જાલનો જન્મ થયો હતો. આ સામ-નરીમાન કોણ હતો તે વિષે હું ધારું કે તમે અજાણ્યાં હશો. એ જમશેદ પાદશાહની એલાદના કુરેસાસ્પ નામના નામીયા પેહેલવાનનો નાનીશ હતો, અને એણે તથા એની એલાદ પોતાની સમગ્રી ઉમર ઈરાનનાં રાજ્યની સેવા ખજાવવામાં કાલાડી હતી. ઉપલો જાલ પેહેલવાન કાબુલના પાદશાહની રોદાખે નામની એક દીકરી સાથે પરણ્યો હતો, અને તેને પેટે નામીયા પેહેલવાન રૂસ્તમનો જન્મ થયો હતો. આ રૂસ્તમનાં કૌવત વિષે ઈરાનની તવારીખ લખનાર નામીયા શાઅર ફેરદોસી ઘણું લખાણથી ખયાન કરે છે.

મનોચેહર પાદશાહને નાજર નામનો એક દીકરો હતો. તેને મરતી વેલાએ તેણે કટલીએક શિખામણ આપી હતી, તથા સામ અને જાલની દરેક કામમાં સલાહ લેવાને ભલામણ કીધી હતી.

નાજરે પોતાના આપનું તખ્ત લીધા પછી તેની શિખામણ ઉપર કાંઈ ધ્યાન આપ્યું નહિ, અને રાજ્યનો કારોબાર તે સમગ્રો માઠી રીતે ચલાવવા લાગ્યો. આવી હાલત જોઈને ક્રેદુનના દીકરા તુરનો નખીરો પરીંગ કે જે તુરાનનો પાદશાહ હતો તેણે પોતાના દીકરા અફ્રાસ્યાબની સરદારી હેઠલ એક લશ્કર ઈરાન ઉપર ચઢાઈ કરવાને મોકલ્યું. અફ્રા-

સ્થાપ્તે ત્રણવાર નોજર સાથે લડાઈ કરી, અને અંતે તેને હરાવ્યો. આ ઉપરથી નોજર ત્યાંથી નાસી ગયો અને અફ઼ાસ્યાખ ધરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠા. આ ખખર જાલને થતાંનેવાર તે અફ઼ાસ્યાખની સાંમે લડવાને આવ્યો, અને તેને ધરાનનાં તખ્ત ઉપરથી ઉઠાડી જી નામના પાદશાહ મનોચેહેરની ઓલાદના એક રાખસને પાદશાહી આપી.

જીએ દુક મુદતમાં ઘણી સારી રીતે રાજ્ય ચલાવ્યું. એને કેરે-સાસ્પ નામે એક દીકરો હતો. તેનું રાજ્ય ઘણું દુકું હોવાથી તેમાં કાંઈ જાણવાજોગ ખનાવો ખન્યા હતા નહિ.

જીનાં મરણ પછી કેરેસાસ્પ તેનાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. તેનાં રાજ્યમાં વળી અફ઼ાસ્યાખે ધરાન ઉપર ચઢાઈ કીધી હતી, પણ એ પોતે નખજો હોવાથી તેની સાંમે થઈ રાફ્યો નહિ, તેથી તેની રૈયતે જાલ. ને તેની સાંમે થવાને અરજ કીધી. જાલે પોતાના દીકરા રૂસ્તમને તેની સાથે લડવાને મોકલ્યો. રૂસ્તમે લડીને તેને હરાવ્યો. પછી જાલે રૂસ્તમને અડ્યુઝના પહાડ ઉપર મનોચેહેર પાદશાહની ઓલાદનો કએકોખાદ નામે જે એક રાખસ રહેતો હતો તેને ખોલાવવાને મોકલ્યો. રૂસ્તમે ત્યાં જઈ કએકોખાદને સઘલી ધરાનનાં રાજ્યને લગતી કેશીઅત કહી, અને તેને ત્યાં ખોલાવી લાવીને ધરાનનું રાજ્ય સોંપ્યું.

કએકોખાદના ધરાનનાં તખ્ત ઉપર આવ્યાથી પેશદાદયાન વંશની આખરી આવી. અને કયાની વંશનું રાજ્ય રાફ થયું. આવતા પત્રમાં કએકોખાદનાં રાજ્યનું વર્ણન તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાજો ખાખ.

સવાલો.

મનોચેહેરે કેવી રીતે રાજ્ય ચલાવવા માંડ્યું હતું ? એના વખતમાં કાણુને જન્મ થયો હતો ? સામનરીમાન કાણુ હતો ? જાલ કાણુની સાથે પરણ્યો હતો ? આ જોડાંથી કયા નામીયા પેહેલવાનનો જન્મ થયો હતો ? મનોચેહેરેના દીકરાનું નામ શું હતું ? મરતી વેળાએ મનોચેહેરે નોજરને કાણુની સલાહ પ્રમાણે ચાલવાની ભલામણ કીધી હતી ? નોજરે રાજ્યને કારોખાર કેવી રીતે ચલાવવા માડ્યો હતો ? આથી કાણુ ધરાન ઉપર ચઢાઈ કરવા લસ્કર મોકલ્યું હતું ? અફ઼ાસ્યાખે નોજરને શું કીધું હતું ? આથી ધરાનનું તખ્ત કાણુ લીધું હતું ? અફ઼ાસ્યાખને ધરાનનાં તખ્ત ઉપરથી કાણુ ઉઠાડ્યો હતો ? જાલે તેની જગ્યાએ કાણુને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો હતો ? જીએ કેવીરીતે રાજ્ય ચલાવ્યું

હતું ? એનાં મરણ પછી એનું રાજ્ય કોણને મળ્યું હતું ? કેરેસાસ્પનાં રાજ્યમાં વળી કોણે પછી ઈરાન ઉપર ચઢાઈ કીધી હતી ? એ પોતે તેની સાંમે થયો હતો કે નહિ ? ત્યારે તેની સાંમે કોણ થયું હતું ? રૂસ્તમે તેને શું કીધું હતું ? પછી જાલે રૂસ્તમને ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેસાડવા માટે કોણને બોલાવવા મોકલ્યો હતો ? ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર ક્યેકોબાદના આબ્યાથી કયા વંશની આખરી આવી, અને કયા વંશનું રાજ્ય રાફ થયું ?

પત્ર ૭ મો.

મારી ખ્યારો દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાં પેશદાદયાન વંશના પાદશાહોની ખીના પુરી થઈછે, અને તમે જાણતાં હશો કે તેમની પછી ઈરાનમાં કયાની વંશના પાદશાહોએ રાજ્ય કર્યું હતું. એ વંશનો પેહેલો પાદશાહ ક્યેકોબાદ હતો કે જેને વિષે તમેએ મારા ગયા પત્રમાં વાંચ્યું હશે. તે પાદશાહ મનોચેહુરની બોલાદનો હતો, અને તેને અલમુજના પહાડ ઉપરથી જાલે પોતાના દીકરા રૂસ્તમ પાસે તેડાવી મંગાવી ઈરાનનું રાજ્ય સોંપ્યું હતું. એના તખ્ત ઉપર આબ્યા પછી અફ્રાસ્યાએ જહૂન નદી બોળંગી પાછી ઈરાન ઉપર ચઢાઈ કરી. આ લડાઈમાં ઈરાનીઓની સરદારી રૂસ્તમે લીધી, અને તેમાં અફ્રાસ્યાએ તથા તેનાં લશ્કરને મોટી હાર ખવાડી. આ ઉપરથી અફ્રાસ્યાએ પોતાના બાપને આ લડાઈ બંધ કરવાને બલામણ કીધી, તેથી તેના બાપે ક્યેકોબાદ ઉપર સુલેહ કરવાનો પેગામ મોકલ્યો. ક્યેકોબાદે તે કબુલ કીધું, અને તે બન્ને રાજ્યો વચ્ચે એવી રીતે સુલેહના કાલકરારો થયા કે “ બન્ને રાજ્યવાળાઓએ જહૂન નદીની હદ લગણુ પોતપોતાના કાબુ રાખવો.” ક્યેકોબાદને પેટે કાબુસ, ક્યેપસીન, કયારેશ, અને ક્યેઆર્મીન એવે નામના ચાર દીકરા હતા. તેમાં કાબુસ વડો હોવાથી તેને પોતાના બાપનાં મરણ બાદ ઈરાનનું રાજ્ય મળ્યું.

કાબુસે તખ્ત ઉપર આવતાનેવાર પેહેલી લડાઈ માછનદ્રાનના મુલક ઉપર કીધી. ત્યાંના પાદશાહે તેને હરાવી કેદ કર્યો. આ ખખર જ્યારે ઈરાનમાં પોહોચી ત્યારે જાલે રૂસ્તમને એક લશ્કર આપી તેને છોડવવા મોકલ્યો. રૂસ્તમે માછનદ્રાન જઈ ત્યાંના પાદશાહને મારી નાખ્યો, અને કાબુસને બંદીખાનેથી છોડવ્યો.

ત્યારપાદ હુમાવીરનના પાદશાહે તેને કાંઈ દગલખાજીથી પોતાને દેશ ખોલાવી ત્યાં કેદ પકડ્યો, કે જ્યાંથી પણ રૂસ્તમે તેને છોડાવ્યો.

પછી કાવુસે પોતાના સ્યાવક્ષ નામના દીકરાને અફ઼ાસ્યાખની સાંમે લડવાને મોકલ્યો. અફ઼ાસ્યાખે તેની સાથે સલાહ કીધી, અને પોતાની ફીરંગીસ નામની દીકરી સાથે તેને પરણાવ્યો. થોડીક મુદતે પોતાના ભાઈ ગરસીવજ તથા ખીજાઓના જીવું સમજાયા ઉપરથી અફ઼ાસ્યાખે સ્યાવક્ષને મારી નખાવ્યો. આ વેળા ફીરંગીસ ગર્ભવંતી હોવાથી અફ઼ાસ્યાખને એક રાત્રે એવો સ્વપ્ના આવ્યો કે “તેની દીકરીને એક દીકરો અવતરશે તે તેનું રાજ્ય લેશે, તથા તેને મારી નાખશે.” આ ઉપરથી તેણે ફીરંગીસને જેવું ખાળક જન્મે તેવુંજ તેને મારી નાખવાનો પોતાના વજીર પીરાનને હુકમ કીધો. પીરાન ધણી દયાળુ તથા સમજી હોવાથી તેણે ફીરંગીસને જેવો દીકરો જન્મ્યો તેવોજ તેને એક ભરવાડને સોંપ્યો. તે ભરવાડે તેને જાયા દરજ્જાની તાલીમ આપી તથા તેનું નામ કઝેખુસરૂ રાખ્યું. ત્યારપાદ થોડી મુદત રહીને અફ઼ાસ્યાખને ખપર પડી કે તેની દીકરીનો દીકરો હયાતછે, તેથી તેણે તે વિષે પીરાનને પુછ્યું. પીરાને કહ્યું કે તેને પહાડ ઉપર પડેલો એક ભરવાડે જોયો તેથી તેણે તેની દયા લાવી તેને જાંચકી લઈ પાલ્યોછે, પણ તે છોકરો ધણો મૂર્ખછે. આથી અફ઼ાસ્યાખે તેને ખોલાવી મંગાવ્યો, અને તેણે પીરાનના શિખ્યા પ્રમાણે તેના સવાલોના સઘલા બેવકૂફી ભર્યા જવાબો આપ્યા, જેથી અફ઼ાસ્યાખે તેને મારી ખસી.

હવે જ્યારે સ્યાવક્ષનાં મરણની ખપર ઈરાનમાં પડી, ત્યારે કાવુસ તેથી ધણી ગમગીન થયો, અને અફ઼ાસ્યાખ ઉપર તેનું વેર લેવા માટે એક મોટું લશ્કર રૂસ્તમની સરદારી હેઠલ મોકલ્યું. અફ઼ાસ્યાખે તેની સાંમે ૩૦,૦૦૦ માણસોનું એક લશ્કર પોતાના દીકરા મુરખેની સરદારી હેઠલ મોકલ્યું. આ લશ્કરને રૂસ્તમના દીકરા કામર્જે હરાવ્યું અને મુરખેને મારી નાખ્યો. આથી અફ઼ાસ્યાખે પોતે સરદારી લીધી, પણ તેમાંથી તેની હાર થઈ, અને નાસી જવાની ફરજ પડી. આ વેળા તેણે કઝેખુસરૂને મારી નાખવાનો હુકમ કીધો, પણ પીરાનના પાછા વચ્ચે પડ્યાથી તેને દેશનીકાલ કર્યો.

હવે કઝેખુસરૂની શોધને માટે કાવુસે ગામેગામે માણસો મોકલ્યાં હતાં; પણ જેવ નામનો એક ઈરાની પેહેલવાન કે જે પાદશાહ કાવુસના વડા વજીર ગુદરઝનો દીકરો હતો તેણે આખો ચીન દેશ

ફરી ફટલીએક છતો મેળવી કએપુસરૂને તેની મા સાથે ઈરાનમાં પાદ-
શાહ કાવુસ આગળ હાજર કીધો. કાવુસ તેને જોઈ ધણીજ ખુશી
થયો, તથા પોતે તખ્ત ઉપરથી ઉઠી તેને પોતાની હજુરમાં બેસાડ્યો,
અને દરબારનાં સધલાં માણસોને તેને શાહાબદા તરીકેનું માન આપ-
વાનો હુકમ કીધો. આ હુકમને તૂસ કે જે પાદશાહ મનોચેહરની આ-
લાદનો હતો તે સાંભળે થયો. અને કહ્યું કે એના કરતાં કાવુસના પોતાના
સોદાએ નામની રાણીને પેટના દીકરા ફરેખુર્જનો શાહબદા તરીકે વ-
ધારે હક છે. આ વાતની સાંભળે ગુદરૂ થયો, અને તેઓ બન્ને જાણા
વચ્ચે ભારે તકરાર ઉઠી, તથા તેનું સેવક કાવુસ એમ લાવ્યો કે એ બ-
ન્નેમાંથી જે કોઈ દેજેબહુમન નામનો માટો કિત્તો કે જેમાં દેવો તથા
જાદુગરો વસેછે તે છતી લાવે તેને મારો તખ્તનો વારસ કંઈ. આ કામમાં
કએપુસરૂ ફતેહ પામ્યો, અને તેને કબુલાત મુજબ ઈરાનનું રાજ્ય
મલ્યું. ત્યારબાદ થોડુંએક કાવુસ મરણ પામ્યો. કએપુસરૂનાં રાજ્યનું
વર્ણન આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાળો બાબ.

સવાલો.

ક્યાની વંશનો પેહેલો પાદશાહ કોણ હતો ? કએકોબાદના વ-
ખતમાં કોણે પાછી ઈરાન ઉપર ચઢાઈ કીધી હતી ? આ લડાઈમાં
ઈરાનીઓની સરદારી કોણે લીધી હતી, અને કોણ હાર્યું હતું ? આ ઉપ-
રથી અફાસ્યાએ પોતાના બાપને શું બલામાણ કીધી હતી ? તેઓ બન્ને
વચ્ચે સુલેહના શું કોલકરારો થયા હતા ? કએકોબાદને કેટલા દીકરા
હતા ? તેનું રાજ્ય કોણને મલ્યું હતું ? કાવુસે તખ્ત ઉપર આવતાં-
નેવાર ક્યાં લડાઈ કીધી હતી ? તે લડાઈમાં કોણ હાર્યું હતું ? કાવુસને
અંદીખાનેથી કોણે છોડાવ્યો હતો ? ત્યાર બાદ વળી તેને કોણે કેદ પ-
કડ્યો, અને ત્યાંથી કોણે પાછો છોડાવ્યો ? પછી તેણે અફાસ્યાબની
સાંભળવાને કોણને મોકલ્યો ? અફાસ્યાએ તેને કોણ સાથે પર-
ણાવ્યો હતો ? પછી કોણે જુકું સમજાવ્યાથી તેને મારી નખાવ્યો ?
અફાસ્યાએ પછી શું સ્વપ્નો જોયો હતો ? આ ઉપરથી તેણે પોતાની
દીકરીને જે બાલક જન્મે તેને મારી નાખવાનો કોણને હુકમ કીધો
હતો ? પીરને તે બાલક કોણને સોંપ્યું હતું ? તે ભરવાડે તેને શું
કીધું, તથા તેનું નામ શું રાખ્યું ? અફાસ્યાએ કએપુસરૂની હયાતી
વિષે જાણ્યાથી શું કીધું હતું ? હવે ઈરાનમાં સ્યાવક્ષનાં મરણની
ખબર ફેલાયાથી કાવુસે શું કીધું હતું ? અફાસ્યાએ તેની સાંભળે કે-
ટલું, તથા કોણની સરદારી હેઠલ લશ્કર મોકલ્યું હતું ? તેમાં કયું

લશ્કર હારી ગયું, તથા કાણુ માર્યો ગયો ? આથી તુરાની લશ્કરની સરદારી કાણુ લીધી હતી ? આ લડાઈનું રોવટ શું આબું હતું ? હવે કચ્છેપુસડને અક્કાસ્યાબે શું કીધું હતું ? તેને ઈરાન તરફ કાણુ શોધી લઈ ગયો હતો ? કાણુસે તેને ક્યાં બેસાડ્યો હતો, તથા તેને કવી રીતે માન આપવાનો સર્વને હુકમ કીધો હતો ? આ હુકમની સાંમે કાણુ થયું હતું ? તેની સાંમે કાણુ તકરાર લીધી હતી ? આ તકરારનું શું રોવટ આબું હતું ? આ કામમાં કાણુ ફતેહ પામ્યું હતું, અને ઈરાનનું રાજ્ય કાણુને મળ્યું હતું ?

પત્ર ૮ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

તમોએ મારા છેલ્લા પત્રમાંથી વાંચ્યું હશે કે કાણુસે પોતાનું રાજ્ય પોતાના નખીરા કચ્છેપુસડને આપ્યું હતું. કચ્છેપુસડએ તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી પોતાના પાપનાં ખુનનું વેર અક્કાસ્યાબ ઉપર લેવા માટે એક મોટી ફાજ એકઠી કીધી. પહેલ વહેલાં તેણે તૂસને એક નહાનું લશ્કર આપી તુરાન મોકલ્યો, કે જ્યાં પીરાનની સરદારી હેઠ. લનાં એક લશ્કરે તેનાં લશ્કરને હરાવ્યું, અને તૂસને બંદીખાને નાખ્યો- આથી ઈરાનીઓની સરદારી ફરેબુજે લીધી; તેને પણ પીરાનનાં લશ્કર હરાવ્યો. આ ઉપરથી ત્રિજ વેલા ઈરાની લશ્કરની સરદારી ગુદર્જે લીધી, વળી તેને પણ પીરાને હરાવ્યો. આ ફતેહોથી કરી અક્કાસ્યાબને ઘણી ખુશી ઉપજી, અને ખીજું એક મોટું ઈરાની લશ્કર કે જે રૂસ્તમ તથા કચ્છેપુસડના હાથ હેઠલ તૈયાર થતું હતું, તેની ઉપર ધસારો કરવાનો તેણે ઠરાવ કર્યો. આથી રૂસ્તમે તૂસને કાંઈ તાલમેલ કરી બંદીખાનેથી છોડતી પીરાનની સાંમે એક લશ્કરની સરદારી આપી મોકલ્યો. આ લડાઈમાં પણ તૂસ હર્યો, અને તેણે નાસવા માંડ્યું, તથા તેનાં લશ્કરને તુરાનીઓએ ઘેરી લીધું; પણ એ આફતમાંથી રૂસ્તમે તેને છોડ્યો, અને પછી કટલીએક લડાઈઓ થયા બાદ ચીનનો શાહાનશાહ કે જે અક્કાસ્યાબની મદદે ઈરાનીઓની સાંમે લડવાને આવ્યો હતો, તે રૂસ્તમને હાથે કેદ પકડ્યો. આ જોઈ અક્કાસ્યાબ ત્યાંથી નાસી ગયો, અને તેનો મુલક ઈરાની સરદારોના હાથમાં વેહુબાઈ ગયો. પણ પછી પાછું થોડીએક મુદતે તેણે પોતાનું રાજ્ય મેલવ્યું.

પછી કચ્છેપુસડએ પાછો ગુદર્જને તુરાન ઉપર ચઢાઈ કરવાને મોકલ્યો. આ લડાઈમાં ગુદર્જની સાંમે પીરાન થયો, અને તેઓ

વચ્ચે થોડીએક વાર લડાઈ ચાલી. પણ પછી તેઓએ એવો ઠરાવ કર્યો કે બન્ને લશ્કરમાંથી બાર બાર ચુનંદા પેહેલવાનોને ચુંટી કાઢવા, અને તેઓએ એક મેકને હમ-નખરદ થઈ લડવું. આથી કરી આ લડાઈને દવાજાદેહુ-જોખની લડાઈ કરી કેહેછે. કેહેછે કે આ લડાઈમાં સધલા તુરાની પેહેલવાનો ધરાની પેહેલવાનોને હાથે માર્યો ગયા હતા, અને પીરાન પોતે જે ગુદર્જનો હમ-નખરદ થયો હતો, તે પણ એમાં માર્યો ગયો. આ વાતની ખબર કચ્છપુસડને થયાથી તે પોતાને ખાલપણમાં બંચાવનાર પીરાનનાં મરણથી અત્યંત દલગીર થયો, અને તેનાં રવાનને મોટી અખડ સાથે અવલમંજલ પોહોંચડાવ્યું.

આ ક્રતેહ મેળઆ પછી કચ્છપુસડને જહૂન નદી આળંગી સ્મરકંદ તથા બોખારાનાં રોહરો છતી લીધાં. ત્યારબાદ અફાસ્યાએ પોતાના દીકરા સેદેહુ પાશે કચ્છપુસડને સુલેહનો પેગમ કેહેવડાવ્યો, પણ સેદેહુ તે ધણી તુંદીથી તેને કહ્યો, તથા ત્યાંજ તેની સાથે હાથે હાથ લડવાને માગણી કીધી. આથી કચ્છપુસડને ચીડાઈ તેની માગણી કબુલ કીધી, અને તેઓ એકમેક સાથે લડ્યા, જેમાં સેદેહુ માર્યો ગયો. આથી અફાસ્યાએ કચ્છપુસડની સાંમે એક ખીજ લડાઈ ઉઠાવી, તે ધણાં શૂરથી ચાલી, અને કમનસીબનો અફાસ્યાખ પોતે પણ તેમાં માર્યો ગયો, તથા સ્થાવક્ષના કીનાને માટેની લડાઈનું શેવટ આવ્યું.

આ લડાઈ પુરી થયા પછી કચ્છપુસડને પોતાની જાંઘીના ખાકીના દિવસો એકાંતપણાંમાં કાઢવાનો વિચાર કીધો, અને પોતાનું રાજ્ય નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાના સરદારોમાં વહેંચી આપ્યું. કા-ખુલસ્તાન, જાખુલસ્તાન, અને નીમરૂજ રૂસ્તમને આપ્યાં; તથા પાદશાહ કાવુસના જમાઈ લોહુરાસ્પને પોતાનું ધરાનનું રાજ્ય આપ્યું; તથા તૂસને બોરાસાનનો મુલક આપ્યો, અને તેને તથા ફરેબુર્જને લોહુરાસ્પના હુકમ પ્રમાણે ચાલવાની ભલામણ કીધી. આવી રીતની ઝાઝવણી કર્યા બાદ તે બંદગીને ખાતેર એકાંતપણામાં રહેવાને ગયો.

કચ્છપુસડ પાદશાહ ધણિજ નેક, અદલ, તથા ધનસાઈને ચાહનારો હતા, અને એની રૈયત એના ઉપર ધણી ખુશી હતી. એની પછીનો પાદશાહ લોહુરાસ્પ પણ ધણિ નેક તથા સમજુ હતા. એનાં રાજ્યની રાજઆતમાં જેકે કેટલાએક બળવાઓ ઉઠ્યા હતા પણ તે એણે ધણિજ ડાહ્યાપણુ ભરેલી રીતે સમાવી દીધા હતાં, અને લોકોને પોતાને તાબે કીધાં હતા. એણે ચીન તથા તાતાર દેશોપર પોતાને

અમલ ખેસાડ્યો હતો; અને ધરિકનો હકિમ રેહામ-ગુદર્જ કે જેને સાધારણ રીતે બખ્તુલ-નસરનાં નામથી ઓળખતા હતા, તેને પોતાની શાહનશાહતને છેક વધારતી જવાનો એણે હુકમ કીધો હતો.

લોહરાસ્યને પેટે ગોશ્તાસ્ય નામનો એક લડાયક દીકરો હતો, તે કાંઈ કારણસર પોતાના બાપથી રીસાઈને દેશનીકાલ થયો હતો, અને કિતાયૂત નામની એક ધણીજ ખુબસૂરત શાહબદી સાથે પરણ્યો હતો. ત્યારબાદ થોડુંએકે તે પાછો પોતાને દેશ આવીઓ, અને લોહરાસ્યે તેને પોતાનું તખ્ત આવી પોતે એકાંતપણામાં જીંદગી ગુજારી. ગોશ્તાસ્યનાં રાજ્યનું વર્ણન હવે પછીના પત્રમાં તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહુગો બાપ.

સવાલો.

કએખુસરૂએ તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી કાણની સાથે લડવા માટે એક મોટી ફોજ એકઠી કીધી હતી? શા કારણસર આ લડાઈ કરવાનો એણે ઠરાવ કર્યો હતો? પહેલ વેહેલાં એણે કાણની સરદારી હેઠલ તુરાન તરફ ફોજ મોકલી હતી? આ ફોજનું તથા તેના સરદારનું શું થયું હતું? આથી ધરાનીઓની સરદારી કાણે લીધી હતી, અને તેનું શું થયું હતું? ત્રિજ વેલા તેઓની સરદારી કાણે લીધી હતી, અને તેમાં શું થયું હતું? આથી ખુશી થઈ અફ્રાસ્યાએ શું ઠરાવ કીધો હતો? આથી રૂસ્તમે શું કીધું હતું? તૂસની ઉપર શું આક્રમ ગુજારી હતી? તેને તેમાંથી કાણે છોડ્યો હતો? પછી રૂસ્તમને હાથે કાણ કેદ પકડાયું હતું? આથી અફ્રાસ્યાએ શું કીધું હતું? તેનો મુલક કાણના સ્વાધીનમાં ગયો હતો? પછી પાંચું તેણે પોતાનું રાજ્ય મેલવ્યું હતું કે નહિ? આથી કએખુસરૂએ તેની સાથે લડાઈ કરવાને કાણને પાછો મોકલ્યો હતો? તે લડાઈમાં ગુદર્જની સાંમે કાણ થયું હતું? તેઓ વચ્ચે શું ઠરાવ થયો હતો? આ લડાઈને ક્યાં નામથી ઓળખેછે? આલડાઈમાં કેઈ બાજુના પહેલવાનો માર્યા ગયા હતા? આ ફતેહ પછી કએખુસરૂએ ક્યાં રોહેરો જીતી લીધાં હતાં? પછી અફ્રાસ્યાએ કાણ પાસે કએખુસરૂ પર મુલેહનો પેગામ મોકલ્યો હતો? સેદેહે કેરી રીતે તે પેગામ કહ્યો હતો, તથા શું માગણી કીધી હતી? તે માગણી કએખુસરૂએ બાહલ રાખી હતી કે નહિ? આ હાથેહાથની લડાઈમાં કાણ માર્યું ગયું હતું? આથી અફ્રાસ્યાએ શું કીધું હતું? આ લડાઈમાં કાણ માર્યું ગયું હતું? હવે કએખુસરૂએ પોતાનું રાજ્ય કાણને, તથા કેરીરીતે વેહ્યી આપ્યું હતું? એની પછીના પાદશાહ લોહરાસ્ય કેવો હતો? લોહરાસ્યનાં રાજ્યની શરૂઆતમાં શું

થયું હતું, તથા એ તેમાં કેમ પાર પડ્યો હતો ? એણે ક્યાં દેશો ઉપર પોતાનો અમલ મિસાડ્યો હતો, તથા પોતાની શાહાનશાહત વધારવાનો કાણુને હુકમ કર્યો હતો ? લોહારાસ્યે પછી પોતાનું રાજ્ય કાણુને આપ્યું હતું ?

પત્ર ૯ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

તમાએ મારા ગયા પત્રમાં વાંચ્યું હશે, કે લોહારાસ્યે પોતાનું રાજ્ય પોતાના દીકરા ગોશ્તાસ્યેને સોંપી પોતે એકાંતપણે જીંદગી ગુજારવા માડી હતી. ગોશ્તાસ્યનાં રાજ્યમાં સૌથી મોટામાં મોટો બનાવ એ બન્યો હતો કે તે વખતે આપણાં બરહક પેગંબર જરથોશ્તે માજદયસ્ની દીન ફેલાવી હતી.

એ પેગંબર જરથોશ્ત પાદશાહ ફ્રેદુનની ઓલાદના પૌત્રાસ્ય નામના એક શાખસનો દીકરો હતો, અને એની માનું નામ દોગદો કરી હતું. એવું કહેછે કે એની જન્મ જ્મિ “ ઇરાન દેશમાં જખ્ખાર નામના પહાડમાંથી દરજીક નામની વેહેલી નદીને કાનારે રેએ નામનાં શહેરમાં હતી.” એના જન્મ પછી કેટલાક બદ રાહપર ચાલનારા લોકોએ એના નાશ કરવાને ધણી કાશીસો કીધી હતી, પણ તે સધલી ફોકટ ગઈ. પાદશાહ ગોશ્તાસ્યે એની સાથે તકરાર કરવાને માટે દેશે દેશથી દાનાવ તથા કામેલ શખસોને બોલાવ્યા હતા; તે સધલાઓ સાથે એણે કેટલા-એક દિવસો લગણુ તકરાર કરી પોતાની બરહક દીન વિષે તેઓની ખાતરી કરી આપી હતી. તેની મતલબ બદીનો તથા ખુરા લોકોનો નાશ કરવાની, તથા લોકોને નેક માર્ગ ઉપર ચલાવવાની હતી. તેને જે જે જ્ઞાન બોદાતાલા તરફથી મળ્યું હતું, તે તેણે લોકોમાં ફેલાવ્યું હતું. તેની સાંમે દુસ્મનો ધણા ઉભા થયા હતા, પણ તે સધલાઓ પોતાની મતલબમાં ફાવયા નહિ. તે વિષે એક ધણા સરસ ફકરો તમારા વાંચવાને માટે નીચે ટાકુંછું;—

“ જરથોશ્તની સાંમે ધણાક દુસ્મનો ઉભા થયા; તેઓ ઠગાઈ, “ બદી, તથા જુઠાઈમાં ચુંદા હતા, વાસ્તે હરએક તદખીરથી જરથો- “ શ્તને તેના મક્કમ ઠરાવ ઉપરથી ખસેડવાની તેઓએ તજવીજ કીધી. “ તેઓએ જરથોશ્તને પહેલાં લાલચ દેખાડી જોઈ, પણ જરથોશ્ત “ એક પહાડની મિસાલે વગર હીલવે મક્કમ પોતાના એતેકાદ ઉપર મુ- “ શ્તકીમરહો. તેણે લાલચની કસી પરવા કીધી નહિ; અને હોરમજદને

“ આતેર, સચ્ચાઈને આતેર, ભલી માનવીયસ્તી દીનને આતેર, પોતાનાં
 “ રૂવાનની સલામતીને આતેર તેણે પોતાના જાન ખોઈ દેવાને વધારે
 “ પસંદ કીધું. સારાં કામ ઉપર મફત ધરાદાથી ટકી રહ્યાથી અંતે
 “ ફતેહ મલેછે, તેમ જરથોશ્તની ફતેહ થઈ; તેના દુશ્મનો ધુજવા લાગ્યા.
 “ તેઓએ જોયું કે જરથોશ્તનો અંતેકાદ મજબૂત છે; તેઓએ જોયું કે
 “ જરથોશ્તનું હથિયાર હોરમજ્દનો એજમ્મતી કલામ છે; તેથી તેઓ
 “ પોતપોતાનામાં હર મશવરત કરવા લાગ્યા, પણ કોઈ બહાને જરથો-
 “ શ્તનું મોત તેઓને હાથે આબું નહિ. તેઓ એક ખીજાને તાંના
 “ મારવા લાગ્યા અને પોતપોતામાં એક ખીજાને ફતેહ કરવા લાગ્યા, કે
 “ જેની ચાનકથી કદાચને કોઈનું લોહી ઉછળી આવે, અને તે જરથો-
 “ શ્તની સાંમે થાવાને કમર ખાંધે, પણ કોઈનું જરથોશ્તની આગલ
 “ ચાહ્યું નહિ. જરથોશ્તની તકારાર એવી મજબૂત હતી કે પૃથિવના
 “ દરએક મુલકોના વાઙ્કિગાર લોકો તેને હરાવી શક્યા નહિ. આર
 “ જરથોશ્ત તેઓના ધર્મોનું ખોટાં દેખાડવામાં ફતેહ પામ્યો, તેથી
 “ તેઓ લાચાર થઈ પોતપોતાને મકાને શરમિંદગીનો ખજનો મેલવીને
 “ ભરાઈ બેઠા. જરથોશ્તની નવી દીન ઉપર અમલ કીધાથી દુન્યામાંથી
 “ હર તરેહની બધી ગુમ થઈ ગઈ.”

જરથોશ્તની દીન દુન્યામાં ફેલાવવાને માટે પાદશાહ ગોશ્તારુષે,
 તેની રાણી કેતાયૂને, દીકરા અસ્પંદયારે તથા વજીર જામારુષે ધણી
 મદદ કીધી હતી. જરથોશ્તે એકવીસ નુસ્ક બનાવ્યાં હતા, તે સધ-
 લા મુલકોમાં ફેલાવ્યાં. આ એકવીસ પુસ્તકો માંહેલાં સાતમાં બન્ને
 દુન્યાની પેદાયશ કંઠી રીતે થઈ હતી તેની હકીકત લખી હતી; ખીજાં
 સાતમાં તમામ એલમ, હિકમત, નજુમ, તથા તખ્વીખપણાંની હકીકત
 લખી હતી; તથા ત્રિજાં સાતમાં દીનઆઈન તથા ધનસાફ વિષે, તેમજ
 આ દુન્યામાં હંદગી કંઠી રીતે જોગવવી તેને લગતી હકીકત લખી હતી.
 આ પુસ્તકો સધલે ફેલાયાથી તુરાનના પાદશાહ અર્જસ્પે ગોશ્તારુષ
 ઉપર એક નામું લખ્યું, તથા તેમાં તેને આ નવો ધર્મ છોડી દેવાને
 તથા જે તે નહિ છોડે તો તેની સાથે લડાઈ કરવાની ધમકી આપી હ-
 તી. આથી ગોશ્તારુષ ધણો ગોસ્સે થયો, અને જલદીથી તેઓ વ-
 ર્યે એક લડાઈ ઉઠી. આ લડાઈ ઈરાનમાં થઈ હતી, અને તેમાં ગો-
 શ્તારુષનો ભાઈ જરીર અર્જસ્પના દીકરા બીદરફશને હાથે માર્યો
 ગયો; પણ અસ્પંદયારે તુરત પોતાના જાનની દરકાર ન કરતાં બહાદૂરી-
 થી લડી તેને મારી નાખ્યો, અને તુરાનીઓને હરાવ્યા.

મારી પ્યારી દીકરી, શાહજાદા અસ્પંદયાર જેવા હાલમાં આપણામાં થોડાજ શખસો માલમ પડશે કે જેઓ પોતાના ધર્મનો બંધાવ તથા ફેલાવો કરવાને પોતાના જાનની પણ દરકાર રાખે નહિ. તમેજીએ પણ એકખરી જરથોસ્તી બાંનું તરીકે જેમ પાદશાહ ગોશ્તાસ્પની રાણી કેતાયૂને જરથોસ્તી ધર્મનો ફેલાવો કરવાને મદદ કીધી હતી તેમ હમેશાં ધર્મનાં કાંમોમાં મદદ કરતાં રહેવું.

હવે આ લડાઈની કૃતેહ અસ્પંદયારથી થવાથી ગોશ્તાસ્પ તેને ધણી ચાહવા લાગ્યો, તથા તેને બદખ્શનો હાકમ કરવો. આથી કેટલાએક ફિસાદીઆઓએ ગોશ્તાસ્પને એવું જીવું સમજાવ્યું કે તારો દીકરો તેને મારી નાખવાનો પ્રયત્ન કરેછે, જે ઉપરથી ગોશ્તાસ્પે તેને આજરખીજાનના કિલ્લામાં કેદ કરાવ્યો. આ તક લેઈ અર્જસ્પે પાછી ઈશાન ઉપર ચઢાઈ કીધી તથા ખોરાસાન અને બદખ્શના મુલકો તથા કેટલાએક ખજાનો લૂંટ્યો, અને તેનાં લશ્કરનાં કેટલાંએક માણસો જખરીથી ઈશાનનાં તે વેલાનાં પાયતખ્ત બદખ્શના આતશબેહેરામમાં દાખલ થયાં તથા કેટલાએક મોખેદોને ત્યાં કતલ કીધા, અને તુરખરાતુર નામના એક તુરાની સરદારે ત્યાં પેગંબર સાહેબ જરથોસ્તને પણ મારી નાખ્યા હતા. જરથોસ્તનું મરણ દેખે મહિનાના ખોરશેદ રોજે નિપજ્યું હતું, પણ તેને આજે કેટલાં વર્ષ થયાં તે ચોકસ સાબિત થયું નથી.

હવે આ હારનો કાનો લેવા માટે ગોશ્તાસ્પે અસ્પંદયારને કેદખાંનામાથી છોડી અર્જસ્પની સામે લડાઈ કરવા મોકલ્યો. અસ્પંદયારે તેની ઉપર ચઢાઈ કરી તેને મારી નાખ્યો, તથા તેનો મુલક તારાજ કીધો.

હવે ઈશાનની તવારીખમાં અસ્પંદયારનાં મરણ તથા તેને કીધેલી લડાઈઓ વિષે લખાણથી ખયાન કરેલું છે, પણ તે અત્રે તમારી ઉપર લખવાને કસી અગત જોતો નથી.

ગોશ્તાસ્પના વખતમાં જરથોસ્તી ધર્મનો ફેલાવો ચોતરફ થયો હતો, અને તેથીજ એનું નામ તવારીખોમાં અમર રહી ગયુંછે. ગોશ્તાસ્પનાં રાજ્યની પછી ઈશાનની તવારીખમાં ધણીએક ગુંથવારો પડેછે, જે વિષે હવે પછીના પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

ગોશ્તાસ્પનાં રાજ્યમાં સૌથી મોટામાં મોટો ખનાવ શું બન્યો હતો? જરથોશ્ત પેગંબર કોણની ખોલાદનો હતો? તેનાં માખાપનાં નામ શું હતાં? તેની જન્મભૂમિ ક્યાં હતી? એના જન્મ પછી એનો નાશ કરનારાઓ પોતાની કાશીસમાં કાઢ્યા હતા કે નહિ? ગોશ્તાસ્પે એની સાથે તકરાર કરવાને કોણને ખોલાવ્યા હતા? તે તકરારમાં જરથોશ્તે શું કીધું હતું, તથા તેની મુખ્ય મતલબ શું હતી? જરથોશ્તને ખોદાની તરફથી જે જ્ઞાન મળ્યું હતું તેનો કેવો ઉપયોગ કીધો હતો? તેની સાંમે થવા દુશ્મનોએ કેવા ઉપાયો લીધા હતા, તથા તેમાં તેઓ કાઢ્યા હતા કે નહિ? જરથોશ્તની દીન દુન્યામાં ફેલાવવાને કોણે ઘણી મદદ કીધી હતી? જરથોશ્તે કેટલાં નુશક ખનાવ્યાં હતાં? આ એકવીસ નુશકોમાં શું શું લખેલું હતું? જરથોશ્તનો ધર્મ છોડી દેવાને ગોશ્તાસ્પને કોણે ધમકી આપી હતી? આ ધમકીથી ગોશ્તાસ્પે શું કીધું હતું? તે લડાઈ ક્યાં થઈ હતી, અને તેમાં કોણ માર્યો ગયા હતા? ગોશ્તાસ્પે અસ્પંદયારને ક્યાંનો હાકેમ કરવો હતો? પછી ગોશ્તાસ્પે તેને કોણના અને શું સમજાવ્યા ઉપરથી કેદ કરાવ્યો હતો? આ જોઈ ઈરાન ઉપર કોણે પાછી ચઢાઈ કીધી હતી? અર્જસ્પે ક્યા મુલકો લૂટ્યા હતા? તેનાં લશ્કરનાં માણસો ક્યાં જાપરીથી દાખલ થયાં હતાં, અને ત્યાં શું કીધું હતું? જરથોશ્ત પેગંબરને કોણે મારી નાખ્યા હતા? હવે ગોશ્તાસ્પે અર્જસ્પની સાંમે લડાઈ કરવાને કોણને મોકલ્યો હતો? અસ્પંદયારે તેને શું કીધું હતું? ગોશ્તાસ્પનું નામ શા માટે ઈરાનની તવારીખમાં અમર રહી ગયું છે?

પત્ર ૧૦ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મેં તમોને ગયા પત્રમાં લખ્યું હતું કે પાદશાહ ગોશ્તાસ્પની પછી ઈરાનની તવારીખમાં કેટલોએક ગુંચવારો પડે છે, પણ તે સઘલાનું બયાન અત્રે તમોને ઘણાં કંટાળા ભરેલું લાગે, માટે ટુકામાં એટલુંજ લખી જણાવું છું કે હાલનાવખતની કેટલીએક શોધો પ્રમાણે “ગોશ્તાસ્પનાં રાજ્યની પછી એક લાંબા જમાનાની હકીકત ગુમ થઈ ગયેલી છે,” પણ એટલું જણાવે છે કે પાદશાહ ગોશ્તાસ્પની તથા આપણા પેગંબર સાહેબ જરથોશ્તની પછી દરતૂરો તથા મોખેદોનું જોર વધતું ગયું હતું, અને તેઓ એક મોટાં ટોળાં સહિત બેઠે અથવા એકત્રિયાની ભૂમી છોડી પશ્ચિમના મુલકમાં જઈ વસ્યા હતા, અને ત્યાં પોતાની ખલીફાઈ સ્થાપી હતી, એટલે પોતે દીનની દરતૂરી તથા મુલકની પાદશાહી એ બન્ને સાથે

ચલાવતા હતા. આ જગાને યુનાનીઓ મીડિયા કરી લખી ગયાછે, અને તેની રાજધાની રૂએ અથવા રૂઘ કરી હતી એવું આપણાં ધર્મ પુસ્તકો ઉપરથી માલમ પડેછે. જેઓ એ જગાએ દસ્તૂરી તથા પાદશાહી ચલાવતા હતા તેઓને જરથોશ્ત્રો-તેઓ કરી કહેતા હતા. બાબિલોનની તવારીખ લખનાર બેરોસસના જણાવ્યા મુજબ તેઓએ ઇ. સ. પૂ. ૨૪૫૮ માં બાબિલોનનું શહેર પણ જીતી લીધું હતું, અને ત્યાં આઠ જણાઓએ જરથોશ્ત્રો-તેઓને નામે એક પછી એક એમ ૨૨૪ વર્ષ લગણુ અમલ ચલાવ્યો હતો.

ત્યારબાદ ઉપલા જરથોશ્ત્રી ખલીફાની સત્તા ઓછી થતી ગઈ, અને ખીઆલદીઆની શાહાનશાહતનો પાયો નાખનાર નામીયા પાદશાહ નીમરૂદના હાથમાં તેઓનો અમલ આવ્યો હતો. એવું કહેછે કે આ નીમરૂદનો દીકરો નૈનસ કે જે આસિરિયા દેશનો પાદશાહ હતો તેનું પણ ધણું વધી પડ્યું હતું, અને તેને બેકત્રિયાના એક પાદશાહ ઓખસિયાથ્રિસની સાથે મોટી લડાઈ કરી તેનાં રાજ્યનો ઇ. સ. પૂ. ૨૧૫૦ માં અંત આવ્યો હતો.

વળી એક ખીજું મોટું ધરાનીઓનું ટોળું “ ધરાનની દક્ષિણે ક્રાસીસ્તાન નામના પ્રાંતમાં આવી વસ્યું હતું, અને ત્યાં એક ખંડીઆ રાજા તરીકે નહાનું જેવું રાજ્ય ચલાવ્યું હતું,” કે જેને લગતી કાંઈ વધારે હકીકત આપણને મલતી નથી. આ ટોળાના વંશના લોકો એક લાંબો જમાનો ગુજરયાબાદ નામીયા ધરાની પાદશાહ કુરૂસની સરદારી હેઠલ આખા ધરાનના માલેક થયા હતા. “ યુનાનીઓ તેઓને પરશિયન તથા ઉગમણુ પ્રાંતના ઇતિહાસ કર્તાઓ પાર્સી એવું નામ આપી ગયાછે.”

આપણે આગલ જોયું તેમ આપણા મીડિયાના જરથોશ્ત્રી લોકો કે જેઓએ એકવાર બાબિલોનનું શહેર પણ જીતી લીધું હતું, તે ટોળાંની નૈનસે બેકત્રિયાનું રાજ્ય લીધા પછી લાંબી મુદત સુધી કેવી હાલત હતી તે વીષે આપણને કાંઈ માલમ પડ્યું નથી.

હવે આસિરિયાનાં મજકુર રાજ્યનો ઇ. સ. પૂ. ૭૫૩) માં અંત આવ્યો, કેમકે ત્યાંનો છેલ્લો પાદશાહ સાર્ડાનાપેલસ કે જે ઘણા હિથકારો તથા મોજ શોકમાં ચક્રચુર હતો, તેનાં અંધેર રાજ્યથી કરી મીડિયાના હાકેમ આર્બેસિસને તેના ઉપર હુલ્લો કરવાને તક મળી;

* ઇ. સ. પૂ. (ઇસવી સન પૂર્વે) અટલે ખ્રિસ્તીઆના પંચમર હાઈસ્ટના જન્મની આગમનનો સને.

અને તેમાં તેને બેલેસિસ નામના ખીઆલડીઆના એક ધર્મયુક્તી ધણી ઉલટ તથા મદદ મલી અને તેઓએ આથી બાબિલોનિયાના લોકોને પણ હુમલો કરવાને ઉત્કર્ષા. આ લોકો સાથે ઉપલા ફારસી-સ્તાન જઈ વસેલા ઇરાનીઓ, તથા ખીજા પ્રાંતવાલાઓ પણ શામેલ થયા, અને સમ્રાજ્યોએ આસિરિયન લોકો ઉપર ચઢાઈ કરી તેમને હરાવ્યા.

આથી આસિરિયાનું રાજ્ય મીડિયા, આસિરિયા, અને બાબિલોનિયા, એ ત્રણ ભાગોમાં વેહેંચાઈ ગયું, અને તે સમ્રાજ્યોપર આર્બેસિસે મીડિયામાં રહી પાદશાહી ચલાવી હતી. એ રીતે આસિરિયા તથા બાબિલોનિયાનાં રાજ્યો મીડિયાના તાબામાં આવ્યાં હતાં. મીડિયાનાં રાજ્યની હકીકત હવે પછીના પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

ગોશ્તાસ્પનાં રાજ્યની પછી ઇરાનમાં શું થયું હતું ? હાલના વખતની ફેટલીએક શોધો ઉપરથી આપણને તે વિષે શું માલમ પડે છે ? ગોશ્તાસ્પની પછી જરથોસ્તી દસ્તૂરે તથા જામેદોએ ક્યાં પોતાની ખલીફાઈ સ્થાપી હતી ? ખલીફાઈ સ્થાપી એટલે શું ? આ જગાને યુનાનીઓ ક્યાં નામથી લખી ગયા છે, તથા તેની રાજધાની ક્યાં હતી ? તેઓ ત્યાં ખલીફાઈ કરતા હતા તેમને ક્યાં નામથી ઓળખતા હતા ? તેઓએ ક્યાં વર્ષમાં બાબિલોન જતી લીધું હતું ? ત્યાં ફેટલા શાસનોએ, તથા ફેટલાં વર્ષ લગણુ એક પછી એક જરથોસ્તો-તેમને નામે ખલીફાઈ કરી હતી ? ત્યાર બાદ તેઓનો અમલ કાણના હાથમાં ગયો હતો ? આ નીમરૂદના દીકરા નૈનસે ક્યાં વર્ષમાં અને કાણનો અંત આવ્યો હતો ? વળી ઇરાનીઓનું ખીજું એક ટોળું ક્યાં જઈ વસ્યું હતું ? ત્યાં તેઓએ કેમ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું ? પછી તેઓના વંશો લાંબી મુદતે કાણની સરદારી હેઠલ આપા ઇરાનના માલેક થયા હતા ? એ ટોળાને યુનાનીઓ તથા ઉગમાણુ તરફના ઇતિહાસ કર્તોઓ શું નામે આપી ગયા છે ? આસિરિયન વંશનો છેલ્લો પાદશાહ કેવો હતો ? તેનાં રાજ્યની સમાપ્તિ કાણુ લાવ્યું હતું ? આર્બેસિસને કાણુ તરફથી ધણી મદદ મલી હતી ? તેઓએ પોતાની સાથે ખીજા કાણુને ઉત્કર્ષા હતા ? આથી આસિરિયાનું રાજ્ય ક્યા ભાગોમાં વેહેંચાઈ ગયું હતું ? તે સમ્રાજ્ય પર કાણુ અને ક્યાં રહી પાદશાહી ચલાવી હતી ?

પત્ર ૧૧ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાં મેં તમારી ઉપર આસિરિયાનાં રાજ્યની સમાપ્તિ સુધીનું વર્ણન લખ્યું હતું. તે ઉપરથી તમારે જોયું હશે કે આસિરિયા તથા બાબિલોનિયાનાં રાજ્યો મીડિયાના તાબામાં આવ્યાં હતાં. આ ઉપરથી દેખાઈતું છે કે ઈરાનનું રાજ્ય પણ મીડિયાના તાબામાં આવ્યું હતું. હવે મીડિયાના લોકો સાત જુદાં જુદાં પરગણામાં વીખરાઈ જઈ રહેલા હતા, અને તેઓ ઉપર કોઈ ચોક્કસ હકેમ અથવા સત્તા ચલાવનાર નહિ હોવાથી તેઓમાં ઘણી ખેદાદી ચાલવા લાગી. આથી દીએસિસ નામે એક રાખ્સ કે જેણે પોતાના પરગણામાં પોતાનાં પ્રમાણિકપણાંથી ઘણી સારી આખર મેલવી હતી, તેની પાસે સઘલાં આસપાસનાં પરગણાના લોકો પોતાના કળ્યા ટંકાઓ ચુકાવવા લાવતા હતા. આ કામથી જ્યારે તે આસપાસ સઘલે વખણાઈ ગયો ત્યારે તેણે પાદશાહી અમલ મેલવવાનાં અભિ-માનથી લોકોનો ઈનસાફ ચુકવવાનું કામ મુઠી દીધું, કે જેથી પાછી સઘલે ઠકાણે આગલના કરતાં પણ વધારે ખેદાદી ચાલવા લાગી. આથી મીડિયાના લોકોને કાંઈ નહિ પણ પોતાને માથે એક પાદ-શાહ ઠરાવવાની ફરજ પડી, અને તેઓએ તે પ્રમાણે દીએસિસને ઇ. સ. ૫૦૦ ૭૦૮ માં પોતાનો પાદશાહ નેમ્યો.

દીએસિસે તખ્ત ઉપર આવતાંનેવાર લોકોમાંથી લશ્કરની કટ-લીએક ટુકડીઓ ખતાવી. પછી તેણે એક મોટી ટેકડીપર સાત મ-જબૂત દેવાલો બંધાવી તેની અંદર એકબેટાનાનું શહેર વસાવ્યું, અને તે ટેકડીનાં મથાલાં ઉપર પોતાને માટે એક મેહલ બંધાવ્યો. એણે લોકોને માટે કટલાએક કાયદાઓ બાંધ્યા હતા, તથા ૨૨ વર્ષ સુધી રાજ્ય કરી ઇ. સ. ૫૦૦ ૬૮૬ માં મરણ પામ્યો હતો. એની પછી એનો દીકરો ફ્રેઆર્તિસ મીડિયાની ગાડી ઉપર આવ્યો હતો.

ફ્રેઆર્તિસે મીડિયાનું રાજ્ય એશિઆખંડના છેક ઉત્તર ભાગ લગણુ વધાર્યું હતું, અને ઈરાનીઓ તથા ખીજ પ્રજાઓ સાથે લડાઈ-ઓ કરી તેમને તાબે કરી લીધા હતા. એ નિનેવેના આસિરિયન રહેવાસીઓ સાથે લડાઈ કરતાં ઇ. સ. ૫૦૦ ૬૩૩ માં માર્યો ગયો હતો. એણે ૫૩) વર્ષ લગણુ રાજ્ય કર્યું હતું. એની પછી એનો દી-કરો ક્રએક્સરિસ મીડિયાનાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો.

કચ્છસરિસે પેહેલ વેહેલાં લશ્કરી ટુકડીઓને કાયદાસર ગોઠવી હતી, તે આગમજ સઘળા ભાલાદાર, તીરંદાજ, તથા ઘોડેચાર સિપાહો એકમેક સાથે ભેળશેળ થઈ લડતા હતા. નિનેવેમાં આસિરિયને ઉપર પોતાના પાપનું વેર લેવા માટે એણે ચઢાઈ કરી તેમને હરાવ્યા હતા, તથા નિનેવેને ઘેરો ઘાલ્યો હતો. આ તક જોઈ સિથ્યાના લોકોએ એના મુલક ઉપર ચઢાઈ કરી તે તાપે કરી લીધા હતા; પણ પછી એણે તેઓને મારી નાખ્યા હતા, તથા મીડિયાનાં રાજ્યને છેક હેલીસ નદીના કીનારાની પૂર્વ લગણુ વધાયું હતું. એણે લિડિયાના રાજા એલીઆટીસ સાથે છ વર્ષ લગણુ એક લડાઈ ચલાવી હતી, પણ તેનો કાંઈ છેડો આવ્યોજ નહિ. છઠ વર્ષે જ્યારે તેઓ લડાઈ કરતા હતા, ત્યારે એકાએક સૂર્યનું એક પુરેપુરું ગ્રહણ થઈ આવ્યું કે જ્યાં બન્ને બાજુનાં લશ્કરમાં ધભરાટ થયો. અને લડાઈ બંધ પડી તેઓ વચ્ચે સલાહ થઈ. ત્યારબાદ કચ્છસરિસ થોડુંએક લગણુ રાજ્ય કરી ઇ. સ. ૫૦૦ પદ્મ માં મરણ પામ્યો. એની પછી એનો દીકરો અસૈયજીસ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. એનાં રાજ્યની ખીના આવતા પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

મીડિયાના લોકો કેવી રીતે રહેલા હતા, તથા તેઓનું રાજ્ય કેમ ચાલતું હતું? આથી આસપાસનાં પરગણાના લોકો પોતાના કજીઆ કાણુ પાસે ચુકવાવતા હતા? દીજીસિસે પછી તે કામ શા માટે મુકી દીધું હતું? મીડિયાના લોકોએ દીજીસિસને ક્યાં વર્ષમાં પોતાનો પાદશાહ નેમ્યો હતો? દીજીસિસે તખ્ત ઉપર આવતાંને વાર શું કીધું હતું? એણે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, તથા ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો? એની પછી મીડિયાની ગાદી ઉપર કાણુ આવ્યો હતો? કે-આતિસે મીડિયાનું રાજ્ય ક્યાં લગણુ વધાયું હતું? એણે ક્યા લોકોને તાપે કરી લીધા હતા? એ ક્યાં વર્ષમાં અને શું કરતાં માર્યો ગયો હતો? એની પછી કાણુ મીડિયાનાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો? કચ્છસરિસે પેહેલવેહેલાં શું કીધું હતું? તે આગમજ સઘણું લશ્કર કેવી રીતે લડતું હતું? એણે નિનેવેમાં કાણુ લોક ઉપર અને શા માટે ચઢાઈ કરી હતી, અને તેમાં કાણુ હાથે હતું? પછી એણે નિનેવેને શું કીધું હતું? આ તક જોઈ ક્યા લોકોએ એના મુલક ઉપર ચઢાઈ કરી તે તાપે કર્યો હતો? એણે પછી સિથ્યાના લોકોનો શો હાલ કીધો

હતો, તથા પોતાનાં રાજ્યને ક્યાં લગણુ વધાર્યું હતું ? લિડિયાના રાજ સાથે એને કુટલાં વર્ષ લડાઈ ચાલી હતી ? તે લડાઈનો ક્યારે અને કેમ અંત આવ્યો હતો ? પછી કએક્સરિસ ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી કાણ મીડિયાનાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ?

પત્ર ૧૨ મો.

મારી મ્યારી દીકરી,

મને માલમ પડેછે કે હું જે ઈરાનની તવારીખનો થોડો થોડો ભાગ તમારી ઉપર દરેક પત્રમાં લખી મોકલુંછું, તે યાદ રાખવાને તમે ઘણી મહેનત હોયોછો, તેથી હું એજ ખાખત વિષે તમારી ઉપર લખવાનું જારી રાખુંછું.

છેલ્લા પત્રમાં જે પાદશાહ વિષે મેં તમને જણાવ્યું તે કએક્સરિસ હતો, કે જે તમે જાણતાં હશેકે ૪૦ વર્ષ રાજ્ય કરીને ૬૦ સં પૂઠ પહોડ માં મરણ પામ્યો હતો. એની પછી એનો દીકરો આસ્તૈયજસ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. આસ્તૈયજસને મેનદેન નામે એક દીકરી હતી, કે જેને માટે એને એક રાત્રે એવો સ્વપ્નો આવ્યો કે “મેનદેને ઘણુંએક પાણી પેદા કીધું, જેથી આખું શહેર ઢંકાઈ ગયું, તથા એશિઆમાં પણ એક મોટી રેલ આવી.” આ સ્વપ્નાથી ખિહિને આસ્તૈયજસે પોતાની દીકરીને કાઢી મીડિયન સાથે પરણાવી નહિ, પણ કબુજય નામના એક ઈરાની ખંડીઆ રાજ સાથે પરણાવી. તેના પરણ્યા પછી એક વર્ષે આસ્તૈયજસને વળી એક પ્તિજો સ્વપ્નો આવ્યો કે “તેની દીકરી જે હાલ ઈરાનમા ગર્ભવંતી હતી, તેનાં ગર્ભસ્થાનમાંથી એક દ્રાક્ષનાં ઝાડનો વેલો ઉત્પન્ન થયો કે જેની છાંયાથી આખો એશિઆખંડ ઢંકાઈ ગયો હતો.” આ સ્વપ્નાનો અર્થ પુછ્યાથી તેને એવો ખોલાસો મળ્યો કે “તેની દીકરીને પેટે જે દીકરો જન્મશે તે તેની જગાએ રાજ્ય ચલાવશે.” આસ્તૈયજસે આથી પોતાની દીકરીને ઈરાનથી ખોલાવી મંગાવી, અને તેની ઉપર ચોકી પેહરા રાખ્યા, તથા જે પાલક તેને અવતરે તેને મારી નાખવાનો ઠરાવ કીધો.

હવે મેનદેનને પેટે થોડા દિવસમાં એક દીકરો જન્મ્યો, અને તેને મારી નાખવાનું કામ આસ્તૈયજસે પોતાના હુરધેગસ નામના એક વિદ્યાસુ વજીરને સોંપ્યું. હુરધેગસ તે પાલકને લઈ પોતાને ઘેર ગયો, અને મિથ્રેદેતિસ નામના પાદશાહના એક ભરવાડને તે કામ

સાંધ્યું. મિથ્રેદેતિસે તે બાલકને મારી નાખવાને બદલે તેને સારી તર-
બિયત આપી ઉછેર્યું, અને તેનું નામ કુરૂસ કરી રાખ્યું.

આ કુરૂસને યુનાનીઓ સાર્ધરૂસ કરી લખી ગયાછે. એક વેલા
કુરૂસ ગામડાનાં કેટલાંએક છોકરાંઓ સાથે રમતો હતો; તેઓએ
રમતમાં એને પોતાનો પાદશાહ ક્રીધો, અને એણે આર્તેમ્યારિસ
નામના આસ્તૈયજીસ પાદશાહના એક ઉમરાવના દીકરાને એનું કહ્યું
નહિ માનવાને લીધે રમતમાંજ સખ્ત માર મરાવ્યો. આથી પેલો
ઉમરાવ કુરૂસને આસ્તૈયજીસ પાસે લઈ ગયો, કે જ્યાં તેના ભપકા-
દાર દેખાવ તથા હિંમત ભરેલા જવાબોથી આસ્તૈયજીસે તેને ઝાળખી
કાઢ્યો; અને તેના જીવતા રહેવા વિષેની મિથ્રેદેતિસ ભરવાડથી ખ-
બર મેળવી. મિથ્રેદેતિસે સઘલી વાત કબુલ ક્રીધી. આસ્તૈયજીસ
તેથી હુરપેગસ ઉપર ધણો ચીરડાયો, તથા તેના ૧૩ વર્ષની ઉમરના
એક દીકરાને મારી નખાવ્યો, અને કુરૂસને મારી ખપ્પશી ફારૂસમાં
તેના બાપને વતન મોકલાવ્યો. તેનાં માબાપને જ્યારે એ વિષેની
ખબર થઈ, ત્યારે તેઓં ધણાં ખુશી થયાં, અને તેને ઘણીજ ખુશખબરી
સાથે પોતાનાં શહેરમાં તથા ઘેરમાં દાખલ ક્રીધો.

જ્યારે કુરૂસ ઉમરે પોહોંચ્યો ત્યારે તે ધણીજ દેલાવર તથા
લડાયક દિસવા લાગ્યો. હવે હુરપેગસ કે જે પોતાના દીકરાના
ખુનનું વેર આસ્તૈયજીસ ઉપર લેવાને તપી રહ્યો હતો, તેણે કુરૂસને
તથા કેટલાએક મીડિયન સરદારોને તેના ઉપર હુમલો કરવાને ઉત્કર્ષા.
તેઓ સઘલાઓ એક મોટું લશ્કર લઈ “પેસારગેદાના મેદાનમાં ખૂર
નદીના કીનારા ઉપર” આસ્તૈયજીસના લશ્કર સાથે લડ્યા, અને તેને
હરાવ્યું, તથા આસ્તૈયજીસને કેદ પકડ્યો. આથી મીડિયાનાં રાજ્ય-
ની આખરી આવી, અને તેઓનું રાજ્ય કુરૂસને હસ્તક આવ્યું. આ
ખીના ઈ. સ. પૂ. ૫૫૮ માં ખતી હતી. આસ્તૈયજીસે ૩૫ વર્ષ
લગણ રાજ્ય ક્રીધું હતું. કુરૂસનાં રાજ્યની ખીના આવતા પત્રમાં
તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

આસ્તૈયજીસને એક રાત્રે શું સ્વપ્નો આવ્યો હતો? આ સ્વ-
પ્નાથી બિહિને તેણે પોતાની દીકરીને જ્યાં પરણાવી હતી? તેના પર-
ણ્યા પછી પાછો આસ્તૈયજીસને શું સ્વપ્નો આવ્યો હતો? આ સ્વપ્નાનો

તેને શું ખાલાસો મળ્યો હતો ? આસ્તૈયજીસે આથી શું કીધું હતું ? તે ખાલકને મારી નાખવાનું તેણે કાણુને સોંપ્યું હતું ? હારપેગસે તે ખાલકને કાણુને સ્વાધીન કીધું હતું ? મિથ્રેદેતિસ ભરવાડે તે ખાલકને કેવી રીતે ઉછેર્યું, તથા તેનું નામ શું રાખ્યું ? કુરૂસે એક વેલા રમતમાં કાણુને માર મરાવ્યો હતો ? આથી પેલો ઉમરાવ તેની કૃપા કાણુ પાસે લઈ ગયો ? આસ્તૈયજીસે તેને શા પરથી ઓળખી કાઢ્યો હતો, તથા તેના જીવતા રહેવાની કાણુથી ખબર મેલવી હતી ? આથી તેણે હારપેગસને તથા કુરૂસને શું કીધું હતું ? હવે હારપેગસે આસ્તૈયજીસ ઉપર હુમલો કરવાને કાણુને ઉરકેર્યો હતા ? તેઓ સઘલાઓ વચ્ચે ક્યાં લડાઈ થઈ હતી ? તે લડાઈમાં કાણુ હાર્યું હતું ? આથી મીડિયાનું રાજ્ય કાણુને હસ્તક થયું હતું ? આ ખીના ક્યાં વર્ષમાં ખની હતી ? આસ્તૈયજીસે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું ?

પત્ર ૧૩ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

તમેએ મારા ગયા પત્રમાંથી જાણ્યું હશે કે ઈરાનનું રાજ્ય ઈ. સ. ૫૦૫૫૮ માં કુરૂસને હસ્તક આવ્યું હતું. તેની આગમજ લાંખી મુદત સુધી તે આસિરિયન તથા મીડિયન લોકોના હાથમાં હતું. મેં તમને આગલ જણાવ્યું તે પ્રમાણે આ મીડિયન લોકો પણ જરથોસ્તીજ હતા. લેકીન તેઓ અને ઈરાનીઓ વચ્ચે કાંઈ રાજદ્વારી અથવા ધર્મસંબંધી સખાને લીધે મોટું વેર ચાલતું હતું.

કુરૂસના જન્મને લગતી હકીકત તમેએ મારા છેલ્લા પત્રમાંથી જાણી હશે. એના વડવાઓ ઈરાનના મુલકોના ખંડીઆ રાજા હતા, તેઓને હુખામનીસ અથવા એકીમીનિસ વંશના રાજા કરી કહેતા હતા; કેમકે એ વંશનો પહેલો રાજા હુખામનિસ કરી હતો, કે જે ઈ. સ. ૫૦૭૦૦ વર્ષ ઉપર કુરૂસના પ્રાંતમાં રાજ્ય કરી ગયો હતો. તેની પછી ચીસપાર્ધસ, કબુજય, કુરૂસ તથા કબુજય-ખીજાએ રાજ્ય કર્યું હતું. આ છેલ્લો રાજા કબુજય-ખીજે આસ્તૈયજીસની દીકરી મેનદેનેનો ભરથાર તથા કુરૂસનો ખાપ હતો.

“આ વેળા એશિઆની પશ્ચિમ દિશાએ ત્રણ જુદાં જુદાં રાજ્યો હતાં, એકતો ઈરાનનું; ખીજું લિડિયાનું; અને ત્રિજું આખિલોનિયાનું. એ માહેલાં પહેલાં રાજ્યનો વડો સાધરસ (કુરૂસ) હતો, અને તેનું પાચતમ એકમેદાના હતું. ખીજાનો રાજા ક્રિસસ કરી હતો, અને

તેની રાજધાની સાર્ડિસ હતી. ત્રિજનો રાજ બેલશાઝર હતો, અને તેનું પાયતખ્ત બાબિલોનમાં હતું.”

કુરૂસના ઇરાનનાં તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી ઇ. સ. પૂ. ૫૪૬ માં લિડિયાના રાજ ક્રિસસે પોતાના બંને બે આસૈયજીસનું વેર લેવા માટે તેની ઉપર ચઢાઈ કીધી. કુરૂસે તેની સાથે બે દિવસ લગણુ લડાઈ કરી તેને હરાવ્યો, અને લિડિયાનું રાજ્ય પોતાના સ્વાધીનમાં લીધું. ત્યાર-બાદ એણે “એકત્રિયાન તથા સાકી લોકોને જીત્યા. તેમજ હુરકેનિયા પાર્થિયા, સોગદિયાના, ખોરાસ્મિયા, એરિયા તથા ખીજા કટલા-એક મુલકો હાથ કીધા.”

પછી ઇ. સ. પૂ. ૫૩૮ માં એણે બાબિલોનિયાનાં રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ કરી. આ ચઢાઈમાં એને પુષ્કળ મેહેનત પડી હતી; કેમકે બાબિલોનના લોકોએ મીડિયન લોકોના હુમલાની ધારતીને લીધે પોતાનાં શહેરના બંધાવને માટે મજબૂત ઉપાયો કરી રાખેલા હતા; તથા આ ચઢાઈની ખપ્પર પડતાંજ શહેરમાં ખોરાકી તથા ખીજો ધણો સામાન ભરી રાખી લડાઈ કરવાને સાંભા ન થતાં શહેરમાં ભગાઈ બેઠા હતા. આથી કુરૂસે તેમનાં શહેર ઉપર ધણું સુધી ઘેરો ઘાલ્યો, અને પછી એક તેહેવાર, કે જે દાહડે સધલા. બાબિલોનિયનો મોજમજમાં પડેલા હતા, તે દિવસે યુદ્ધેતિસ નદીનાં પાણીને એક નેહરને રસ્તેથી એાધું કરી ત્યાંથી તે લશ્કર સહિત શહેરમાં દાખલ થયો, અને તે જીતી લીધું.

કુરૂસનાં મરણુ વિષે ધણાકો જુદાં જુદાં કારણો બતાવે છે. એ ૨૯ વર્ષ રાજ્ય ચલાવી ઇ. સ. પૂ. ૫૨૯ માં મરણુ પામ્યો હતો. એણે આપણે આગલ જોયું તેમ લિડિયા તથા બાબિલોનનાં રાજ્યો જીતી લીધાં હતાં, તથા જરથોસ્તી દીનને પણ પાછી જાહોજલાલીમાં લાવ્યો હતો. એ પોતે ધણો લડાયક, બહાદૂર, તથા ચંચલ હતો. એને પેટે બે દીકરા અને બે દીકરીઓ હતી, જેમાં કબુજય (ત્રિજો) વડો હોવાથી તેને ઇરાનનું રાજ્ય મળ્યું હતું. એનાં રાજ્યની ખીના આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

ઇરાનનું રાજ્ય કુરૂસને હસ્તક આવ્યું તેની આગમજ કાણુના હાથમાં હતું ? આ મીડિયન લોકો કાણુ હતા ? કુરૂસના વડવાઓ

કાણુ હતા, તથા તેમને ક્યા વંશના કહેતા હતા? એ વંશનેા પહેલો રાજા કાણુ હતો, તથા તે ક્યાં વર્ષમાં અને ક્યાં પ્રાંતમાં રાજ્ય કરી ગયો હતો? એની પછી તથા કુરુસની આગમજ કાણુ કાણુ રાજ્ય કરી ગયા હતા? આ વેળા એશિઆની પશ્ચિમે ક્યાં મોટાં રાજ્યો હતાં? આ ત્રણે રાજ્યના વડાઓ કાણુ હતા, તથા તેમની રાજધાની ક્યાં હતી? કુરુસના ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી કાણુ તેની ઉપર ચઢાઈ કીધી હતી. અને તેમાં કાણુ હાથે હતું? આથી લિડિયાનું રાજ્ય કાણુને સ્વાધીન થયું હતું? કુરુસે એ સિવાય ખીજા ક્યા મુલકો જીત્યા હતા? ઈ. સ. પૂ. ૫૩૮ માં એણે ક્યાં ચઢાઈ કીધી હતી? બાબિલોનના લોકોએ આથી શું કીધું હતું? કુરુસ તેઓનાં શહેરમાં કવી રીતે દાખલ થયો હતો, તથા તે કેમ જીતી લીધું હતું? કુરુસને પેટે કેટલાં છોકરાં હતાં? એણે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, તથા ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો? એની પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કાણુ આવ્યો હતો?

પત્ર ૧૪ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાં મેં તમને કુરુસનાં રાજ્યની ખીના લખી હતી. હવે આપણુ તેના દીકરા કબુજય (ત્રિજ) નાં રાજ્ય ઉપર આવીએ. એ ઈ. સ. પૂ. ૫૨૯ માં ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. યુનાની તવારીખ કર્તાઓ એને કેમએસિસ કરી લખી ગયાછે, તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી એણે મિસર દેશ ઉપર કાંઈ ચોથાઈનેા વાંધો પડવાથી ચઢાઈ કીધી, અને ત્યાંના પાદશાહ સેમેનિટસને પકડી કેદ કર્યો; પણ પછી પાછો છોડી મુકી એક ખંડીઆ રાજા તરીકે તેને પોતાના મુલકમાં રાજ્ય ચલાવવા દીધું; પણ વળી પાછો તેણે ઈરાન ઉપર ખળવો ઉઠાવ્યાથી કબુજયએ તેને મારી નાખ્યો, અને મિસર દેશ પોતાને હસ્તક લઈ ત્યાં એક હાકેમ ઠેરવ્યો.

ત્યારબાદ કબુજયએ ત્રણ ઠંકાણે ચઢાઈઓ કરવાને ઈરાદો કર્યો હતો. પહેલાં તે ઈથોપ્યા તરફ પોતે લશ્કર લઈ ગયો, પણ ત્યાં તે પુગે તેની આગમજ તેનાં લશ્કરને ભુખમરો લાગ્યાથી પાછું ફરવું પડ્યું; તથા ખીજું એક લશ્કર કે જે એણે લિબિયાનાં જંગલ તરફ મોકલ્યું હતું, તેને પણ રેતીનું એક મોટું તોફાન લાગ્યાથી પાછું ફરવું પડ્યું; તથા કાર્થેજ તરફ તે એક લશ્કર મોકલવા ધારતો હતો તે વિચાર તેને માંડી વાલવો પડ્યો, કેમકે તેની દરિયાવર્ધી

ફ્રાન્ક કે જેમાં સઘલા ફ્રીનિશિયન સિપાહો હતા, તેઓએ પોતાના કાર્યોનિયત ભાઈબંધો સાંમે હથિયાર પકડવાને સાફ ના પાડ્યું. આથી તેનાં મન પર ઘણી ખરાબ અસર થઈ, અને ઈરાન તરફ પાછો ફરતાં તે મિસર દેશનાં એમ્ફ્રિસ નામનાં શહેરમાં ગયો, તથા ત્યાંના લોકો વિષે કાંઈ ખરાબ શક ઉપજ્યાથી તેઓ સાથે ઘણી ઘાતપ્રતિઘાત ચલાવવા લાગ્યો; અને તેઓનાં ધર્મનાં મકાનો તારાજ કીધાં, તથા પોતાના અરદિય નામના નહાના ભાઈને પણ ધુપી રીતે મારી નખાવ્યો. આ અરદિયને યુનાનીઓ સ્મરદિસને નામે લખી ગયાછે.

હવે અરદિયને મારી નાખવાથી પતીબાઈથિસ નામનો એક મીડિયન, કે જેને કબુલિયએ મિસર જવા આગમન પોતાનાં ઈરાનનાં રાજ્યનો કારભાર સોંપ્યો હતો; તેનો પણ સ્મરદિસ નામે એક ભાઈ હતો, કે જેના કાન કુરુસ પાદશાહે કાંઈ વાંકસર કપાવી નાખ્યા હતા; અને તે અરદિયનાં સ્વરૂપને ઘણા ખરો મળતો આવતો હતો, તેને ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કુરુસના દીકરા અરદિયને નામે બેસાડ્યો. આ વાતની જોવી કબુલિયને ખપ્પર પડી તેવોજ તે મિસરથી ઈરાન આવવાને નીકળ્યો, પણ વાટમાંજ કાંઈ કબજી મરણ પામ્યો. એણે ૭ વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, અને ૬૦ સં ૫૦૦ ૫૨૨ માં મરણ પામ્યો હતો.

મરણ પામવા આગમન એણે ફેટલાએક ઈરાનીઓને ખોલાવ્યા, અને તેઓ આગલ ખોલી રીતે કબુલ કર્યું કે તેણે પોતે પોતાના ભાઈ અરદિયને મારી નખાવ્યો હતો, અને આ ઠગારો અરદિય તો એક મીડિયનછે, માટે તમોએ ઈરાની પાદશાહ સિવાય કાંઈ ખીજના અમલમાં રહેવું નહિ. આ તેનું ખોલવું કાંઈએ ખરું માન્યું નહિ, અને પેલો ઠગારો અરદિયને નામે રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો, તેણે સાત મહિના વગર હરકતે રાજ્ય ચલાવ્યું, પણ આઠમે મહિને તેની ઠગાઈ તેના કાપેલા કાનપર કાંઈની નજર પડવાથી માલમ પડી આવી, અને તેથી પરસિસ અથવા ફારસનો નામીયો હાકેમ દારયવુસ-વિશ્વાસ્ય તથા ખીજ છ ઈરાની ઉમરાવોએ મલી એનો અંત આણ્યો, અને દારયવુસને ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો. એનાં રાજ્યની ખીનાં ઈરાન તથા યુનાનની તવારીખોમાં ઘણી યાદગારી બરેલીછે, તે આવતા પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

કબુજીએ તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી ક્યાં, અંને શા માટે ચઢાઈ કીધી હતી, તેથી તેમાં કાણ કેદ પકડાયું હતું? કબુજીએ તેને પાછું ક્રેવી રીતે રાજ્ય ચલાવવા દીધું? પછી તેને શા માટે મારી નાખ્યો હતો? કબુજીએ ક્યાં ચઢાઈઓ કરવાનો ઠરાવ કર્યો હતો? તે બધેથી તેને શા માટે નિષ્કલ થવું પડ્યું હતું? ઈરાન તરફ પાછાં ફરતાં એણે ક્યાં રોકેરના લોકો સાથે ધાતકી ચાલ ચલાવી હતી, તથા કાણને છુપી રીતે મારી નાખ્યો હતો? આથી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કાણ, અંને ક્યાં નામથી બેઠા હતા? કબુજીએ આ વાતની ખપ્પર પડવાથી તે ક્યાં જવાને નિકાળ્યો? રસ્તામાં એ શાથી મરણ પામ્યો હતો? એણે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, તથા ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો? મરણ પામવા આગમન એણે કેટલાક ઈરાનીઓ આગલ શું કહ્યું હતું? તેનું આ બોલવું કાઈએ ખરું માન્યું હતું કે નહિ? આથી ઈરાનમાં કાણે રાજ્ય ચલાવ્યું? તેની ઠગાઈ લોકોને શાથી માલમ પડી આવી હતી? આથી એના અંત કાણે આવ્યો હતો? એની પછી ઈરાનનું રાજ્ય કાણને હસ્તક થયું હતું?

પત્ર ૧૫ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મેં તમારી ઉપર છેલ્લો પત્ર લખ્યા પછી આ પત્ર લખવાને હમેશા કરતાં વધારે દિવસો લાગ્યાછે અને તેનું કારણ હું ધારું કે તમે સમજ્યાં હશો; કેમકે મેં તમને ગયા પત્રમાં લખ્યું હતું કે દારયવુસ-વિશ્તાસ્પનું રાજ્ય ઈરાન તથા યુનાનની તવારીખોમાં ધણું યાદગારી ભરેલુંછે, અને તેથી તે લખતાં જરા વધારે વખત લાગ્યોછે; અને જો તમે પોતે પણ તે ઉપર જરા વધારે વખત રોકી ધ્યાનથી વાંચશો, તો તમને માલમ પડશે કે આગલ એક વખત એવો પણ હતો, કે જ્યારે “આપણા અસલી ઈરાનીઓનો રોબ છેક દૂર દેશોમાં પણ બેઠા હતા.”

તમે જાણતાં હશો કે દારયવુસ-વિશ્તાસ્પ ઈ. સ. ૫૦૦ પરર માં પેલા ઠગારા બરદિયને મારી નાખી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠા હતા. યુનાનીઓ એને દારયસ-હિસ્તાસ્પિસને નામે લખી ગયાછે. એના તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી બાબિલોનના લોકોએ ઈરાનીઓથી સ્વતંત્ર થવા માટે એક હુલડ ઉઠાવ્યું. દારયવુસે આથી ૨૦ મહિના

લગણુ તેઓનાં શહેરને ઘેરે ધાલ્યો, પણ તેઓએ તેને કાવવા દીધા નહિ, અને બહાદૂરીથી સાંભે થયા, પણ આખરે એક ધરાની સરદારે કાંઈ હીકમતથી તેઓનાં શહેરમાં દાખલ થઈ તેમનાં લશ્કરમાં એક મોટો ઓદો મેલવ્યો, અને પછી બાબિલોન ક્તેલ કરી દારયવુસને સોંપ્યું. દારયવુસે તેઓ ફરીથી હુલડ નહિ ઉઠાવે તેને માટે ચોકસ ઉપાયો ક્રીધા, અને પછી પોતાનાં રાજ્યમાં ધણીએક સુધારો કર્યો. એણે પોતાનાં આખાં રાજ્યને વીસ ભાગોમાં વહેંચી નાખ્યું હતું; અને તે દરએક ઉપર રાજ્ય ચલાવવાને એકેકા સેનપ અથવા હાકમ નેમ્યો હતો; તથા દરએક ભાગમાંથી એક ચોકસ વાર્ષિક કર લેતો ક્રીધો હતા.

પછી દારયવુસે સિથ્યાના મુલક ઉપર ચઢાઈ કરવાને ઘોડેશ્વાર તથા પાયદળ મળી ૭૦૦૦૦૦ માણસોની એક ફાજ તથા ૬૦૦ લડાઈનાં વહાણાં એકઠાં ક્રીધાં, તથા ડાન્યૂબ નદી ઉપર મછવાને એક તરાપો બંધાવી તે પરથી લશ્કર સહિત ઓલંગી ગયો, પણ ત્યાં સિથ્યન લોકો તેનાં લશ્કરની આસપાસ ફરી વળ્યા, અને કેટલુંએક નુકસાન કર્યું, કે જેથી તેને લશ્કર સહિત ડાન્યૂબ નદી ઓલંગી પાછું હઠવું પડ્યું.

હવે દારયવુસે પોતાના મેગેપેજસ નામના એક સરદારને શ્રેસ જીતી લેવા મોકલ્યો, કે જે તેણે કેટલીએક લડાઈઓ કરી પોતાને તાબે કરી લીધો, તથા બીજાં કેટલાંએક યુનાની સંરથાને પણ જીતી લીધાં. ત્યાર પછી તેણે માસિડનનો મુલક જીત્યો, તથા ત્યાંના લોકોને તાબે ક્રીધાં.

દારયવુસે હવે પોતાના ભાઈ આર્તીફનિસને સાડિસનો હાકમ નેમ્યો, તથા ઓતારનિસ નામના એક સરદારને કાસ્તા આગલનાં લશ્કરને સેનાપતિ ઠરવ્યો. આ નવા સરદારે પ્રોપોનટીસ આગલનાં કેટલાંએક યુનાની શહેરોને એક પછી એક ધરાનીઓને તાબે કરી લીધાં. પછી તેણે બાઈજનશિયમ, કેલસિદોન, અનેતાદુસ અને લેમપોનિયમ એ ચાર શહેરો જીતી લીધાં, તથા પીલેસગી નામના ધાતકી લોકો, કે જેઓ લેમેસ અને ઈમથ્રોસનાં ટાપુઓમાં રહેતા હતા, તેઓને પણ તાબે કરી લીધાં.

હવે “આ ક્તેહોથી તમામ યુનાન દેશ ધરાનનાં નામથી થરથર કાંપવા લાગ્યો. સિંધુ નદીના મુખથી તે છેક થેસિલી સુધીના આખા દ અને ફલવંત મુલક દારયવુસના હાથમાં આવ્યો; અને ઉગમણથી તે આથમણ સુધીના તમામ સુધરૈલા દેશોમાં કાવીઆની કુંડો પાછો ઢિડવા લાગ્યો.”

વળી ઇરાનીઓને કુટલોએક ઠકાણે લડાઈઓ કરવાને એક ઠીક ઠાંકણું મળી આવ્યું હતું. એકતો આથન્સનાં લોકોએ પોતાના પાદ-શાહ હિપીઅસને દેશનિકાળ ક્રીધા હતો, તેણે આવી સાડિસના હાકમ આર્તીફનિસની મદદ માગી, તથા ઇજીયન સમુદ્ર માહેલા નોક્ષસના ટાપુના કુટલાએક મોટા વર્ગના લોકોને પણ ત્યાંથી દેશનિકાળ કર્યાંથી તેઓએ પોતાનાં દેશ ઉપર હુમલો કરવાને માર્છલીટસના હાકમ આ-રિસ્તાગોરાસની મદદ માગી. આરિસ્તાગોરાસે પોતાની સાથે આર્તી-ફનિસની મદદ માગી. આર્તીફનિસે તેને માટે સૂસાથી દારયવુસનો હુકમ મંગાવ્યો. તે હુકમ મળ્યાથી તેણે એક મોટું લશ્કર તથા ૨૦૦ વહાણોનો એક કાફલો મેગેએતિસ નામના એક ઇરાનીની સરદારી હેઠલ આરિસ્તાગોરાસની મદદ મોકલ્યો.

આરિસ્તાગોરાસ આ કાફલો તથા લશ્કર લઈને મિથાસનાં ટાપુ આગલ ગયો, પણ ત્યાં તેને મેગેએતિસ સાથે કાંઈ કળયો થવાથી છે-લાએ નોક્ષસના લોકોને આ હુમલા વિષે આગમજથી ચેતવણી આપી. આથી તેઓએ સઘલી તૈયારી કરી રાખી, અને ઇરાનીઓની સાંમે પ-હાદૂરીથી લડ્યા. આરિસ્તાગોરાસને આથી નિઃફલ થઈ અયોન્યા તરફ જવું પડ્યું, અને ત્યાં તેણે લોકોને ઇરાનની સાંમે ખલલો કરવાને ઉરકરી પોતે તેઓનો હાકમ થયો.

હવે આરિસ્તાગોરાસ આથન્સ તથા ઇરિત્રિયાના લોકોથી મદદ મેલવી દારયવુસની સાંમે લડાઈ કરવાને પ્રથમ ઇર્ફીસસ ગયો. અને ત્યાંથી સાડિસ જઈ તે શહેર પાલી નાખ્યું. પછી દારયવુસના ભાઈ આર્તીફનિસે આવી તેની સાંમે લડાઈ કરી તેને હરાવ્યો. આથી તે નાસી ગયો, અને કુરિયા તથા સાઈપ્રસમાના યુનાનીઓને પોતાની તરફેણમાં લીધા. ઇરાનીઓએ ફ્રીનિશિયન લોકોની મદદ લીધી, અને તેઓ સાંમે એક મોટી લડાઈ કરી તેમને હરાવ્યા, તથા આરિસ્તાગો-રાસને મારી નાખ્યો.

આરિસ્તાગોરાસના માર્યા જવાથી તેના કાકા હિસ્તીઅસે અ-યોન્યાના લોકોને ઉરકરી તેઓ પાસે એક ખીજો ખલલો કરાવ્યો. આથી પાછી તેઓ અને ઇરાનીઓ વચ્ચે લેડાના ટાપુ આગલ એક મોટી લડાઈ થઈ, જેમાં અયોન્યાના લોકો તદન હાર્યા ગયા. પછી ઇરાનીઓએ ફ્રીનિશિયનોની મદદથી માર્છલીટસને ઘેરો ધાલી તેનો નાશ ક્રીધો. આથી જે જે યુનાની ટાપુઓ તથા શહેરો ઇરાનીઓની

સામે ખલવો ઉઠાવવામાં સામેલ હતાં તે સધલાં તેમને હસ્તક થયાં; અને હિસ્તીઅસને સાર્ડિસ લઈ જઈ ત્યાં તેને કાંસી દેવડાવ્યો.

મારી ખ્યારી દોકરી, આ પત્ર લાખો થવાથી તે અત્રેજ પુરો કહે-
છું, અને દારયવુસનાં રાજ્યની પાકીની ખીના આવતા પત્રમાં પુરીકરીશ.

હું છું તમારો વાહાળો ખાપ.

સવાલો.

દારયવુસ-વિશ્વાસ્ય ક્યાં વર્ષમાં ધરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠા હતા? યુનાનીઓએ એને કયે નામે લખી ગયાછે? એના તખ્ત ઉપર આપ્યા પછી ક્યા લોકોએ, અને શા માટે હુલડ કર્યું હતું? દારયવુસે કેટલા મહિના લગણુ તેઓનાં શહેરને ઘેરો ધાવ્યો હતો? પછી ખાખિલોનનું રાજ્ય એને હસ્તક કેમ થયું હતું? એણે પોતાનાં રાજ્યને કેટલા બાગમાં વહેંચ્યું હતું? પછી દારયવુસે સિધ્યા ઉપર ચઢાઈ કરવાને કેટલાં માણસોની ફાજ તથા કેટલાં વહાણો એકઠાં કીધાં હતાં? પછી તે લશ્કર સહિત કેઈ નદી ઓળંગી ગયો હતો? સિધ્યાના લોકોએ એને શું કીધું હતું? હવે દારયવુસે મેગબેક્સને ક્યા દેશ જીતી લેવા મોકલ્યો હતો? તેણે તે જીત્યો હતો કે નહિ? હવે દારયવુસે કાણુને સાર્ડિસના હાકમ નેમ્યો હતો, તથા કોસ્તા આગલનાં લશ્કરને કાણુને સેનાપતિ ઠરાવ્યો હતો? આ નવા સરદારે ક્યાંનાં શહેરો શરણુ કીધાં હતાં, અને ક્યાં ચાર શહેરો જીતી લીધાં હતાં, તથા ક્યા ધાતકી લોકોને તામે કીધા હતા? ક્યા દેશનિકાળ પાદશાહે આર્તીક્રનિસની મદદ માગી? ખીજા ક્યા લોકોએ માઈલીટસના હાકમ આરિસ્તાગોરાસની મદદ માગી હતી? આરિસ્તાગોરાસે પોતાની સાથે કાણુની મદદ માગી? આર્તીક્રનિસે તે માટે કાણુનો હુકમ મંગાવ્યો હતો? તે હુકમ મળ્યાથી તેણે શું કીધું હતું? આરિસ્તાગોરાસ આ કાફલો લઈ ક્યાં ગયો હતો? હવે મેગબેક્સે શું કીધું હતું? આથી નોક્સના લોકોએ શું કીધું હતું? આરિસ્તાગોરાસે હવે કાણુને ખલવો કરવાને ઉત્કેર્યા? તે દારયવુસની સામે લડાઈ કરવાને પ્રથમ ક્યાં ગયો? પછી તેણે કયું શહેર ખાલી નાખ્યું હતું? આથી કાણુ લડાઈ કરી તેને હરાવ્યો હતો? આરિસ્તાગોરાસે પછી ક્યા લોકોને પોતાની તરફેણમાં લીધા હતા? ધરાનીઓએ કાણુની મદદથી તેમને હરાવ્યા હતા? આરિસ્તાગોરાસનું તેમાં શું થયું હતું? આથી તેના કાકા હિસ્તીઅસે કાણુને ઉત્કેરી પાછો ખલવો કરાવ્યો હતો? તેઓ અને ધરાનીઓ વચ્ચે ક્યાં લડાઈ થઈ હતી, તથા તેમાં કાણુ હાર્યું હતું? પછી ધરાનીઓએ ક્યાં તથા કાણુની મદદથી ઘેરો ધાવ્યો હતો? આથી ક્યા ટાપુએ ધરાનીઓને હસ્તક થયા હતા? પછી હિસ્તીઅસને ક્યાં લઈ ગયા અને તેનું શું થયું?

પંત્ર ૧૬ મો.

મારી ધ્યારી દીકરી,

ગયા પત્રમાં મેં તમને દારયવુસ-વિશ્વાસ્થનાં રાજ્યની ખીના ધરાનીઓએ ફ્રીનિશિયનોની મદદથી માઈલીટસને ઘેરો ધાલી તેનો નાશ કીધો. તથા હિસ્તીઅસને સાર્ડિસ લઈ જઈ ફ્રાંસી દીધો, ત્યાં લગણુ લખી હતી. હવે આ પત્રમાં હું દારયવુસનાં રાજ્યની ખીના પુરી કરવા ધારું છું.

દારયવુસે હવે આથન્સ તથા ઈરીત્રિયાના લોકો ઉપર સાર્ડિસ ખાલી નાખવાનું વેર લેવાની ઈચ્છા કીધી; અને તેટલા માટે તેણે પોતાના જમાઈ માર્દોનિઅસને એક મોટું લશ્કર આપી મોકલ્યો. માર્દોનિઅસે પ્રથમ અયોન્યામાં જઈ યુનાનનાં કેટલાંએક શહેરોના રાજાઓને પદબ્રજ કરી ત્યાં પ્રજાસત્તાક રાજ્ય ચલાવવાની તથા ઈરાનના પાદશાહને ચોથાઈ આપવાની તેઓ સાથે ગોઠવણ કીધી. પછી તેણે હેલેસ્પાન્ત જઈ લશ્કરની સાથે એસને માર્ગે યુરોપ તરફ કુચ કરવાનું શરૂ કીધું. રસ્તામાં તેણે થેસસનો ટાપુ જીતી લીધો. ત્યાર-પાદ તેણે પોતાનાં દરિયાઈ લશ્કરને એથોસના પહાડ આગલને બૂશ-લાકા ઓલંગી થરમાના અખાત ભણી મોકલ્યું, પણ માઠાં ભાગ્યે કરીને આ બૂશલાકા ઓલંગતી વેળાએ એક મોટું તોફાન થઈ આવ્યું, કે જેથી આ કાફલાનો મોટો નાશ થયો. વળી તેનાં ખુશ્કી પરનાં લશ્કર ઉપર પણ રાતની વેળાએ પ્રાઈજસ નામના એસના એક ટોળાએ હુમલો કીધો કે જેમાં માર્દોનિઅસ ધાયલ થયો હતો. આથી એણે આગલ વધવું બંધ કીધું, અને પાકીનાં લશ્કરને પાછું ઈરાન મોકલી દીધું.

આવી રીતે લશ્કરનાં પાછાં ફરવાથી દારયવુસને ઘણી નાસિ-પાસી ઉપજી હતી. તેણે યુનાનનાં જે શહેરો હજી ઈરાનને શરણુ નહિ થયાં હતાં તેમને તાબે કરવા, તથા આથન્સ અને ઈરીત્રિયા જીતવાને માટે બે વર્ષ લગણુ મહેનત કરી સીલીશિયાના મેદાનમાં એક મોટું લશ્કર એકઠું કીધું, અને ૬૦૦ વહાણો ભરી તેને સેમોસના ટાપુ તરફ મોકલ્યું.

આ લશ્કરે સેમોસથી યુબિયા તરફ જતાં માર્ગમાં નોક્સ, દિલાસ, ઈત્યાદિ કેટલાંએક ટાપુઓ શરણુ કીધા હતા. યુબિયા તરફ જઈ પોહાંઆ પછી તેણે ઈરીત્રિયા ઉપર ઘેરો નાખ્યો હતો. ત્યાંના

લોકો કુટલાએક દિવસ લગણુ સાંમે થયા હતાં, પણ પછી ઈરાનીઓએ તેમને કુદ કીધા હતા. અને તેમનું શહેર લૂટી ત્યાંનાં કુટલાએક દેહેરાં ખાલી નાખ્યાં.

પછી તેઓ આથન્સ જીતવા એટીકા તરફ ગયા, અને ત્યાં જઈ આથન્સની ઉત્તરે ત્રીસ મૈલ દૂર મારાથાનના મેદાનમાં ધાવણી કીધી. આથન્સનાં લશ્કરની સરદારી મીલિટાએલિસ નામના એક સરદારના હાથમાં હતી, અને તેની સારી ગોઠવણીથી તે લશ્કરે ઈરાની લશ્કર કરતાં પોતાની થોડી સંખ્યા હોવા છતાં પણ બહાદૂરીથી લડાઈ કીધી, અને તેમાં ઈરાનીઓની હાર થઈ. આ લડાઈને મારાથાનની લડાઈ કહી કહેછે, અને તે ઈ. સ. ૫૦૦ ૪૯૦ માં થઈ હતી.

હવે જ્યારે દારયવુસને ઈરાનીઓની આ હારની ખબર થઈ, ત્યારે તેને પોતે જાતે આથન્સ અને આખા યુનાન ઉપર લડાઈ લઈ જવાનો ઇરાવ કર્યો. આ કારણસર તેણે પોતાના આખા દેશમાંથી ઘોડેચાર, પાયદળ, તથા દરિયાઈ લશ્કર એકઠું કરવાનો હુકમ કીધો. આ લશ્કર એકઠું કરતાં લગભગ ત્રણ વર્ષ થવા આપ્યાં. તેટલામાં ઈ. સ. ૫૦૦ ૪૮૭ માં મિસર દેશના લોકોએ એક બલ્બો ઉઠાવ્યો, કે જે ખેસાડી દેવા તથા આખો યુનાન દેશ જીતવા જવાની તે તૈયારીમાં હતો, તેવામાં ઈ. સ. ૫૦૦ ૪૮૫ માં એ પોતાની ૬૩ વર્ષની ઉંમરે મરણ પામ્યો. એણે ૩૭ વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું.

એ પાદશાહે આપણે આગલ જોયું તેમ ઈરાનનાં રાજ્યમાં મોટા સુધારો કર્યો હતો, તથા ઈરાનનો ચોતરફ રોખ ખેસાડ્યો હતો. એ પોતે મોટાં મનનો, સારી ખાસીયતનો, તથા દયાલુ પાદશાહ હતો. એના વખતના કુટલાએક લેખો આપણને પહોંચી ગયા છે. તેમાં એ પોતાનું તથા પોતાનાં રાજ્યનું વર્ણન એક ઇતિહાસ કર્તા તરીકે આપણી સાંમે મેલેછે, અને શોકર ખોદાતાલાના કે આ લેખો હજારો હાદેસાઓમાંથી આજ લગણુ ખંચી રહ્યા છે. દારયવુસ પાદશાહની પછી તેનો દીકરો ખશયારસા કે જેને યુનાનીઓ જર્ક્સીસ કહી લખી ગયા છે તે ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો. તેનાં રાજ્યનું વર્ણન આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાણો બાપ.

સવાલો.

હવે દારયવુસે ક્યાં શેહેરોના લોકો ઉપર સાર્ડિસ ખાલી નાખવાનું વેર લેવાની ઈચ્છા કીધી હતી? આ માટે તેણે કોણને લશ્કર આપી મોકલ્યો હતો? માર્દોનિઅસે અયોન્યામાં જઈ શું કીધું હતું? પછી તેણે ક્યાં કુચ કરવાનું શરૂ કીધું હતું? એણે પોતાનાં દરિયાર્થ લશ્કરને ક્યાં મોકલ્યું હતું? તેનું પરિણામ શું નિપજ્યું હતું? તેનાં ખુસ્કી પરનાં લશ્કર ઉપર કોણે હુમલો કીધો હતો? આથી એણે ખાત્રીનું લશ્કર ક્યાં મોકલી દીધું હતું? દારયવુસે હવે ક્યાં અન શા માટે એક મોટું લશ્કર એકઠું કર્યું હતું? તે કેટલાં વહાણો ભરી, તથા ક્યાં ટાપુ તરફ ગયું હતું? સેમોસથી પછી તે ક્યાં ગયું હતું? માર્ગમાં તેણે ક્યા ટાપુએ તાબે કીધા હતા? યુખિયા તરફ ગયા પછી તેણે ક્યાં ઘેરો નાખ્યો હતો? પછી ઈરીત્રિયાના લોકોને શું કીધું હતું? તેઓ પછી કયું શેહેર છોડવા ગયા, અન ક્યાં છાવણી કીધી? આથન્સનાં લશ્કરની સરદારી કોણના હાથમાં હતી? આ લડાઈમાં કોણ હાર્યા હતા? એ લડાઈ ક્યાં વર્ષમાં થઈ હતી, તથા તેને ક્યાંની લડાઈ કરી કેહેછે? હવે દારયવુસે આથી શું ઠરાવ કર્યો હતો? આ કારણસર તેણે શું હુકમ કીધો હતો? આ લશ્કર એકઠું કરતાં કેટલાં વર્ષ થયા આખ્યાં હતાં? તેવામાં ક્યાં દેશના લોકોએ ખલવો ઉઠાવ્યો હતો? તે એને ખેસાડી દીધો હતો કે નહિ? એ ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો, તથા કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું? દારયવુસ પાદશાહ કેવી આસીયતનો હતો? એની પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કોણ બેઠું હતું?

પત્ર ૧૭ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

તમોએ મારા ગયા પત્ર ઉપરથી જાણ્યું હશે કે દારયવુસ-વિશ્વાસ્થની પછી તેનો દીકરો ખશયારસા કે જેને યુનાનીઓ જરક્ષીસ કરી લખી ગયાછે તે ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર ઈ. સ. ૫૦૦ પૂ. ૪૮૫ માં બેઠો હતો. એ તખ્ત ઉપર આઠવો ત્યારે એના પાપ દારયવુસે જે મોટું લશ્કર એકઠું કીધું હતું તે તૈયાર હોવાથી એણે પેહેલવેહેલાં તે લઈ મિસર દેશના લોકો, કે જેઓએ દારયવુસ પાદશાહના વખતમાં ખલવો ઉઠાવ્યો હતો, તેમને ઈરાનને તાબે કીધા, તથા તેઓ ઉપર પોતાના હુખામનિસ નામના ભાઈને હાકમ નેમ્યો.

હવે ખશયારસાએ યુનાન ઉપર ચઢાઈ કરવાને એક મોટું લશ્કર એકઠું કરવા પોતાનાં રાજ્ય માહેલા સધલા હાકમો પર હુકમ મોકલ્યો.

આ સધલું લશ્કર ઈ. સં. પૂ. ૪૮૧ નાં ચોમાસામાં સાર્ડિસ તરફ એકઠું થયું, અને ખશયારસા પોતે પણ ત્યાં આવી લશ્કરની સાથે મલી ગયો. ત્યાંથી પછી તે હેલેસ્પાન્ત ગયો, અને ત્યાંની સામુદ્રધુની પર એક મછવાનો તરાપો બંધાવ્યો, કે જેથી તેનાં લશ્કરને એશિઆમાંથી યુરોપમાં જવાને સેહેલથી બની શકે. આ તરાપો એક જખરદસ્ત તોફાન થઈ આપ્યાથી ભાંગી ગયો, જેથી તેણે વધારે હુશિયાર કારીગરો પાસે બીજા બે મોટા તરાપો બંધાવ્યા.

ત્યારબાદ ખશયારસાનું લશ્કર મોટા દમામ સાથે તે તરાપો ઉપરથી હેલેસ્પાન્તની સામુદ્રધુની પસાર કરી દોરીસકસના કારતા ભણી ગયું, અને ત્યાંનાં મેદાનમાં છાવણી કીધી. આ ઠેકાણે તેનાં લશ્કરની ગણત્રિ કીધી હતી, અને તેમાં નામીઆ યુનાની ઇતિહાસ કર્તા હીરોટો-તસના જણાવ્યા મુજબ “ ૪૬ કોમના લોકો હતા, તથા બધાં મલી ૧૭૦૦૦૦૦ પાયદળ, ૮૦૦૦૦ ઘોડેશ્વારો, અને તે ઉપરાંત કુટલીએક લિબિયાથી આવેલી રથો, આર્મ્સસ્થાનથી આવેલાં હંડો, તથા તેઓ-ની સાથેનાં નજદીક ૨૦૦૦૦ માણસો હતાં. તેમજ તેનો દરિયાઈ કાફલો પણ ધણો મોટો હતો, તેમાં ૧૨૦૭ લડાઈનાં મોટાં વહાણો તથા ૩૦૦૦ નહાનાં વહાણો હતાં.”

આ ગણત્રિ લીધાબાદ ખશયારસાએ દોરીસકસથી પશ્ચિમ તરફ કુચ કરવાનું શરૂ કીધું, અને તેનું લશ્કર ત્રણ ભાગોમાં વેહેંચાઈ ગયું; તથા જ્યાંથી તેઓ પસાર થતા ત્યાંનાં યુનાની સંસ્થાનોને તાબે કરતા ગયા. પછી તેઓએ આકાન્થસ શહેરમાં આવી ત્યાં છાવણી કીધી.

હવે યુનાનીઓએ પણ તેઓની સાંમે લડવાને તૈયારી કરવા માંડી. તેઓએ પોતાનાં કુટલાંએક સંસ્થાનોમાંથી મદદ ચાહી, લેક્રીન તે તેઓને મલી શકી નહિ; પણ થેસ્પી, પ્લેટી, આથિન્સ, અને સ્પાર્ટાના લોકોએ પોતાનાં દેશોને ધરાનીઓથી સ્વતંત્ર રાખવા માટે બહાદૂરીથી લડવાનો થાતો માર્યા જવાનો ઠરાવ કીધો; અને એક મોટું લશ્કર એકઠું કરી તેની સરદારી થેમિસ્તાકલીસ નામના એક સરદારને આપી. તેઓએ ધરાની લશ્કરને થર્મીપોલી આગલ મલવાનો ઠરાવ કર્યો. થર્મીપોલીનો રસ્તો થેસેલી અને ટ્રાસિસની વચ્ચે આવેલો છે, તે સિદ્ધો અને એક સાંકડી ગલીના જેવો છે, તથા ત્યાં આગલ જો થોડાંક માણસોનું લશ્કર ઉભું રાખ્યું હોય તો સેહેલથી પોતાનો બંચાવ કરી શકે; અને ધરાની લશ્કરને માહે દાખલ થતાં અટકાવે. આ જગ્યાએ

યુનાનીઓએ પોતાનું કટલુંએક લશ્કર રાખ્યું, અને તેની સરદારી સ્પાર્ટાના એક પાદશાહ દયોનિદાસને આપી.

હવે અશયારસા પણ ગ્રેસ, માસિડન, અને થેસેલી પસાર કરી થર્મિપોલી આગલ આવી પોહ્યાં. તેણે ત્યાં આવીને જોયું તો દયોનિદાસ એક નહાનું લશ્કર લઈ પહાડૂરીથી ઉભેલો હતો. અશયારસાએ ધાર્યું કે તેને જોઈ તેઓ નાસી જશે, માટે ચાર દાહાડા લગણુ તે થોપ્યો, પણ તેઓતો પહાડૂરીથી ત્યાં ઉભાજ રહ્યા. આથી તેણે દયોનિદાસને મોટી લાંચો આપવાની યુક્તિ કીધી જે તેણે તુચ્છ-કારી કાઢી. આ ઉપરથી અશયારસાએ તેને હથિયારો સમેત શરણુ થવાને ફરમાવ્યું, દયોનિદાસે ટુકમાંજ તેનો આ બે શબ્દોમાં જવાબ લખ્યો કે “આવો અને દ્યો.” આથી અશયારસાએ લડાઈ શરૂ કરવાને હુકમ કીધો, પણ થર્મિપોલીના રસ્તો નહાનો હોવાથી તેનાં ધણાં માણસો ત્યાં જઈ શક્યાં નહિ, અને જે થોડાં જતાં તેમને દયોનિદાસનું લશ્કર મારી નાખ્યું.

આથી અશયારસા ધભરાટમાં પડ્યો, પણ એફ્રીઆલટિસ નામના ત્યાંના એક રેહેવાસીએ આવી તેને એક ખીજે રસ્તો દેખાડ્યો કે જ્યાંથી દયોનિદાસનાં લશ્કરને ઘેરી શકાય. અશયારસાએ તુરત હૈદારનિસ નામના પોતાના એક સરદારને એક લશ્કરની ટુકડી આપી ત્યાં મોકલ્યો.

હવે દયોનિદાસે જોયું કે દુશમનની સાંમે થયું અશક્યછે, તેથી પોતાનાં લશ્કરને છુટું મુકી ફક્ત ૩૦૦ સ્પાર્ટન સિપાહોની સાથે ત્યાં ઉભો રહ્યો. પછી તેણે ઇરાની લશ્કર સાથે ધણા જુરસાથી એક લડાઈ કીધી, જેમાં તે પોતે તથા તેનું સઘલું લશ્કર માર્યું ગયું. આ લડાઈને થર્મિપોલીની લડાઈ કરી કેહેછે, અને તે ઈ. સ. ૫૦૦ ૪૮૦ માં થઈ હતી.

મારી ખ્યારી દીકરી, આ પત્ર પણ લંબાણ થવાથી અશયારસાનાં રાજ્યની ખાકીની ખીના આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાજો આપ.

સવાલો.

અશયારસાએ તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી ક્યાં દેશના લોકોને તાબે કીધાં હતાં, તથા તેઓપર કાણુને હાકમ નેમ્યો હતો ? એણે ક્યાં ચઢાઈ કરવા માટે એક મોટું લશ્કર એકઠું કરવાનો હુકમ કીધો હતો ? તે ક્યાં વર્ષમાં અને કઈ જગાએ એકઠું થયું હતું ? સાડિસથી અશયારસા

ક્યાં ગયો હતો ? તેણે ક્યાં અને શા માટે મછવાનો તરાપો બંધાવ્યો હતો ? આ તરાપાનો શાથી નાશ થયો હતો ? આથી તેણે ખીન્ન કેટલા તરાપા બંધાવ્યા હતા ? તે ઉપરથી તેનું લશ્કર ક્યાં ગયું, અને ક્યાં છાવની કીધી ? તેનાં લશ્કરમાં હીરોદોતસના જણાવ્યા મુજબ કેટલી કામના લોકો, તથા કેટલી પાયદળ અને ઘોડેચાર હતા ? આ ગણત્રિ લીધાબાદ અશયારસાએ ક્યાં કુચ કરવાનું શરૂ કીધું અને તેનું લશ્કર કેટલા ભાગોમાં વહેંચાયું ? પછી તેઓએ ક્યાં છાવણી કીધી હતી ? યુનાનીઓએ તેઓની સાંમે લડવાને કાણુની મદદ માગી ? ક્યાં રોહરના લોકોએ ધરાનીઓની સાંમે બહાદુરીથી લડવાનો ઠરાવ કીધો હતો ? તેઓએ પોતાનાં સધલાં લશ્કરની સરદારી કાણુને આપી ? ધરાની લશ્કરને ક્યાં મલવાનો તેઓએ ઠરાવ કર્યો ? થર્મોપોલી ક્યાં છે, અને તેનો રસ્તો કેવો છે ? આ જગ્યાએ યુનાનીઓએ પોતાના લશ્કરની સરદારી કાણુને આપી હતી ? હવે અશયારસા ક્યાં મુલકો પસાર કરી થર્મોપોલી આગલ આવી પૂગ્યો હતો ? દયોનિદાસને ત્યાં ઉભેલો જોઈ તેણે શું ધાર્યું ? તેનું ધારેલું ખરું પડ્યું કે ખોટું ? અશયારસાએ આથી શું કીધું ? દયોનિદાસે તે કબુલ કીધું કે નહિ ? આથી અશયારસાએ તેને શું ફરમાવ્યું ? દયોનિદાસે તેનો શું જવાબ વાલ્યો ? પછી અશયારસાનાં લશ્કરનું શું થયું ? તેને કાણુ ખીન્ને રસ્તો દેખાડ્યો ? ત્યાં તેણે કાણુની સાથે લશ્કરની એક ટુકડી મોકલી ? હવે દયોનિદાસે આથી શું કીધું ? તેઓ વચ્ચેની લડાઈમાં કાણુ માર્યો ગયા ? આ લડાઈને ક્યાંની લડાઈ કરી કહે છે, તથા તે ક્યાં વર્ષમાં થઈ હતી ?

પત્ર ૧૮ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

ગયા પત્રમાં તમોએ અશયારસાનાં રાજ્યની ખીના થર્મોપોલીની લડાઈની આખરી સુધીની જાણી. હવે જે દાહાડે આ થર્મોપોલીની લડાઈ થઈ તેજ દિવસે યુખિયાના ઉત્તર કોરતા તરફ આર્તીમિશિયમના ભૂરાલાકા આગલ યુનાની અને ધરાનીઓ વચ્ચે એક ખીજ દરિયાઈ લડાઈ થઈ. આ લડાઈમાં ખત્રે ખાજી એકસરખી ઉતરી હતી.

હવે અશયારસા શેસિસમાં ગયો, અને તેણે ત્યાંના કેટલાંએક રોહરોને લૂટ્યાં તથા ખાલી નાખ્યાં. પછી તે આથન્સમાં ગયો; ત્યાંના ધણાએક લોકો આગમજથી પોતાનું રોહર છોડી ગયા હતા, તથા થોડાએકો કીલ્લામાં ભરાઈ બેઠા, કે જ્યાંથી તેઓએ છેક અંતની ધડી લગણુ પોતાનો બંધાવ કીધો; પણ અશયારસાએ તે કીલ્લાનો તથા રોહરનો નાશ કરી આકે પરાપર કરી નાખ્યું.

પછી ખશચારસાને સેલેમિસમાં યુનાનીઓ સાથે એક લડાઈ થઈ હતી. આ લડાઈ દરિયામાં થઈ હતી, અને તેમાં યુનાનીઓની સરદારી થેમિસ્તાકલીસે લીધી હતી, તથા ઇરાનીઓપર ખશચારસા પોતે સરદારી કરતો હતો. અને ખાળુના લોકો ઘણી પહાડૂરીથી લડ્યા, પણ પવન સાંમેના હોવાથી ઇરાનીઓને ઘણું નુકસાન થયું. એકતો તેઓનાં વહાણો ખુલંદ તેથી ઘણી મુઠ્ઠેલિઅતે ફરી શકતાં, અને ખીજું વહાણોની સંખ્યા મોટી હોવાથી તેમાં ગુંચવારો પડી ગયો. આ જોઈ યુનાનીઓએ તેઓ ઉપર એકદમ હલ્લો કરવા માંડ્યો, અને તેઓનાં કેટલાંએક વહાણો છૂટી લીધા, આ લડાઈ ઈ. સ. પૂ. ૪૮૦ માં થઈ હતી, અને તેને સેલેમિસની લડાઈ કહી કહે છે.

હવે આ હારથી ખશચારસા ૩૦૦૦૦૦ માણસોનું એક લશ્કર પોતાના અનેવી માર્દોનિઅસને સોંપી પોતે ખાકીનાં થોડાંએક માણસો સાથે હેલેસ્પાન્ત તરફ કુચ કરી ગયો; તેણે પોતાનાં અંચાવને માટે આ લશ્કરને પોતાની પાછલ રાખ્યું હતું, અને પોતે એક નહાના રસાલ-સાથે આગલ ચાલતો હતો. જ્યારે તે હેલેસ્પાન્તની સામુદ્રધુની આગલ આવી પોહ્યો, ત્યારે ત્યાં તેણે પોતાના મછવાના તરાપાઓ તો ફાન તથા દરિયાના મોજાઓથી ભાગી ગયલા દીઠા, તેથી તે એક નહાના મછવામાં બેસી સામુદ્રધુની ઓળંગી ગયો.

મારી ખ્યારી દીકરી, ખશચારસાને ઉપલો અહેવાલ આપણને આ દુનિયામાંની સઘલી ચીજોની તથા માણસ જાતની મોટાઈની નાપા-એદારીનો એક દાખલો આપે છે. જે પાદશાહનું લશ્કર તથા કાફલાઓ થોડુંએક આગમજ જમીન તથા દરિયામાં પણ સમાતા નહિ હતા. તથા જે થોડીએક મુદત આગમજ આ સામુદ્રધુની મોટા દમામથી ઓળંગી ગયો હતો, તે હમણાં છાનોમાનો એક નહાના મછવામાં તેજ જગાપરથી પસાર થયો.

હવે માર્દોનિઅસે પોતાનાં લશ્કર સાથે થેસેલીમાં શિયાલો યુ-જર્વો. અને પછી ઈ. સ. પૂ. ૪૭૯ ની વસંત રતુમાં ખીઓશિયા તરફ ગયો. ત્યાં જઈ તેણે માસિડના શાહાજદા અલેક્ઝાનદરને કેટલાએક ઇરાની ઉમરાઓ સાથે આથન્સમાં સુલેહનો પેગામ આપી મોકલ્યો. આથન્સના વડા એરીસ્ટેડિસે સુરજ તરફ આંગલી ખતાવી તેઓને કહ્યું કે “ જ્યાં લગણુ આ સુરજ પોતાનો પ્રકાશ આપે છે ત્યાં લગણુ આથીનિયન લોકો ઇરાનીઓના કદા શત્રુ રહેશે, અને તેઓનું શેહેર લૂટવાનું તથા તેઓનાં ઘરો અને દેહરાંઓ ખાલી નાખવાનું વેર

લીધા વિના રેહેશે નહિ. ” આ જવાબથી માર્દોનિઅસે જોયું કે આ-
થન્સના લોકો સલાહ કરવાને રાજી નથી તેથી તે લશ્કર સુધાં એટીકા
ગયો, અને પછી એસોપસ નદીના કાંઠા આગળ છાવણી કીધી.

હવે આથન્સના લોકો પણ તેની સાંમે લડવાને સ્પાર્ટાના લોકોની
મદદથી ઉપલી જગાએ લશ્કર લઈ ગયા. આ લશ્કરની સરદારી સ્પાર્ટાના
એક શાહજાદા પોસેનિઅસે તથા આથન્સના વડા એરીસ્ટેડિસે
લીધી હતી. પહેલાં આ જગાએ તેમનાં ઘોડેચાર લશ્કરે વચ્ચે એક
નહાતી લડાઈ થઈ જેમાં ઈરાનીઓ હાર્યા ગયા. પછી ખત્રે લશ્કરે વચ્ચે
પ્લેટીનાં મેદાનમાં એક મોટી લડાઈ થઈ. આ લડાઈમાં ઈરાની લ-
શ્કર હાર્યું, અને માર્દોનિઅસ પણ માર્યો ગયો. એ લડાઈ ઈ. સં.
૫૦૦ ૪૭૯ માં થઈ હતી, અને તેને પ્લેટીની લડાઈ કહી શકાય.

જે દિવસે ઉપલી પ્લેટીની લડાઈ થઈ તેજ દિવસની સાંજના એ-
શિઆમૈનરમાં મિકલીના કીનારા આગલ યુનાની તથા ઈરાની કાક-
લાઓ વચ્ચે ખીજી એક દરિયાઈ લડાઈ થઈ હતી. આ લડાઈમાં પણ
ઈરાનીઓ હાર્યા હતા તથા યુનાનીઓએ તેમનાં કેટલાં એક વહાણો ખાલી
નાખ્યાં હતાં.

આ બે મોટી હારોની ખબર ખરાયારસાને પડ્યાથી તે ધણી ગ-
મગીન થયો, અને એશિઆ માહેલાં યુનાનીઓનાં સઘલાં દેહરાંઓનો
નાશ કરવાનો તેણે હુકમ કીધો, તથા પોતાનાં કુટુંબ ઉપર પણ ધાતકી-
પણું ગુજારવા લાગ્યો. આથી આર્તીએનસ નામના એક સરદારે એને
ઈ. સં. ૫૦૦ ૪૬૪ માં કેટલાએકોના ઉસ્કરવાથી મારી નાખ્યો. એણે
૨૦ વર્ષ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું. એ પાદશાહ મગરર, લોબી, તથા ધાતકી
હતો; અને કાઈની સલાહ પ્રમાણે ચાવવાને ખોટું સમજતો હતો. એની
પછી એનો દીકરો અર્દેશીર-દરાઝદસ્ત ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર આવ્યો
હતો. તેનાં રાજ્યની હકીકત આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાણો બાપ.

સવાલો.

જે દિવસે થર્મીપોલીની લડાઈ થઈ તેજ દિવસે ખીજી એક લડાઈ
ક્યાં થઈ હતી, તથા તેનું શું પરિણામ નિપજ્યું? હવે ખરાયારસા
ક્યાં ગયો, અને ત્યાં તેણે શું કીધું? આથન્સના લોકોએ આગમજથી
શું કીધું હતું? ખરાયારસાએ પછી આથન્સનો કેવો હાલ કીધો

હતો? ત્યારપાદ તેને યુનાનીઓ સાથે ખીલ લડાઈ ક્યાં થઈ? આ લડાઈમાં યુનાનીઓની તથા ઈરાનીઓની સરદારી કાણે લીધી હતી, તથા તેમાં કાણુ અને શાથી હાર્યા હતા? આ લડાઈ ક્યાં વર્ષમાં થઈ હતી, તથા તેને ક્યાંની લડાઈ કરી કેહેછે? હવે ખરાયારસા પોતે ક્યાં ગયો હતો? તેણે હેલેસ્પાન્તની સામુદ્રધુની કેમ ઓલંગી હતી? માર્દોનિઅસે લશ્કર સાથે ક્યાં શિઆળો ગુજાર્યો હતો? તે ક્યાં વર્ષમાં ખીઆશિયા તરફ ગયો, તથા ત્યાંથી તેને કાણુની સાથે આથન્સનાં મુલેહનો પેગામ મોકલ્યો? આથન્સના લોકોએ શું જવાબ કેહેવડાવ્યો હતો? માર્દોનિઅસે આથી ક્યાં છાવણી કીધી હતી? હવે આથન્સના લોકો તેની સાંમે કાણુની મદદ લઈ લડવા આવ્યા હતા? આ લશ્કરની સરદારી કાણે લીધી હતી? આ જગાએ પેહેલાં કાણુની વચ્ચે લડાઈ થઈ હતી, અને તેમાં કાણુ હાર્યા હતા? પછી ખજે લશ્કરો વચ્ચે ક્યાં મેદાનમાં લડાઈ થઈ હતી? આ લડાઈમાં કાણુની હાર થઈ હતી, તથા કયો સરદાર માર્યો ગયો હતો? એ લડાઈ ક્યાં વર્ષમાં થઈ હતી, અને તેને ક્યાંની લડાઈ કરી કેહેછે? એજ દિવસની સાંજના ઈરાની અને યુનાની કાફલાઓ વચ્ચે ખીલ મોટી લડાઈ ક્યાં થઈ હતી, તથા તેમાં કાણુ હાર્યા હતા? આ હારે થવાથી ખરાયારસાએ શું હુકમ કીધો હતો? એણે પોતાનાં કુટુંબ સાથે કેવી ચાલ ચલાવી હતી? એને કાણે તથા ક્યાં વર્ષમાં મારી નાખ્યો હતો? એની પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કાણુ આવ્યો હતો?

પત્ર ૧૯ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

તમારી તરફથી જે પત્રો મને મલેછે, તે વાંચ્યાથી હું ઘણો ખુશ થાઉં છું, કે જે તવારીખ તમારી ઉપર હું લખી મોકલું છું તેનો અભ્યાસ કરવાને તમે ઘણી કાળજી રાખો છો, અને તેથી મને તમારી ઉપર આગલ વધારે લખવાને ઉલટ છુટેછે. મેં તમને મારા છેલ્લા પત્રમાં લખ્યું હતું કે ખરાયારસાની પછી તેનો દીકરો અર્દેશીર-દરાજદસ્ત ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર ૬૦ સં ૫૦૦ ૪૬૪ માં ખેડા હતો. દરાજદસ્તનો અર્થ લાંબા હાથ વાલો કરી થાયછે. યુનાનીઓ એને આર્તાજરક્ષીસ-લાંજ-મેનસ કરી લખી ગયાછે. કે જેનો અર્થ પણ ઉપલોજ થાયછે, કેમકે એનો જમણો હાથ ડાબા હાથ કરતાં જરા વધારે લાંબો હતો.

તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી એણે પોતાના પાપનું ખુન કરનાર સરદાર આર્તાથેનસને મારી નખાવ્યો હતો. ત્યારપાદ એનો વડો ભાઈ

વિશ્વારૂપ અથવા હિસ્તાસ્પિસ કે જે બાબત્રિયાનો હાકેમ હતો, તેણે ત્યાં એક હુલડ ઉઠાવ્યું. અર્દેશીરે તેની સાથે એક લડાઈ કીધી, પણ તેમાં બન્ને લશ્કરો એકસરખાં ઊતરયાં. આથી બીજીવાર અર્દેશીરે એક મોટું લશ્કર લઈ તેની સાથે એક સખ્ત લડાઈ કીધી, અને તેમાં વિશ્વારૂપ તથા તેનાં લશ્કરને તદ્દન હરાવ્યું.

પછી અર્દેશીરે પોતાના તાબા માહેલાં સધલાં શેહેરોના હાકે-
મોને ખદલી નાખ્યા, અને રાજ્યમાં જે બિગાડો થયો હતો તે આસ્તે
આસ્તે સુધારી નાખ્યો. ત્યારબાદ મિસર દેશના લોકોએ ઈરાનીઓ-
ના તાબામાંથી નિકલી જવાને એક હુલડ ઉઠાવ્યું, અને લિબિયાનાં
શાહાબદા ઈનારસને પોતાનો પાદશાહ નેમ્યો, તથા આથન્સના લોકો-
થી મદદ મેલવી. અર્દેશીરે તેઓની સાંમે થવા ૩૦૦૦૦૦ માણસોનું
એક લશ્કર પોતાના ભાઈ હુખામનિસની સરદારી હેઠલ મોકલ્યું.
તેણે મિસર દેશમાં જઈ નાઈલ નદીના કીનારા આગલ છાવણી કીધી.
પછી તેઓ વચ્ચે એક લડાઈ થઈ, જેમાં હુખામનિસ પોતે તથા તેનું
કુટુંબ એક લશ્કર માર્યું ગયું.

અર્દેશીરને જ્યારે આ હારની ખબર પડી, ત્યારે તેણે એક
બીજું મોટું લશ્કર એગેપ્તસ અને આર્તિએપ્તસ નામના સરદારોની
સાથે મિસર તરફ મોકલ્યું, આર્તિએપ્તસે દરિયાઈ ફ્રાજની સરદારી
લીધી, અને નાઈલ તરફ હંકારી ગયો; તથા એગેપ્તસે ખુશકીનાં લ-
શ્કરની સરદારી લીધી; અને એમક્રીસ તરફ કુચ કરી ગયો. ત્યાં જઈ
તેણે ઘેરો ઘાલ્યો, અને પછી ઈનારસ સાથે લડી તેને હરાવ્યો.
આથી મિસર દેશ પાછો ઈરાનના તાબામાં આવ્યો.

પછી વલી આથન્સના લોકોએ સાઈમન નામના એક સરદારને
૨૦૦ વહાણોનો કાફલો આપી સાઈમસ તરફ ઈરાનીઓની સાથે લડાઈ
કરવાને મોકલ્યો. હિયાં ઈરાની સરદાર આર્તિએપ્તસ પોતાનાં ૩૦૦
વહાણો સાથે સાઈમનની સાંમે થયો, પણ સાઈમને તેને હરાવ્યો અને
તેનાં ૧૦૦ વહાણો પકડ્યાં.

હવે અર્દેશીરે જોયું કે આ લડાઈઓથી તેને વારેઘડીએ આટલું
બધું નુકસાન થાયછે, તેથી પોતાના દરબારીઓની મસ્લહત લઈ ૬૦
સ૦ પૂ૦ ૪૪૯ માં આથન્સના લોકો સાથે સુલેહના કાલકરારો કીધા.
એ રીતે આપણે જોયું કે આથન્સના લોકોએ સાડિસ પાલી નાખ્યા
પછીની આ લડાઈ કે જેમાં સંખ્યાબંધ યુનાનીઓ તથા ઈરાનીઓ
માર્યા ગયા હતા, તે લડાઈનો ૫૧ વર્ષે અંત આવ્યો.

પછી અર્દેશીરે પોતાના ખાકીના દિવસો સહલા સંપન્નમાં ગુ-
બાર્યા, અને ૪૦ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કરી ઇ. સ. ૫૦ ૪૨૪ માં મરણુ
પામ્યો. એ પાદશાહ દયાલુ તથા ભોળાં દીલનો હતો, અને પોતાના
દુશ્મનનું પણ સાંઝં ચાહતો હતો. લડાઈમાં કૃતેહની ઠાલી ખડાઈ મેલવવા
કરતાં પોતાની રેથતના કાયદા બણી તે વધારે ધ્યાન આપતો હતો.

એની પછી એનો દીકરો ખશયારસા-ખીજો ધરાનનાં તખ્ત
ઉપર બેઠો હતો. તેને ૧૧૧ મહિનો રાજ્ય ચલાવ્યું તેટલામા તેના સી-
સીદ્દિઆનુસ અથવા સોગદિઆનસ નામના એક સાવકા ભાઈએ તેને
મારી નાખી પોતે ધરાનનું રાજ્ય લીધું. સીસીદ્દિઆનુસે ૬ મહિના
રાજ્ય કીધું તેવામાં વળી તેના એક ખીજો સાવકો ભાઈ આકસ કુન્
હરકેનિયાનો હકમ હતો, તેણે તેને મારી નાખ્યો, અને પોતે દારયવુ-
સ-ખીજને નામે તખ્ત ઉપર બેઠો. એનાં રાજ્યની હકીકત હવે પછીના
પત્રમાં તમ્મરી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વહ્દાળો ખાખ.

સવાલો.

અર્દેશીર-દરાજસ્તને યુનાનીઓ ક્યાં નામંથી લખી ગયાછે,
અને તેનો અર્થ શું થાયછે? તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી એણે કાણને
મારી નખાવ્યો? ત્યારપાદ બાખત્રિયામાં કાણે હુલડ ઉઠાવ્યું હતું?
અર્દેશીરે કેટલીવાર લડાઈ કરી તેને હરાવ્યો હતો? પછી ક્યા દેશના
લોકાએ હુલડ ઉઠાવ્યું હતું, અને કાણને પોતાનો પાદશાહ નેમ્યો હતો,
તથા કાણથી મદદ મેલવી હતી? અર્દેશીરે તેઓની સાંમે કેટલું, તથા
કાણની સરદારી હેઠલ લસ્કર મોકલ્યું હતું? તે લસ્કરે ક્યાં જઈ છા-
વણી કીધી હતી? પછી તેઓ વચ્ચેની લડાઈમાં કાણ માર્યો ગયો હતો?
આથી અર્દેશીરે ખીજું એક લસ્કર કાણની સરદારી હેઠલ મોકલ્યું હતું?
આત્તિએજસ તથા મેગેએજસે ક્યાં ક્યાં લસ્કરની સરદારી લીધી હતી
તથા ક્યાં કુચ કરી ગયા હતા? મેગેએજસે ત્યાં જઈ શું કીધું, અને
પછી કાણને હરાવ્યો? વળી આથન્સના લોકાએ કાણને ધરાનીઓ
સાથે લડાઈ કરવાને મોકલ્યો? સાઈમનની સાંમે કાણ થયો, તથા તેમાં
કાણ હાર્યો? આથી અર્દેશીરે આથન્સના લોકા સાથે શું કીધું હતું?
એ ક્યાં વર્ષમાં મરણુ પામ્યો હતો, તથા કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કીધું હતું?
એની પછી કાણ ધરાનનાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો? તેને કેટલાં
મહિનામા અને કાણે મારી નાખી ધરાનનું રાજ્ય લીધું હતું? સીસી
દિઆનુસે કેટલા મહિના રાજ્ય કર્યું હતું? તેને મારી નાખી કાણ
અને ક્યાં નામે ધરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો?

પત્ર ૨૦ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

ગયાં પત્રમાં મેં તમને લખ્યું હતું કે સીસીદિઆનુસને મારી નાખી તેનો સાવકો ભાઈ દારયવુસ-ખીજો ૬૦ સં ૫૦ ૪૨૩ માં ધરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો. યુનાનીઓ અને દારયસ-નોથસને નામે લખી ગયાછે. તખ્ત ઉપર આપ્યા પછી અને પણ વળી અને એક ખીજ સાવકો ભાઈએ મારી નાખવાનો ઈરાદો કીધો હતો; પણ દારયવુસે આગમચેતી રાખીને તેનેજ મારી નખાવ્યો.

ત્યાર પાદ પાઈસૂથનિસ નામના લિડિયાના એક હાકેમે પોતાનાં દેશને ધરાનીઓના તાખામાંથી સ્વતંત્ર કરવા, તથા પોતે ત્યાંનો પાદશાહ થવા માટે યુનાની લશ્કરની એક ટુકડીની મદદથી હુલડ ઉઠાવ્યું. દારયવુસે તેની સાંમે થવા એક મોટું લશ્કર આપી તીસાફનિસ નામના એક હાકેમને મોકલ્યો. તેણે જઈને પાઈસૂથનિસને તાપે કીધો, અને દારયવુસની હજૂર મોકલ્યો. દારયવુસે તેને મારી નખાવ્યો. પછી મિસર દેશના લોકોએ એક મોટો ખલવો ઉઠાવ્યો, અને ધરાની લશ્કરને હરાવી પોતે સ્વતંત્ર થયા. ત્યાર પાદ ૬૦ સં ૫૦ ૪૦૮ માં મીડિયાના લોકોએ એક હુલડ ઉઠાવ્યું, તે એણે ખેસાડી દીધું.

કહેછે કે એની રાણીને તેર છોકરાં જન્મ્યાં હતાં, પણ તેમાંના અર્દે-શીર અને કુરૂસ એ બે દીકરા સિવાય સઘલાં બાળપણમાંજ મરણ પામ્યાં હતાં. દારયવુસે પોતાના નહાના દીકરા કુરૂસને ૬૦ સં ૫૦ ૪૦૭ માં એશિયામૈનર માહેલા સઘલા ધરાની પ્રાંતોનો વડો નેમ્યો હતો, કે જ્યાં તેણે પોતાના બે પિતરાઈઓને કાંઈ નજીવાં કારણસર પોતાના બાપના હુકમ વગર મારી નખાવ્યા હતા. આ ખપર જ્યારે દારય-વુસને થઈ ત્યારે તે ધણો ગારસે થયો, અને કુરૂસને પોતાની દરબારમાં ખેલાવી મંગાવ્યો. કુરૂસના ત્યાં આવી પુગ્યા પછી થોડુંકે, એટલે ૬૦ સં ૫૦ ૪૦૪ માં દારયવુસ મરણ પામ્યો.

એની પછી એનો દીકરો અર્દેશીર-ખીજો તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. યુનાનીઓ અને આર્તજર્ક્ષીસ-નીમન કરી લખી ગયાછે. નીમનનો અર્થ સારી યાદદસ્ત વાલો કરી થાયછે. એ તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી એના નહાના ભાઈ કુરૂસે એને મારી નાખી પોતે ધરાનનું રાજ્ય લેવાને છુપી વેતરણ કીધી, પણ તે તેમાં ફાળ્યો નહિ,

અને ઈં સં પૂં ૪૦૧ માં કુનેકસાનાં શહેર આગલ પોતાના બાઈ સાથે લડાઈ કરતાં તે માર્યો ગયો.

હવે કુરુસનાં મરણથી તેની માને ધણી શોક ઉપજ્યો, તથા દરબારમાં પણ વારેઘડીએ માહોમાહે ઠંઠો થયા કીધો, તેથી લેસીડિ-મનનાં શાહજાદા એગીસિએલસે ઈરાનીઓના આથમણ તરફના મુલકો ઉપર ફેટલાએક હુમલા કીધા; પણ તેવામાં ઈરાનીઓના ટાઈ-થ્રોસિસ નામના એક સરદારે યુનાનના ફેટલાએક લોકોને લાંચ આપી લેસીડિમનના લોકો સાંમે લડાઈ ઉઠાવવાને ઉરફ્યા. આથી એગીસિએલસને પાછું ફરવું પડ્યું. પછી તેઓએ અર્દેશીર સાથે સુલેહના કાલકારો કીધા.

ત્યારબાદ અર્દેશીરે ફારનાએજસ અને ઈફ્રીકેતિસ નામના બે સરદારોને ઈં સં પૂં ૩૭૪ માં એક મોટું લસ્કર આપી મિસર દેશપર ચઢાઈ કરવા મોકલ્યા. ત્યાં તેઓ બન્ને સરદારો વચ્ચે કાંઈ ઠંઠો ઉઠ્યાથી તેઓ લડાઈ કર્યા વગર પાછા ફર્યા.

હવે અર્દેશીરનાં કુટુંબમાં પણ એની ગાદીના વારસને માટે કળયો ચાલ્યા કીધો, અને તેનું સમાધાન લાવવા માટે એ ચુંતાયો હતો. પછી ઈં સં પૂં ૩૫૮ માં પોતાની ૯૪ વર્ષની ઉંમરે એ મરણ પામ્યો. એણે ૪૬ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કીધું હતું. એની પછી એનો નહાનો દીકરો દાર્યવુસ-ભિએ તખ્ત ઉપર બેઠો હતો. તેનાં રાજ્યની ખીના આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાણો બાપ.

સવાલો.

દાર્યવુસ-ખીએ કયાં વર્ષમાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો? અને પણ મારી નાખી કોણે એનું રાજ્ય લેવાને ઈરાદો કીધો હતો? દાર્ય-વુસે તેને શું કીધું હતું? ત્યારબાદ કોણે, અને શા માટે હુલડ ઉઠાવ્યું હતું? દાર્યવુસે તેની સાંમે કોણને મોકલ્યો હતો? તેણે જઈને શું કીધું હતું? પછી કયાં દેશના લોકો બલવો ઉઠાવી સ્વતંત્ર થયા હતા? વલી ઈં સં પૂં ૪૦૮ માં કોણે હુલડ ઉઠાવ્યું હતું? તે એણે બે-સાડી દીધું હતું કે નહિ? એની રાણીને ફેટલાં છોકરાં જન્મ્યાં હતાં? તેમાંનાં ફેટલાં જીવતાં હતાં, તથા તેમાંનાં નામ શું હતાં? દાર્યવુસે પોતાના નહાના દીકરાને કયા પ્રાંતોના હાકેમ નેમ્યો હતો? પછી તેને શા માટે પાછો બોલાવી મંગાવ્યો હતો? દાર્યવુસ-ખીએ કયાં વર્ષમાં

મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી કાણ ઈશાનનાં તખ્ત ઉપર આબ્યો હતો ? યુનાનીઓ એને ક્યાં નામથી લખી ગયા છે ? એને મારી નાખવાની કાણે છુપી વેતરણ કીધી હતી ? તે તેમાં ફાબ્યો હતો કે નહિ ? પછી તે ક્યાં વર્ષમાં એને શું કરતાં માર્યો ગયો હતો ? તેનાં મરણથી કાણને ધણો શોક ઉપજ્યો હતો ? આથી કાણે ઈરાનીઓનાં આથમણ તરફના મુલકો ઉપર હુમલા કીધા હતા ? ટાઈઓસ્તિસે શું કીધું, એને તેથી એગીસિએલસને શું કરવું પડ્યું ? ત્યારબાદ અર્દેશીરે ક્યાં વર્ષમાં, એને ક્યાં બે સરદારોને મિસર દેશપર ચઢાઈ કરવા મોકલ્યા હતા ? ત્યાંથી તેઓ શા માટે પાછા ફર્યા હતા ? હવે અર્દેશીરે ક્યાં કામમાં યુતાયો હતો ? પછી એ ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કાણ બેઠું હતું ?

પત્ર ૨૧ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાં મેં તમને દારયવુસ-બીજા તથા અર્દેશીર-બીજાનાં રાજ્યોની હકીકત લખી હતી. હવે હું તમને દારયવુસ-ત્રિએ કે જે અર્દેશીર-બીજાની પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર આબ્યો હતો તેનાં રાજ્યની ખીના લખું છું. તમો જાણો છો કે એ ઈ. સ. ૫૦૦ ૩૫૮ માં પોતાના પાપના મરણ પામવાથી ઈરાનનાં રાજ્યનો માલેક થયેલો હતો. યુનાનીઓ એને દારયસ-ઓક્સને નામે લખી ગયા છે. એ ધણો ધાતકી પાદશાહ હતો. તખ્ત ઉપર આવતાંનેવાર એણે પોતાનાં કુટુંબનાં કેટલાંએક માણસોને મરાવી નાખ્યાં હતાં, કે વારેઘડીએ ફિસાદ થયા કરે નહિ, પણ આથીતો ફિતુરો ઉલટાં વધતાં ગયાં, એને લોકોને એ ધણો નાપસંદ થઈ પડ્યો. આ ઉપરથી આર્તખ્ષેસ નામના એશિઆમૈનરના પ્રાંતમાના એક હાકેમે આથન્સના લોકોની મદદથી એક હુલડ ઉઠાવ્યું, જેમાં પેહલાં તે જીત્યો, પણ પછી દારયવુસે તેને હરાબ્યો.

પછી વળી સાર્ધપ્રસ એને ફ્રીનીશિયાના લોકોએ દારયવુસની સાંમે બલવો ઉઠાવ્યો. તેઓની સાંમે લડવાની એને ફરજ પડી. આ લડાઈમાં પણ એ ફતેહ પામ્યો, તથા સાર્ધદોન નામનાં ફ્રીનીશિયાનાં એક વખણાયલાં શહેરને ઘેરો ધાલી તેના નારા કીધો, જેથી સઘલા ફ્રીનીશિયાનો એને તાબે થયા; તથા સાર્ધપ્રસનાં ટાપુને પણ એ ઈરાનના તાબામાં લાબ્યો.

ત્યાર પાદ ઈં સં ૫૦ ૩૫૦ માં એણે મિસર દેશ ઉપર ચ-
ઢાઈ કરી તે તથા તેની રાજધાની મેમફ્રીસ હાથ કરી લીધાં, અને ત્યાંના
લોકો ઉપર કેટલુંએક ધાતકીપણું ગુજર્યું, તથા તેઓનાં દેહેરાં લુટ્યાં.
પછી તે પોતાનાં રાજ્યને કારભાર યેગોએસ અને મેનતોર નામના
પોતાના બે વિશ્વાસુ પ્રધાનોને સોંપી પોતે બાબિલોન જઈ સમાધાનીમાં
રહ્યો. યેગોએસ મિસર દેશનો રહેવાસી હતો, તેથી તે પોતાના દે-
શનું વેર દારયવુસ ઉપર લેવાને તૃપ્ત રહ્યો હતો. એક વેલા લાગ
જેઠ યેણે દારયવુસને વિખ ધઈ ઈં સં ૫૦ ૩૩૮ માં મારી
નાખ્યો અને તેની જગાએ તેના નહાના દીકરા આરસિસને તખ્ત ઉ-
પર બેસાડ્યો. દારયવુસ-ત્રિજાએ ૨૦ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કીધું હતું.
તેના દીકરા આરસિસને પણ યેગોએસે બે વર્ષમાં મારી નાખ્યો, અને
તેની જગાએ દારયવુસ-ચોથાને ઈં સં ૫૦ ૩૩૬ માં ઈરાનનાં
તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો. એ દારયવુસ-ખીજના વંશનો હતો. એના
રાજ્યની ખીના આવતા પત્રમાં તમાગી ઉપર લખીશ.

હું હું તમારો વહાળો બાપ.

સવાલો.

દારયવુસ-ખીજને યુનાનીઓ ક્યાં નામથી લખી ગયાછે ? ત-
ખ્ત ઉપર આવતાં વાર એણે શું કીધું હતું ? તેનું પરિણામ શું
નિપજ્યું હતું ? આ જોઈ કોણે, અને ક્યાં લોકોની મદદથી એક હુલડ
કીધું હતું, તથા તેમાં કોણે હાથ હતું ? પછી વળી ક્યાં લોકોએ એની
સાંમે ખલલો ઉઠાવ્યો હતો ? દારયવુસે તેઓનાં ક્યાં રોહરનો, અને
શાથી નાશ કીધો, તથા કયો ટાપુ ઈરાનના તાપ્પામાં લાવ્યો ? ત્યાર-
પાદ એણે કયો દેશ, તથા તેની રાજધાની હાથ કરી લીધાં, અને ત્યાંના
લોકો સાથે કેવી ચાલ ચલાવી ? પછી એ ક્યાં જઈ રહ્યો, તથા પોતા-
નાં રાજ્યને કારભાર કોણે સોંપ્યો ? દારયવુસને કોણે, શાથી,
અને ક્યાં વર્ષમાં મારી નાખ્યો ? તેની જગાએ કોણે તખ્ત ઉપર
બેસાડ્યો હતો ? આરસિસે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું, અને તેને
કોણે મારી નાખ્યો હતો ? તેની જગાએ કોણે ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર
બેસાડ્યો હતો ?

પત્ર ૨૨ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાંથી તમોએ જોયું હશે કે યેગોએસે ઈં સં
૫૦ ૩૩૬ માં આરસિસને મારી નાખી દારયવુસ-ચોથાને ઈરાનનાં

તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો હતો. યુનાની લખનારાઓ એને દારાયસ-કોદો-મેનસ, તથા ફારસી લખનારાઓ દારા કરી લખી ગયાછે. એને પણ તખ્ત ઉપર બેઠા પછી વળી પેલા મુજબ બેગોએસે જોહેર આપી મારી નાખવાની વેતરણ કીધી, પણ તેમાં તે ફાવ્યો નહિ, કેમકે દારયવુસને એ વાતની ખબર પડવાથી પેલું જોહેરનું ખ્યાલું તેનેજ પાઈ મારી નાખ્યો.

ત્યારબાદ યુનાન દશ માહેલાં માસિડનના પાદશાહ ફિલિપનો દીકરો સિકંદર, કે જેને યુનાનીઓ અલેક્ઝાન્ડર-ધી-ગ્રેટ કરી લખી ગયાછે તે ઈ. સં. પૂ. ૩૩૪ માં એક મોટું લશ્કર લઈ દારયવુસની સાંમે લડાઈ કરવાને આવ્યો. આ વખતે દારયવુસનો મેમન નામે એક સરદાર હતો, તેણે ભલામણ કીધી કે “આપણે લડાઈ કરવી નહિ, પણ મેદાનો તથા રોહરોને વેરાંન કરવાં કે જેથી સિકંદરનાં લશ્કરને ભુખમરાથી કરી યુરોપ તરફ પાછું ફરવાની ફરજ પડે.” આ અગત્યની ભલામણ તે વેલા કોઈએ કબુલ કીધી નહિ, પણ તેઓ એક મોટું લશ્કર એકઠું કરી એનાઈકસ નદીના કીનારા આગલ સિકંદર સાથે લડ્યા. આ લડાઈમાં ઈરાનીઓએ મોટી હાર ખાધી, અને એશિઆમૈનર માહેલા તેઓના સઘલા મુલકો સિકંદરને હાથ થયા.

પછી વળી તેઓ વચ્ચે ખીજ એક લડાઈ ઈસસનાં મેદાનમાં થઈ, તથા તેમાં પણ ઈરાનીઓની હાર થઈ, અને દારયવુસ ત્યાંથી નાસી ગયો.

વળી ત્રીજી વાર તેઓ વચ્ચે આર્મેલાનાં રોહરની પાસે ગોગ-મેલાના મેદાનમાં એક લડાઈ થઈ, તેમાં પણ માઠાં ભાગ્યે ફટલીક ખુના મરકા ભરી કતલ ચાલ્યાબાદ દારયવુસને નાસવું પડ્યું, તથા તેનાં સઘલાં લશ્કરની હાર થઈ. આ લડાઈને આર્મેલાની લડાઈ કરી કેહેછે, અને તે ઈ. સં. પૂ. ૩૩૧ માં થઈ હતી.

હવે દારયવુસ માજીનદ્રાનના પ્રાંતમાં નાસી ગયો હતો, ત્યાં તેને નાખ્યારજેનીસ અને બિસસ નામના બે સરદારોએ કેદ કરાવ્યો, તથા પછી બિસસે તેને ખંજર ભોકાવી રસ્તામાં નાખી દેવાડાવ્યો. હવે સિકંદર પણ તે તરફ તેનીજ શોધ કરવા આવ્યો હતો, તેને આ વાતની ખબર પડવાથી તેણે તુરત તેની આગલ આવી આંખમાં આંજી લાવી તેનું માથું હંચકી પોતાના ખોલા ઉપર મેલ્યું, અને ફટલોક દિલાસો આપ્યો. પછી દારયવુસ થોડીવારમાં મરણ

પામ્યો. સિકંદરે તેનાં રવાનને બામ્યાખરથી અવલમંજલ પોહોંચાડ્યું, તથા તેને મારી નાખનાર પેલા મુજી સરદાર બિસસને ફાંસી દેવડાવ્યો. દારયવુસ-ચોથાએ પાંચ વર્ષ લગણ રાજ્ય કીધું હતું. અને ઈ. સ. ૫૦ ૩૩૨ માં માર્યો ગયો હતો.

હવે દારયવુસ-ચોથાનાં મરણથી ઇરાનનો આખો મુલક સિકંદરના હાથમાં આવ્યો હતો; તોપણ તેનો લોભ પુરો પડ્યો નહિ, અને હિંદુસ્થાન જીતવાની એણે ઈચ્છા કીધી, તથા ઈ. સ. ૫૦ ૩૨૭ નાં વર્ષમાં સિંધુ નદી આલંગી પોરસ નામના એક હિંદુ રાજાને હરાવી તેનો મુલક પોતે લઈ લીધો. પછી પોતાના દેશ તરફ પાછો આવતાં તે બાબિલોન શહેરમાં ઈ. સ. ૫૦ ૩૨૩ માં મરણ પામ્યો. એને પેટે કાંઈ છોકરાં નહિ હોવાથી એનું રાજ્ય એના સરદારોએ પોતપોતામાં વહેંચી લીધું હતું, તેને લગતી હકીકત આવતા પત્રમાં લખીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

દારયવુસ-ચોથાને ઇરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠા પછી કોણે મારી નાખવાની વેતરણ કીધી હતી? દારયવુસે તેને શું કીધું હતું? પછી દારયવુસની સાંમે કોણ, અને ક્યાં વર્ષમાં લડાઈ કરવા આવ્યો હતો? આ વખતે દારયવુસને એમને શું ભલામણ કીધી હતી? આ તેની ભલામણ કાઈએ કબુલ કીધી હતી કે નહિ? તેઓ સિકંદર સાંમે ક્યાં લડ્યા હતાં, તથા તેમાં કોણે હાર ખાધી હતી? પછી તેઓ વચ્ચે બીજી લડાઈ ક્યાં થઈ હતી, અને તેમાં કોણે હાર્યું હતું? વળી ત્રિજવાર તેઓ વચ્ચે ક્યાં લડાઈ થઈ હતી, અને તેમાં કોણે હાર્યું હતું? આ લડાઈને કયાંની લડાઈ કહેછે, અને તે ક્યાં વર્ષમાં થઈ હતી? હવે દારયવુસ ક્યાં નાસી ગયો તથા ત્યાં તેનું શું થયું? સિકંદરે આથી ત્યાંઆવી શું કીધું? દારયવુસ-ચોથાએ કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, તથા ક્યાં વર્ષમાં માર્યો ગયો હતો? તેનાં મરણથી ઇરાન કોણને સ્વાધીન થયું? સિકંદરે ક્યાં વર્ષમાં, કઈ નદી આલંગી, તથા કયા રાજાને હરાવી હિંદુસ્થાન જીતી લીધું હતું? પછી તે ક્યાં વર્ષમાં, અને ક્યાં શહેરમાં મરણ પામ્યો હતો? એનું રાજ્ય કોણે વહેંચી લીધું હતું?

પત્ર ૨૩ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

જયા પત્રમાં તમેએ વાંચ્યું હશે કે સિકંદરનાં મરણ બાદ તેનું રાજ્ય તેના સરદારોએ પોતપોતામાં વહેંચી લીધું હતું. પણ તે પછી તેઓમાં થોડુંક લગણ માહો માહે ટોચા વાત્યા કીધા, તથા એક બે મોટી લડાઈઓ થઈ, અને તેમાં સિકંદરનાં રાજ્યનો મોટો ભાગ સી-લ્યુક્સ નામના તેના એક સરદારના હાથમાં આવ્યો. એનાં રાજ્યનો સને ઈ. સ. ૫૦૦ ૩૧૨ નાં વર્ષથી ઉગમણ પ્રાંતના લોકોમાં ચાલવા લાગ્યો. એ સનેને સીલ્યુક્સનો સને કરી નામ આપવામાં આવ્યું છે. “એનાં રાજ્યની હદ છેક સિંધુથી તે યૂફ્રેતિસ નદી લગણ તથા ઉત્તરમાં છેક જહૂન નદી લગણ હતી.” એણે પણ હિંદુસ્થાનનો દેશ જીતી લેવાને માટે છેક ગંગા નદી લગણ એક મોટાં લશ્કર સમેત જઈ ત્યાંના ચંદ્રગુપ્ત નામના રાજા સાથે મુલેહના કાલકરારો કીધા. ત્યારબાદ એણે કેટલાક એશિઆમેનર માહેલા પ્રાંતો હાથ કરી લીધા, અને ઈ. સ. ૫૦૦ ૨૮૧ માં મરણ પામ્યો.

એની પછી એનો દીકરો એન્ટાઓક્સ-સોતર પાદશાહી ઉપર આવ્યો. એ ગાલ લોકો સાથે લડાઈ કરતાં ઈ. સ. ૫૦૦ ૨૬૨ માં માર્યો ગયો હતો.

એની પછી એનો દીકરો એન્ટાઓક્સ-થયોસ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. તખ્ત ઉપર આવતાંજ એણે ગાલ લોકો ઉપર પોતાના પાપનો કીનો લીધો. એણે પોતાની રૈયતપર કેટલોક જીલમ ગુજારવાથી ઈ. સ. ૫૦૦ ૨૫૬ માં આર્સેસિસ અથવા આરાક નામના પાર્થિયાના એક ખંડીઆ રાજાએ આગાથાંકલીસ નામના એના એક સુબાને મારી નાખી પોતે એક સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપ્યું. એનાં રાજ્યને પાર્થિયાનું રાજ્ય કરી કેહેછે, જેની ખીના હવે પછીના પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાળો બાપ.

સવાલો.

સિકંદરનાં મરણ બાદ તેનું રાજ્ય કાણે વહેંચી લીધું હતું ? ત્યારબાદ તેઓમાં શું બનાવ બન્યો હતો ? આથી સિકંદરનાં રાજ્યનો

મોટો ભાગ કાણના હાથમાં આવ્યો હતો ? એનાં રાજ્યમાં ક્યાં વર્ષથી એનો સને ચાલવા લાગ્યો ? એનાં રાજ્યની હદ ક્યાં લગણ હતી ? એ હિંદુસ્થાન છતવા ત્યાં સુધી લસ્કર લઈ ગયો હતો ? ત્યાં જઈ એણે શું કીધું હતું ? ત્યારબાદ એણે ત્યાંના પ્રાંતો હાથ કરી લીધા હતા ? એની પછી કાણ પાદશાહી ઉપર આવ્યો હતો ? એ ક્યાં વર્ષમાં અને શું કરતાં મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી કાણ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી એણે શું કીધું હતું ? પછી કાણ અને ક્યાં વર્ષમાં એક સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું ? આ નવાં રાજ્યને ક્યાંનું રાજ્ય કરી કેહેછે ?

પત્ર ૨૪ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાંથી તમે જાણ્યું હશે કે એન્ટાઓક્સ-ચ્યોસને ઉઠાડી આર્સેસિસ અથવા આરાકે ઇ. સ. ૫૦ ૨૫૬ માં પાર્થિયાનું રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું. એનાં નામ ઉપરથી એના વંશને આરાકાનિયન વંશ કરી કેહેછે. એ વંશે નજદીક પાંચ સદી લગણ ઈરાન દેશ ઉપર પોતાની હકુમત ચલાવી હતી. જો કે “તેઓની રીતભાત ધણીખરી ઈરાનીઓના જેવીજ હતી, તોપણ તેઓએ જરથોસ્તી ધર્મમાં કેટલોક બિગાડો કર્યો હતો.” એ વંશના પાદશાહોનું ટુક વર્ણન તમારી જાણને માટે નિચે લખ્યું.

આર્સેસિસ અથવા આરાકે ૧૪ વર્ષ લગણ રાજ્ય કર્યું હતું. એની પછી એનો ભાઈ ત્રીદેતિસ ઇ. સ. ૫૦ ૨૪૨ માં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. તેણે હરકેનિયા અથવા માજનદ્રાનનો મુલક જીતી લીધો હતો.

એની પછી એનો દીકરો આર્તાબેનસ ઇ. સ. ૫૦ ૨૧૪ માં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. તેણે ૧૮ વર્ષ લગણ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું.

આર્તાબેનસની પછી તેનો દીકરો ફ્રીઆતિઅસ ઇ. સ. ૫૦ ૧૯૬ માં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. એનાં રાજ્યમાં કાંઈ જાણવા જોગ બનાવો બન્યા નહિ હતા.

એની પછી એનો દીકરો ફ્રીફ્લ અથવા ફ્રાતિસ ઇ. સ. ૫૦ ૧૮૧ માં રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. એણે કાસ્પિઅન સમુદ્રના કીનારા આગલના માર્ડિઅન લોકોનો મુલક જીતી તેમને પોતાને તાબે કરી લીધો હતા.

એની પછી એનો ભાઈ મિથ્રેદેતિસ ઈ. સ. પૂ. ૧૭૭ માં તખ્ત ઉપર આઠ્યો હતો. એણે મીડિયા, પેક્રિયા, તથા હિંદુસ્થાન વગેરેના મુલકોનો થોડોએક ભાગ જીતી લઈ પોતાનાં રાજ્યની હદ ધણીજ વધારી હતી.

એની પછી એનો દીકરો ફ્રીડ્રજ અથવા ફ્રાતિસ-બીજે ઈ. સ. પૂ. ૧૩૬ માં તખ્ત ઉપર આઠ્યો હતો. એણે સિરિયાના પાદશાહ એન્ટાઓંસ-સાઈદેતિસને મારી નાખી પોતાના મુલકને એ લોકના વારિધીએના હુમલામાંથી છોડવ્યો હતો.

એની પછી એનો કાકો અર્દવાન અથવા આર્તાબેનસ-બીજે ઈ. સ. પૂ. ૧૨૬ માં ગાદી ઉપર આઠ્યો હતો. એ સિધ્યન લોકો સાથની એક લડાઈમાં ઈ. સ. પૂ. ૧૧૫ માં માર્યો ગયો હતો.

એની પછી પાર્થિયાની ગાદી મિથ્રેદેતિસ-બીજાના હાથમાં ઈ. સ. પૂ. ૧૧૫ માં આવી. એના હાથમાંથી પેક્રિયાનો મુલક એજસ નામના સિધ્યાના એક સરદારે લઈ લીધો હતો.

એની પછી ઈ. સ. પૂ. ૮૫ માં મનાસસિરાસ પાર્થિયાનાં તખ્ત ઉપર આઠ્યો હતો. એણે ૮ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કર્યું હતું.

એની પછી સાનાત્રોતિસ નામનો શાહજાદો ઈ. સ. પૂ. ૭૭ માં તખ્ત ઉપર આઠ્યો હતો. એણે આર્મીનિયાના પાદશાહ તીગ્રાનિસ સાથની લડાઈમાં પાર્થિયાનાં રાજ્યને ઘણું નબળું કરી નાખ્યું હતું.

એની પછી એનો દીકરો ફ્રીડ્રજ અથવા ફ્રાતિસ-બીજે ઈ. સ. પૂ. ૭૦ માં રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. એણે પાંચ પાર્થિયાનાં રાજ્યને મજબૂત પાયા ઉપર લાવી મેલ્યું હતું. એ રૂમીઓ સાથે લડાઈ કરવાની તૈયારીમાં હતો તેટલામાં એના મિથ્રેદેતિસ નામના દીકરાએ એને મારી નાખ્યો, અને પોતે ઈ. સ. પૂ. ૫૫ માં તખ્ત ઉપર બેઠો.

મિથ્રેદેતિસને મારી નાખી તેનો નહાનો ભાઈ ઓરોદીસ ઈ. સ. પૂ. ૫૩ માં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો. એ ઘણો બહાદૂર હતો. એણે રૂમીઓ સાથે લડાઈ કરી તેઓને હરાવ્યા હતા.

એની પછી એનો દીકરો ફ્રીડ્રજ અથવા ફ્રાતિસ-ચોથો ઈ. સ. પૂ. ૩૬ માં ગાદી ઉપર આઠ્યો હતો. એણે પાંચ રૂમના લોકો સાથે લડાઈ કરી તેઓને હરાવ્યા હતા. એના વખતમાં ખ્રિસ્તીઓના પેગંમ્બર જસસ ક્રાઈસ્ટનો જન્મ થયો હતો.

એની પછી એનો દીકરો ફ્રાટેસિસ ઈ. સ. ૪ માં તખ્ત ઉપર

બેઠા, પણ એની રૈયતે એને મારી નાખી એના બાઈ ઓરોદીસ-બીજાને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો.

ઓરોદીસ ધણા ધાતકી નિકલ્યાથી તેની રૈયતને તેને પણ મારી નાખવાની ફરજ પડી; અને રૂમ રોહરમાંથી ક્રાતિસ-ચોથાના દીકરા વોનાનિસને બેલાવી મંગાવી તેમ્માએ તેને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો.

મારી પ્યારી દીકરી, આ પત્ર લાંબો થવાથી પાર્થિયાનાં રાજ્યનું બાકીનું વર્ણન બીજા પત્રમાં પુરું કરીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

આર્સેસિસ અથવા આરાકના વંશને ક્યાં નામથી ઓલખે છે ? એ વંશે કેટલી સદી લગણુ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું ? તેઓની રીતભાત કેવી હતી ? આરાકની પછી કોણુ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? તેણે ક્યાં મુલક જીત્યો હતો ? ભીદેતિસની પછી કોણુ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? આર્તીબેનસે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું ? તેની પછી કોણુ અને ક્યાં વર્ષમાં પાર્થિયાની ગાદી ઉપર આવ્યો હતો ? તેનાં રાજ્યમાં શું જાણવા જોગ પનાવો બન્યા હતા ? ફ્રીઆતિઅસની પછી કોણુ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? એણે ક્યાં લોકોનો મુલક જીતી પોતાને તાબે કરીધો હતો ? એની પછી કોણુ અને ક્યાં વર્ષમાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો ? મિથ્રેદેતિસે ક્યાં મુલકો જીતી લઈ પોતાનાં રાજ્યની હદ વધારી હતી ? ફ્રીરૂજ-બીબે ક્યાં વર્ષમાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? તેણે ક્યાં પાદશાહને મારી નાખ્યો હતો ? તેની પછી પાર્થિયાની ગાદી ઉપર કોણુ આવ્યો હતો ? અર્દવાન ક્યાં વર્ષમાં, અને શું કરતાં માર્યો ગયો હતો ? એની પછી પાર્થિયાની ગાદી કોણુને હસ્તક આવી હતી ? મિથ્રેદેતિસ-બીજાના હાથમાંથી બેકલિયાનો મુલક કોણે લઈ લીધો હતો ? પછી પાર્થિયાની ગાદી ઉપર કોણુ આવ્યો હતો ? મનાસસિ-રાસની પછી કોણુ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? એણે કોણુની સાથની લડાઈમાં પાર્થિયાનાં રાજ્યને નબળું કરી નાખ્યું હતું ? સાનાત્રોતિસની પછી કોણુને પાર્થિયાનું રાજ્ય મળ્યું હતું ? એ કોણુની સાથે લડાઈ કરવાની તૈયારીમાં હતો, અને તેવામાં એને કોણે મારી નાખ્યો હતો ? પછી પાર્થિયાનાં તખ્ત ઉપર કોણુ બેઠો હતો ? મિથ્રેદેતિસને મારી નાખી કોણુ તખ્ત ઉપર બેઠો હતો ? ઓરોદીસ કેવો પાદશાહ હતો, તથા એણે કોણુને હરાવ્યા હતા ? એની પછી કોણુ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? ફ્રીરૂજ-ચોથાના વખતમાં કોણુનો જન્મ થયો હતો ? એની પછી એનું તખ્ત કોણુને મળ્યું હતું ? ફ્રાટેસિસને કોણે મારી નાખ્યો હતો, તથા તેની જગ્યાએ કોણુને બેસાડ્યો હતો ? ઓરોદીસ બીજાને શા માટે મારી નાખ્યો હતો, અને તેની જગ્યાએ કોણુને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો હતો ?

પત્ર ૨૫ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

ગયા પત્રમાં મેં તમને પાર્થિયાનાં રાજ્યની ખીના ઓરેદીસ-ખીજની પાદશાહી સુધીની લખી મોકલી હતી. તે ઉપરથી તમે જોયું હશે કે તે ધણા ધાતકી નિકલ્યાથી લોકોએ તેને મારી નાખી ફ્રી-ફ્રજ અથવા ક્રાતિસ-ચોથાના દીકરા વોનાનિસને રૂમથી બોલાવી મંગાવી પાર્થિયાના તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો હતો.

એ પાદશાહની રીત ભાત સધલી રૂમીઓ જેવી હોવાથી ઇ. સ. ૧૪ માં લોકોએ એને તખ્ત ઉપરથી ઉઠાડી મેલી અર્દવાન-ભિજને બેસાડ્યો.

અર્દવાન પણ જીલમી નિકલ્યાથી તેની ઉપર પાર્થિયન અ-મીર ઉમરાવો, તથા લોકો નારાજ થયા; અને તેને રાજ્યમાંથી ન-સાડી મેલ્યો, પણ ફ્રીથી કાંઈ સંજોગથી એ પાછો આવી રાજ્યનો માલેક થઈ બેઠો, અને ઇ. સ. ૪૪ માં મરણ પામ્યો.

એનાં મરણ પછી એની ગાદીને માટે એના દીકરાઓએ મા-હોમાહે લડાઈએ કીધી, અને આખરે વારદાનિસ ગાદીનો માલેક થયો. એને લોકોએ કાંઈ કારણસર મારી નાખ્યો, અને એના ભાઈ ગોતારજીસને ઇ. સ. ૪૭ માં તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો. એની સાંમે મેહરદાદ નામનો એનો એક ભાઈ હરીફ થયો, પણ તેમાં તે કાવી શક્યો નહિ.

ગોતારજીસની પછી વોનાનિસ-ખીજે ઇ. સ. ૫૦ માં તખ્ત ઉ-પર બેઠો. એને થોડાજ મહિના રાજ્ય કીધું.

એની પછી એના દીકરો વોલોગેસિસ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. એ પાર્થિયાની ગાદી ઉપર ધણા વખણાઈ ગયલો છે. એણે રૂમીઓ સાથે લડાઈ કરી તેઓને હરાવ્યા હતા, તથા યૂફ્રેતિસ નદીને કાંઠે વોલોગીસોસરતા નામનું એક શહેર વસાવ્યું હતું.

એની પછી એના દીકરો પેકોરસ ઇ. સ. ૯૯ માં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. એણે તીસફ્રન શહેરને ધણું સુધારી નાખ્યું હતું.

એનાં મરણ પછી એનો ભાઈ ખુસરૂ ઇ. સ. ૧૦૭ માં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. રૂમીઓએ પોતાના શાહનશાહ લેજનનાં વખતમાં એને તખ્ત ઉપરથી ઉઠાડી મેલ્યો હતો, પણ લેજનનાં મરણ

પછી તેના વારસે એદ્રીઅનના વખતમાં એને પોતાનું રાજ્ય પાછું લીધું હતું.

એની પછી એના વડો દીકરો વોલોગેસિસ-બીજો ઇ. સ. ૧૨૧ માં તખ્ત ઉપર બેઠા હતા. એને રૂમના લોકો સાથે સલાહ હતી.

એની પછી એના ભત્રિજે વોલોગેસિસ-ત્રિજો ઇ. સ. ૧૪૯ માં તખ્ત ઉપર આબેસી હતા. એને રૂમીઓ સાથે લડાઈ કરવી પડી હતી. તેમાં પેહેલાં પાર્થિયનોએ ઠીક ક્તેહ મેલવી હતી, તથા આર્મી-નિયા અને સિરિયાના મુલકો પણ પાતાને સ્વાધીન કરી લીધા હતા, પણ કેશિયસ નામના એક શૂરા રૂમી સરદારે આવી તેઓનાં લશ્કરને મારી પાછું હઠાવ્યું.

એનાં મરણ પછી એના દીકરો વોલોગેસિસ-ચોથો ઇ. સ. ૧૯૧ માં ગાદી ઉપર આબેસી હતા. રૂમના શાહનશાહ સેપ્તિમસે એને હરાવી ત્રીસફૂનનું શહેર જીતી લીધું હતું. એ ઇ. સ. ૨૦૭ માં મરણ પામ્યો હતો.

એની પછી એનાં તખ્તને માટે એના દીકરાઓ વચ્ચે મોટી મોટી લડાઈઓ થઈ, જેથી એ રાજ્ય ઘણું નબલું થઈ ગયું. પછી આખરે વોલોગેસિસ-પાંચમો ઇ. સ. ૨૧૨ માં પાર્થિયાનાં રાજ્યનો માલેક થયો. એ ચાર વર્ષ લગણુ રાજ્ય કરી મરણ પામ્યો હતો.

એની પછી અર્દવાન અથવા આર્તીબેનસ-ચોથો ઇ. સ. ૨૧૬ માં તખ્ત ઉપર આબેસી હતા. એને રૂમીઓ સાથે એક સખ્ત લડાઈ કરવી પડી હતી, પણ બન્ને લશ્કરો એકસરખાં ઉતર્યાથી રૂમીઓએ એની સાથે મુલેહ કીધી હતી. એના વખતમાં ઈરાની જરથોસ્તીઓએ અર્દેશીર-બાબેગાન નામના એક બહાદૂર ઈરાનીની સરદારી હેઠલ એક મોટો ખલવો ઉઠાવ્યો, અને અર્દવાન સાથે હુરમજનનાં મેદાનમાં એક મોટી લડાઈ કરી તેને હરાવ્યો; તથા ઇ. સ. ૨૨૬ માં ઈરાનની ગાદી ઉપર એક મોટો વંશ સ્થાપ્યો. એ વંશને સાસાન્યાન વંશ કરી કહેછે.

મારી પ્યારી દીકરી, તમોએ ઉપલાં વર્ણન ઉપરથી જોયું હશે કે ઈરાનનું રાજ્ય નજીક પાંચ સદી પછી પાર્થિયનોના હાથમાંથી અસલી ઈરાનીઓના હાથમાં પાછું આવ્યું હતું. તેમની ઉપર અર્દેશીર-બાબેગાને રાજ્ય ચલાવ્યું હતું. એનાં રાજ્યનું વર્ણન હવે પછીના પત્રમાં તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાણો બાબ.

સવાલો.

વોનાનિસની રીતભાત કેવી હતી? આથી લોકોએ ક્યાં વર્ષમાં તખ્ત ઉપરથી ઉઠાડ્યો, અને તેની જગ્યાએ કોણને બેસાડ્યો? અર્દવાન-ત્રિજને શા માટે રાજ્યમાંથી નસાડ્યો હતો? એનાં મરણ પછી એની ગાદીને માટે શું થયું હતું? પછી આખરે કોણ ગાદીનો માલેક થયો હતો? એને લોકોએ મારી નાખી કોણને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો? ગોતારજસની સાંમે હરીફ થવા કોણ નિકળ્યો હતો, તથા તેમાં તે કાવ્યો હતો કે નહિ? ગોતારજસની પછી કોણ, અને ક્યાં વર્ષમાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો એણે કેટલી મુદત લગણુ રાજ્ય કીધું હતું? એની પછી પાર્થિયાનું રાજ્ય કોણને મળ્યું હતું? વોલોગેસિસે કોણને હરાવ્યા હતા, તથા કયું શહેર વસાવ્યું હતું? એની પછી કોણ અને ક્યાં વર્ષમાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો? યેકોરસે ક્યાં શહેરને સુધારી નાખ્યું હતું? તેની પછી કોણ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો? ખુસરૂને કોણે, તથા ક્યાં શાહનશાહના વખતમાં તખ્ત ઉપરથી ઉઠાડી મેલ્યો હતો? પછી તેણે ક્યારે પોતાનું રાજ્ય પાછું લીધું હતું? ખુસરૂની પછી કોણ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો? તેની પછી કોણ પાદશાહ થયો હતો? વોલોગેસિસ-ત્રિજને કોણે સાથે લડાઈ કરવી પડી હતી હતી? તે લડાઈમાં કોણે કેતલ મેલવી હતી? પછી ક્યાં સરદારે પાર્થિયાનાં લશ્કરને પાછું હઠાવ્યું હતું? વોલોગેસિસ-ત્રિજની પછી કોણ, અને ક્યાં વર્ષમાં પાર્થિયાની ગાદી ઉપર આવ્યો હતો? રૂમના ક્યાં શાહનશાહે એને હરાવ્યો હતો, તથા એનું કયું શહેર જીતી લીધું હતું? એનાં મરણ પછી એના દીકરાએ વચ્ચે શા માટે લડાઈએ થઈ હતી? પછી આખરે કોણ, અને ક્યાં વર્ષમાં તખ્તનો માલેક થયો હતો, તથા તે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કરી મરણ પામ્યો હતો? તેની પછી કોણ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો? અર્દવાનને કોણની સાથે લડાઈ કરવી પડી હતી, તથા તેમાં પરિણામ શું નિપજ્યું હતું? પછી ક્યાં લોકોએ, અને કોણની સરદારી હેઠલ ખલવો ઉઠાવ્યો હતો? તેઓ વચ્ચે ક્યાં લડાઈ થઈ હતી, અને તેમાં કોણ હાર્યું હતું? આથી ક્યાં વંશની સ્થાપણા થઈ હતી?

પત્ર ૨૬ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્ર ઉપરથી તમોએ જોયું હશે કે અર્દેશીર-આબે-ગાન નામના એક ખલાફૂર ધરાની સરદારે હુરમખાનાં મેદાનમાં અર્દવાન સાથે એક મોટી લડાઈ કરી પાર્થિયાનાં રાજ્યનો ઇન્સાન ૨૨૬ માં અંત આવ્યો, જેથી ધરાનની ગાદી ઉપર પાછા અસલી ધરાનીઓના એક મોટા વંશની સ્થાપના થઈ, કે જેને સાસાન્યાન

વંશ કરી કેહેછે. આ અર્દેશીર-આબેગાનનાં ખાનદાન વિષે એવું કેહેછે કે તે અર્દેશીર-દરાજદસ્તની ઝોલાદનો હતો, અને તેની માનું ખાનદાન આખક નામના એક હાકમના વંશનું હતું, તેથીજ એને અર્દેશીર-આબેગાન કરી કેહેછે.

એણે તખ્ત ઉપર આવતાંને વાર ઈરાનીઓની હાલતમાં ધણો-એક સુધારો કીધો હતો. “ એનાં રાજ્યની હદ છેક યૂફ્રેતિસ થીતે સિંધુ નદી લગણુની હતી.” રોમને લગતાં ધણાંએક શહેરો એણે પોતાને તામે કર્યાં હતાં, તથા પોતાનું પાયતખ્ત મદાએન શહેરમાં કીધું હતું. જરથોસ્તી ધર્મ જે એના વખતની આગમજ પડતી દશામાં આવેલો હતો, તે એણે પાછો તાજો કીધો, તથા શહેરમાંથી જુદદી-નની રસમો તરક કીધી.

એ પાદશાહ ધણો ખલાહૂર તથા પ્રમાણિક હતો. મરતી વેલાએ એણે પોતાના દીકરા શાહપૂરને આ પ્રમાણે શિખામણ આપી હતી;—

“ યાદ રાખજે કે પાદશાહ તરીકે તને તારા દેશ તથા ધર્મનેા “ બંધાવ કરવાની ફરજછે. તું ધર્મ અને રાજ્યને એક ખીજાંથી જુદાં “ ના ગણતો. ધર્મ વિના પાદશાહ જીલમી કેહેવાએછે. રાજ્ય વિના “ ધર્મ હોય, પણ ધર્મ વિના રાજ્ય હોય નહિ. તું મગરૂરી કર્યા વગર “ નેકીનેા અને ધર્માતુપણાંનેા દાખલો તારી પ્રજાને આપજે. તું દુઃખની “ વેલા હિંમત ધરજે, અને સુખની વેલા ડહાપણથી રેહેજે. ”

એ પાદશાહે કારનામે-અર્દેશીર એવે નામનું એક પુસ્તક લખ્યું હતું, તથા ૧૪ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કરી ૬૦ સં ૨૪૦ માં મરણ પામ્યો હતો.

એની પછી એના દીકરો શાહપૂર ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો. એ પણ પોતાના આપના જેવોજ નામાંકિત થઈ ગયોછે. એણે યૂફ્રેતિસ નદીની આસપાસના રોમને લગતા પ્રાંતોનેા નાશ કીધો, તથા નિસખીસનેા કિલ્લો જીતી લીધો અને ઈઘીસાનાં શહેર આગલ ૬૦ સં ૨૬૦ માં રૂમીએ સાથે લડાઈ કરી તેમને હરાવ્યા, તથા તે-ઓના શાહાનશાહ વેલેરિયનને પકડી ઈરાન તરફ લઈ ગયો.

પછી વેલેરિયનના વારેસ ઓરેલિયને એની સાથે એક લડાઈ કરી એને હરાવ્યો. એ ૬૦ સં ૨૭૧ માં મરણ પામ્યો હતો. એની પછી એના દીકરો હુરમજ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. તેનાં રાજ્યની ખીના આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખીશ.

હું હું તમારો વાહાળો આપ.

સવાલો.

સાસાન્યાન વંશના પેહેલો પાદશાહ કાણ હતો ? અર્દેશીર ખા
બેગાનનાં ખાનદાન વિષે શું કહેછે ? એણે તખ્ત ઉપર આવતાંને વાર
શું કીધું હતું ? એનાં રાજ્યની હદ ક્યાં લગાણની હતી ? જરથોસ્તી
ધર્મ એણે કેવી હાલતમાંથી તાજો કીધો હતો ? અર્દેશીર પાદશાહે કયું
પુસ્તક લખ્યું હતું તથા કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કરી ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો
હતો ? એની પછી એનાં તખ્ત ઉપર કાણ બેઠો હતો ? શાહપૂરે
ક્યા પ્રાંતોના નાશ કીધો હતો, તથા ક્યા કિલ્લો જીતી લીધો હતો ?
એણે ક્યાં શહેર આગલ રૂમીઓ સાથે લડાઈ કીધી હતી ? તે ક્યાં
વર્ષમાં થઈ હતી, તથા તેમાં કાણ હાર્યા હતા ? પછી કાણે એની સાથે
લડાઈ કરી એને હરાવ્યો હતો ? એની પછી કાણ એનાં તખ્ત ઉપર
આવ્યો હતો ?

પત્ર ૨૭ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

ઈરાનની જે દુક તવારીખ હું તમારી ઉપર દરએક પત્રમાં લખી
મેકહું છું, તે વાંચવાને તમે ઘણી ખાહેસ રાખતાં દીસોછે, તેથી એ
ખાખત વિષે લખવાનું જારી રાખવાને મને ઘણી ખુશી ઉપજેછે. મેં
તમારી ઉપર લખેલા સઘલા પત્ર તમોએ સારીપેઠે યાદ રાખ્યા હોયતો
હું ધારું છું કે તમે કાંઈ આપણાં અસલ વતન ઈરાનની તવારીખથી
તદન બેખખરાં નહિ કેહેવાવો.

તમે જાણોછો કે શાહપૂરની પછી તેનો દીકરો હુરમજ્ઝ ઈરાનનાં
તખ્ત ઉપર ઈ. સ. ૨૭૧ માં આવ્યો હતો. તેની આગમજ એ
ખોરાસાનનો હાકેમ હતો. એણે માત્ર એકજ વર્ષ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું,
તથા રામહુરમજ્ઝ નામનું શહેર વસાવ્યું હતું.

એની પછી એનો દીકરો બેહુરામ ઈ. સ. ૨૭૨ માં તખ્ત
ઉપર આવ્યો હતો. એના વખતમાં માની નામનો એક શખ્સ કે
જેણે પાદશાહ શાહપૂરના વખતમાં પેગંબરી દાવો ઉઠાવી માનીકિ-
યત નામનો ધર્મ સ્થાપ્યો હતો, તેને તથા તેના કેટલાએક ચેલા-
ઓને મારી નાખવામાં આવ્યા હતા. એ પાદશાહ ૩ વર્ષ રાજ્ય
કરી ઈ. સ. ૨૭૫ માં મરણ પામ્યો હતો. એની એક કેહેવત ઘણી
સરસછે, તે તમારે માટે હિયાં લખુંછું, તે વાંચી તમે સદા તે પર
અમલ કરજો. તે કેહેતો કે:—

“ દયા એ બાલનું બચાન થઈ શકે નહિ, કારણ કે તેમાં બંધી તરેહની નેકી આવેલી છે”.

બેહુરામની પછી તેનો દીકરો બેહુરામ-બીએ તખ્ત ઉપર બેઠા હતા. એણે લોકો પર ફટલોએક જીલમ ગુજારવા માંડ્યો, જેથી તેઓ કંટાળીને એને તખ્ત ઉપરથી ઉઠાડી મેલવાની ગોઠવણ કરવા લાગ્યા, પણ તેવામાં એના મુખ્ય દસ્તૂરે એને ફટલીએક અસરકારક નસિહતો દીધી, જેથી એનાં દેલમાં ધણી અસર થઈ, અને પોતાની ચાલચલણમાં તદન ફેરફાર કરી નાખ્યો. એ ૧૭ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કરી ઈ. સ. ૨૨૨ માં મરણ પામ્યો.

એની પછી એનો દીકરો બેહુરામ-બીએ તખ્ત ઉપર બેઠા હતા, કે જેણે માત્ર ચાર માસ રાજ્ય કર્યું હતું, તેથી તેનાં રાજ્યમાં કાંઈ બાણવાન્નેગ ખીના ખની હતી નહિ.

એની પછી એનો ભાઈ નારસી તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. તેણે મીસોપોટેમિયા ઉપર ચઢાઈ કરી તે જીતી લીધું, તથા આર્મીનિયાનો સમલો મુલક પોતાને સ્વાધીન કરી લીધો. “ ત્યાર પાદ રોમના શાહા-નશાહ ગેલેરીઅસ સાથે એને એક લડાઈ થઈ, તેમાં એ હાર્યો ગયો; પણ ફરીથી પાછી એક ખીજી લડાઈમાં એણે ગેલેરીઅસને હરાવ્યો. આથી તે નાસીને પાછો રોમ ગયો. ખીજો વર્ષે વધી પાછું એક મોટું લશ્કર લઈ ગેલેરીઅસે નારસી ઉપર હુમલો કર્યો, અને તેને હરાવ્યો.” ત્યાર પાદ તેઓ વચ્ચે સુલેહના કાલકરારો થયા, અને નારસી ઈ. સ. ૩૦૧ માં નવ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કરી મરણ પામ્યો.

એની પછી એનો દીકરો હુરમજ-બીએ તખ્ત ઉપર આવ્યો. એણે પોતાના દેશમાં ધણી સુધારો કર્યો હતો, તથા લોકોને સારી રીતે ઈનસાફ આપ્યો હતો. એ સાત વર્ષ લગણુ રાજ્ય કરી ઈ. સ. ૩૦૮ માં મરણ પામ્યો હતો. એ મરણ પામ્યો તે વેલાએ એને પંદે કાંઈ છોકરાં મોજુદ હતાં નહિ; પણ એની એક રાણી હમેલદાર હતી, તેને એક દીકરો જન્મ્યો, કે જેને શાહુપૂર-ખીજાનાં નામથી તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો. એનાં રાજ્યની હકીકત હવે પછીના પત્રમાં તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાળો બાપ.

સવાલો.

હુરમજ પાદશાહ તખ્ત ઉપર આવ્યો તેની આગમજ ક્યાંનો હાકેમ હતા? એણે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, તથા ક્યું રોહર વસાવ્યું

હું ? એની પછી કાણ, અને ક્યાં વર્ષમાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? બેહરામના વખતમાં કાણને મારી નખાવ્યા હતા ? બેહરામની પછી કાણ તેનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો ? બેહરામ-ખીજાએ કવી રીતે રાજ્ય ચલાવવા માંડ્યું હતું ? પછી એણે શાથી એકદમ પોતાની ચાલચલણમાં ફેરફાર કરી નાખ્યો હતો ? એ ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી કાણ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો, તથા તેણે કેટલા મહિના રાજ્ય કર્યું હતું ? પછી ઈરાનનું રાજ્ય કાણને હસ્તક આવ્યું હતું ? નારસીએ ક્યાં મુલકો જીતી લીધા હતા ? પછી એને કાણ સાથે લડાઈ થઈ હતી, અને તેમાં કાણ હાર્યો હતો ? પછી કવીની લડાઈમાં કાણ હાર્યો હતો ? ખાન વર્ષે ગેલેરીઅસ સાથની લડાઈમાં કાણ હાર્યું હતું ? પછી નારસી ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો, અને તેની પછી કાણ તખ્ત ઉપર આવ્યો ? હુરમશ-ખીજાએ કવી રીતે રાજ્ય ચલાવ્યું હતું ? એ ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી એનાં તખ્ત ઉપર કાણને બેસાડ્યો હતો ?

પત્ર ૨૮ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાંથી તમારા જણ્યામાં આવ્યું હશે કે હુરમશ-ખીજાનાં મરણ પછી તેના તરતના જન્મેલા દીકરા શાહપૂર-ખીજાને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો હતો, અને તે ઉમરે પુગે ત્યાં લગણ રાજ્યનો સંધલો કારોબાર મુખ્ય દસ્તૂરો તથા વજીરોએ ચલાવ્યો હતો. આવી તક જોઈ આસપાસના મુલકોના લોકોએ વારંધડીએ એનાં રાજ્ય ઉપર હુમલા કર્યા કીધા, તથા દક્ષિણ તરફના આરબ લોકોનાં ટોલાંઓતો ઈરાનમાં હથારો સમેત પેઠાં, તથા કેટલીએક ખરાબી કીધી. જ્યારે શાહપૂર પોતાની ઉમરે પોહાંચ્યો, ત્યારે તેઓને એણે ધણી સખ્ત શિક્ષા કીધી, તથા તેમનાં ખભાંનાં હાડકાં ભંગવી નાખ્યાં. આથી આરબ લોકો એને શાહપૂર-જીલકતાફ્ એટલે ખભાંવાલો શાહપૂર કરી કહેછે. એણે આરબ લોકોમાં પોતા વિષે ભારે ભય બેસાડ્યો હતો, તથા તેઓને પોતાના મુલકમાંથી તદન નાબુદ કીધા હતા.

એણે મિસોપોટેમ્યાનો મોઠો ભાગ જીતી લીધો હતો, તથા રામના નામીયા શાહાનશાહ કાનસ્તેનશિયશ, જીલિયન અને જોલિયન એ ત્રણને એક પછી એક હરાવ્યા હતા. એ પોતાની ૭૧ વર્ષની ઉમરે ૪૦ સં ૩૭૯ માં મરણ પામ્યો હતો. એની એક શિખામન ધણી ધ્યાન પેહાંચાડવા જોગછે. તે કહેતો કે:—

“ વાચ્યિત કરવામાં ધણા મિઠા શબ્દો વાપરવા જોઈએ, કારણ

“ કે ખરાબ શબ્દોથી તલવારના ઘાહ કરતાં પણ ઘણી જોહેરી અસર થાયછે.”

શાહપૂર-જીલ્લાકર્તાની પછી તેનો ભાઈ અર્દેશીર-ખીખે ઇરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો. એને ચાર વર્ષ લગણુ રાજ્ય કર્યું હતું, પણ તેમાં કાંઈ જાણવાજોગ ખીના ખની ન હતી.

એની પછી એનો ભત્રિજો શાહપૂર-ત્રિખે ઇ. સ. ૩૮૩ માં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. એ ઘણો નેક તથા આદેલ પાદશાહ હતો. એણે માત્ર પાંચ વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, અને કેહેછે કે જ્યારે એ એક વેલાએ જાંઘમાં હતો, ત્યારે એનો તંબુ પવનના જોરથી એનાં દેહ ઉપર તુટી પડવાથી એ મરણ પામ્યો હતો.

એની પછી એનો ભાઈ બેહરામ-ચોથો ઇરાનનાં તખ્ત ઉપર ઇ. સ. ૩૮૮ માં આવ્યો હતો. તેની આગમજ એ કેરમાનનો હાકેમ હતો, તેથી એને બેહરામ-કેરમાનશાહ કરી કેહેછે. એણે ૧૧ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કર્યું હતું, અને ઇ. સ. ૩૯૯ માં મરણ પામ્યો હતો.

એની પછી યજ્ઞદજ્ઞદ-ઉલાથીમ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. ઉગમન તરફના ગ્રંથકારો એને માટે લખેછે કે “ એ ઘણો ધાતકી તથા મોજ શોકમાં ચકચુર હતો.” એથી ઉલટું પશ્ચિમ તરફના ગ્રંથકારો એને માટે જણાવેછે કે “ એ ઘણો નેક તથા દાનાવ હતો.” રોમના શાહાનશાહ આરકેદિયસે પોતાના નહાના દીકરા થીઓદોશિયસનો એને રખેવાલ કર્યો હતો, અને તે કામ એને વિશ્વાસથી ખજાણું હતું. એણે લોકોને પોતાની મરજીમાં આવે તે ધર્મ પાલવાની છુટ આપી હતી, તેથી દસ્તૂરો તથા મોખેદો એની ઉપર ઘણા ગોસ્સે થયા હતા. એ ૨૧ વર્ષ લગણુ રાજ્ય ચલાવી ઇ. સ. ૪૨૦ માં મરણ પામ્યો હતો. એનો દીકરો બેહરામ-પાંચમો એની પછી રાજ્યનો માલેક થયો હતો, તેનાં રાજ્યની હકીકત ખીજા પત્રમાં તમારી ઉપર લખીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

શાહપૂરનાં રાજ્યનો કારોબાર કાણ ચાલાવ્યો હતો? આ જોઈ કાણ એના દેશમાં પેઠા, તથા ખરાબી કીધી? શાહપૂરે પોતાની ઉમર પોહોંચ્યા પછી તેઓને શું શિક્ષા કીધી હતી? આથી આરબ લોકો એને શું કેહેછે? એણે કયું શહેર જીતી લીધું હતું, તથા

ક્યા પાદશાહોને હરાવ્યા હતા ? એ પોતાની કુટલાં વર્ષની ઉમરે, અને
ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી કોણ તખ્ત ઉપર આવ્યો
હતો ? અર્દેશીર-ત્રિજ્ઞએ કુટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, તથા તેની પછી
કોણ તખ્ત ઉપર બેઠો હતો ? શાહપૂર-ત્રિજ્ઞએ કુટલાં વર્ષ રાજ્ય
કર્યું હતું, તથા તે શાથી મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી કોણ, તથા
ક્યાં વર્ષમાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? તે આગમજ એ ક્યાંનો હાકેમ
હતો ? એણે કુટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, તથા ક્યાં વર્ષમાં મરણ પામ્યો
હતો ? એની પછી કોણ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો ? ઉગમણ તરફના
તથા પશ્ચિમ તરફના અંચકોરો એને માટે શું લખેછે ? ક્યા શાહાન-
શાહે એને પોતાના દીકરાનો રખેવાલ હેડવો હતો ? એની ઉપર
દસ્તૂરો તથા મોખેદો શા માટે ગોરસે થયા હતા ? એનાં મરણ પછી
કોણ રાજ્યનો માલિક થયો હતો ?

પત્ર ૨૯ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાંથી તમે જાણ્યું હશે કે યજ્ઞદગ્ધ-ઉલાથીમની
પછી તેનો દીકરો બેહુરામ-પાંચમો ઈરાનનાં રાજ્યનો માલિક થયો
હતો. એણે નામન નામના એક આરખ સરદાર પાસે ફલવણી લીધી
હતી. એ ગધેડાંનો શિકાર કરવાનો ધણી શોખી હતો, તેથી એને
બેહુરામ-ગોર કહી કેહેછે. એને ગાયનનો પણ ધણી શોખ હતો, તેથી
એણે કુટલાએક ગવૈયા બાહર દેશોથી ઈરાનમાં બોલાવી મંગાવ્યા હતા.

પછી તાતારના બાને એની સાંમે લડાઈ કરવાને માટે ૨૫૦૦૦
માણસોનાં એક લશ્કર સહિત જહૂન નદી એલંગી, અને બોરાસાનનો
મુલક તારાજ કીધો. પછી બેહુરામ ૭૦૦૦ બહાદૂર સિપાહોનું એક
લશ્કર લઈ તેની સાંમે ગયો, અને તેના મુખ્ય સરદારોને મારી નાખ્યા.

ત્યાર બાદ બેહુરામને રૂમના શાહાનશાહ સાથે કાંઈ સખખને
લીધે લડાઈ કરવી પડી, પણ તેમાં બન્ને બાજુનું લશ્કર સરખું ઉતરવાથી
તેઓ વચ્ચે સલાહ થઈ. બેહુરામ ૬૦ સ૦ ૪૪૧ માં મરણ પામ્યો.

એની પછી એનો દીકરો યજ્ઞદગ્ધ-બીજો ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર
બેઠો. એ ધણી ડહાપણ વાલો, તથા નેક પાદશાહ હતો. એણે પો-
તાના વજીરો, દરબારીઓ, તથા સિપાહો સાથે ધણી સારી ચાલ
ચલાવી પોતાના દેશને સમાધાનીમાં રાખ્યો હતો. એણે એકવાર
રૂમમાં કાંઈ ચોપાઈનાં વાંધાસર પોતાના વજીર મેહરનારસીની સર-
દારી હેઠલ એક લશ્કર મોકલ્યું હતું, તે લશ્કરે એક નહાની જીવી લડાઈ

કર્ચા પછી રૂમના શાહાનશાહે તેઓની સાથે સુલેહના કોલકરારો કર્યા હતા. યજ્ઞદક્ષિણીએ ૧૮ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કરી ઈ. સ. ૪૫૯ માં મરણુ પામ્યો હતો.

એની પછી એનો દીકરો હુરમજ તખ્ત ઉપર બેઠો, પણ તેને એક વર્ષમાં ઉઠાડી મુકી તેના ભાઈ ફીરૂઝે તખ્ત લીધું. ફીરૂઝનાં રાજ્યની શરૂઆતમાં સાત વર્ષ લગણુ ઈરાનમાં એક સખ્ત પાણીની ટીપણી પડી હતી, જેથી લોકોના જનોની ધણી ખરાબી થઈ, પણ પછી સઘલે આપાદાની થઈ ગઈ.

પછી એણે તાતાર દેશના ખુશનુજ નામના પાદશાહ ઉપર ચઢાઈ કીધી. તેમાં એનાં લશ્કરની જખરી હાર થઈ. આથી એણે ફરીથી પોતાના વજીરો તથા મોબેદોએ ના કહ્યા છતાં એક મોટું લશ્કર એકઠું કરી ખુશનુજ ઉપર ચઢાઈ કરવા માટે જહૂન નદી ઓલંગી, પણ તેનાં લશ્કરનો મોટો ભાગ એક ઊંડી ખાહી કે જે ખુશનુજે એ કારણસર ખોદાવી ઉપરથી ઝાડની ડાંખલીઓ તથા મટોડીથી ચીણી લીધી હતી, તેમાં પડી ગયો અને મરણુ પામ્યો. ફીરૂઝે ૨૬ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કર્યું હતું, અને ઈ. સ. ૪૮૬ માં મરણુ પામ્યો હતો.

એની પછી એનો દીકરો પાલાસ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. તેણે માત્ર ચાર વર્ષ લગણુ રાજ્ય કર્યું હતું, અને તે રાજ્યમાં કાંઈ જાણવા જોગ ખીના ખની નહિ હતી.

એની પછી એનો ભાઈ કોઆદ ઈ. સ. ૪૯૦ માં તખ્ત ઉપર બેઠો. એનાં રાજ્યનાં દશમાં વર્ષમાં મજદક નામનો એક ઠગારો નવો ધર્મ ઉઠાવવાને માટે પેગંબરી દાવો લઈ બેઠો હતો. તેના નવા ધર્મની મુખ્ય મતલબ એ હતી કે “ખોદાતાલાએ જે દુનિયામાં સઘલી ચીજો, નિર્જીવ કે જીવંત, પેદા કીધેલીછે, તે સર્વેના ઉપયોગ માટેછે, વાસ્તે કોઈ રાખસથી કાંઈ પણ ચીજ એકલી વપરાઈ શકે નહિ.” આ નવો ધર્મ ઘણા ખરા લોકોએ પસંદ કર્યો, તથા કોઆદ પોતે પણ તેને મદદ કરવા લાગ્યો. આથી દેશમાં ઘણી ખરાબી થઈ, અને જેઓ સમજી હતા, તેઓ કમકમવા લાગ્યા. પછી એના કુટલાએક વજીરો તથા મોબેદોએ એકસંપ થઈ એને બંદીખાને નાખ્યો, તથા એના ભાઈ જામારખને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો. પણ પછી કોઆદે બંદીખાનામાંથી નાસી આવી પાછું પોતાનું રાજ્ય લીધું.

ત્યારપાદ તેણે રૂમીઓ સાથે બે વાર લડાઈ કરી તેમને હરાવ્યા. પછી

વધી શાહાનશાહ જસ્તી નિયનના વખતમાં તેઓ વચ્ચે એક લડાઈ થઈ, તેમાં પણ કોબાદે રૂમી એને હરાવ્યા. પછી તેઓ વચ્ચે સલાહ થઈ, અને કોબાદે ૬૦ સં ૫૩૨ માં ૪૨ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કરી મરણુ પામ્યો. એની પછી એનો દીકરો નોશીરવાન તખ્ત ઉપર આવ્યો, જેનાં નામીયાં રાજ્યની હકીકત આવતા પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાળો બાપ.

સવાલો.

બેહુરામ પાદશાહે કોણુ પાસે કલવણી લીધી હતી? એને ધણા રોકા શાના હતા? પછી કોણુ, કેટલાં માણસો સહિત, તથા કંઈ નદી એલંગી એની ઉપર ચઢાઈ કીધી, તથા એનો કયો મુલક તારાજ કીધો? બેહુરામ તેની સાંમે કેટલું લસ્કર લઈ ગયો, તથા કોણુને મારી નાખ્યા? ત્યાર પાદ એને કોણુ સાથે લડાઈ કરવી પડી હતી, તથા તેમાં શું થયું હતું? એની પછી કોણુ એનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો? ચજદજદ-બીજાએ ક્યાં, શું કારણસર, તથા કોણુની સરદારી હેઠલ લડાઈ કરવા લસ્કર મોકલ્યું હતું? પછી રૂમના શાહાનશાહે તેઓની સાથે શું કીધું હતું? ચજદજદની પછી કોણુ એનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો? હુરમજને એક વર્ષમાં ઉઠાડી મુકી કોણુ તખ્ત લીધું હતું? ફીરૂજનાં રાજ્યની રાઝઆતમાં ઇરાનમાં શું થયું હતું? પછી ક્યારે પાછો વરસાદ વરસ્યો, અને આબાદી થઈ? ફીરૂજે ક્યાં ચઢાઈ કીધી હતી, તથા તેમાં તેનાં લસ્કરનું શું થયું હતું? ફીરૂજીએ પુરાનુજ ઉપર ચઢાઈ કરવાં ક્યાં ગયો હતો? તેમાં તેનાં લસ્કરનું શું થયું હતું? ફીરૂજની પછી કોણુ એનાં તખ્ત ઉપર બેઠો હતો? પાલાસે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, તથા તેનું તખ્ત કોણુને મલ્યું હતું? કોબાદનાં રાજ્યનાં ક્યાં વર્ષમાં, અને કોણુ પેગંબરી દાવો ઉઠાવ્યો હતો, તથા તેના ધર્મની મુખ્ય મતલબ શું હતી? આ નવા ધર્મને કોબાદે મદદ કર્યોથી દેશમાં શું થયું હતું? પછી એના વજીરો તથા મોબેદાએ એકસંપ થઈ એને શું કીધું, તથા એની જગાએ કોણુને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો? કોબાદે બંદીખાનેથી નાસી જઈ શું કીધું હતું? ત્યારપાદ તેણે કોણુ સાથે લડાઈ કરી તેમને હરાવ્યા હતા? પછી વલી પાછા ક્યા શાહાનશાહના વખતમાં કોબાદે રૂમીએને હરાવ્યા હતા? કોબાદે ક્યાં વર્ષમાં મરણુ પામ્યો હતો, તથા તેની પછી કોણુ તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો?

પત્ર ૩૦ મો.

મારી પ્યારી દીકરી,

છેલ્લા પત્રમાં આપણે કોપ્પાદનાં રાજ્યની ખીના જાણી. હવે આપણુ તેના દીકરા નોશીરવાનનાં રાજ્યની ખીના જાણ્યે. તમે જાણાછો કે નોશીરવાન ઇ. સ. ૫૩૧ માં ઇરાનનાં તખ્ત ઉપર આવ્યો હતો. એ ધણી નેક તથા અદલ પાદશાહ હતો, તેથી એને નોશીરવાન-આદેલ કહી કેહેછે. એણે તખ્ત ઉપર આવતાંનેવાર પોતાની દરબારમાનાં સંપ્રદાં માણસોને એકઠાં કરી કહી સંભલાવ્યું કે:—

“પાદશાહ તરીકે મારી હકુમત તમારાં આંગ ઉપર ચાલશે, તમારાં
 “અંતઃકરણ ઉપર ચાલનાર નથી; કારણ કે અંતઃકરણનો ધુપો ભેદ જા-
 “ણનાર પાક પરવરદેગાર સિવાય ખીજે કોઈ નથી. એ ઉપરથી હું
 “તમોને એવું કેહેવા માચુંછું કે, તમારાં જાહેર કામ વતરોગે, તમારી
 “મરજ ઉપર મારો કાબુ ચલાવવાનો હું કરો દાવો કરનાર નથી; પણ
 “તમોને પોતાને ઇનસાફના પવિત્ર કાયદાઓને આધીન રેહેવું જોઈશે.
 “મારી હકુમતનો પાયો ઇનસાફ તથા ઇમાનદારીનાં મજબૂત સાધન
 “ઉપર નાખેલોછે. તે પ્રમાણે ચલ્યાથી આપણું રાજ્ય આપાદાની
 “ઉપર આવશે, અને મારાં નામને જાવેદાન સુધી જીવ મલશે.”

ત્યારપાદ નોશીરવાને પેલા મજદકનો તથા તેનો ધર્મ પાલના-
 રાઓનો નાશ કીધો, અને પછી પોતાના દેશમાં ઘણાએક સુધારો
 કર્યો, તથા કેટલાએક પુલો, કિલ્લાઓ, અને નવી ઇમારતો બંધાવી; તેમ-
 જ કેટલીએક નિશાલો તથા મદરેસાઓ પણ રચાવી હતી.

પોતાનાં રાજ્યના એણે ચાર ભાગો કર્યા હતા. તેમાં “પહેલા
 ભાગમાં ખોરાસાન, સિસ્તાન, અને કેરમાન આવેલાં હતાં; ખીજમાં
 ઈસ્ફહાન, કુમ, ગીલાન, આજરખીજાન, અને આર્મીનિયા આવે-
 લાં હતાં; ત્રિજમાં ફારસ તથા અહુવજ આવેલાં હતાં; અને ચોથામાં
 ઈરાકનો મુલક છેક રૂમની શાહનશાહતની હદ લગણુ આવેલો હતો.”
 એ ચાર ભાગોમાં રાજ્ય ચલાવવાને તેણે પોતાના ચાર વિશ્વાસુ વજી-
 રાને નેમ્યા હતા.

નોશીરવાન પાદશાહનો ખુજર-ચે-મેહેર નામે એક ધણાજ
 ડહાપણુ તથા હુશિયારી વાલો વજીર હતો, અને તેની સલાહથી એ
 પોતાનાં સંપ્રદાં કામકાજે કરતો હતો. એણે રૂમીઓ સાથે કેટલીએક

લડાઈએ ક્રીધી હતી, તથા સિરિયાનો મુલક તામે કર્યો હતો, અને એ-
નદીઓકડું નામીયું રોહર પણ છતી લીધું હતું.

ત્યારપાદ એનો એક દીકરો નુશીબદ કે જે ખ્રિસ્તી ધર્મ ઉપર
પોતાનો એતેકાદ રાખતો હતો. તેણે પોતાના પાપને બાહરની લડાઈમાં
ગુંતાએલો જોયાથી ઈરાનમાં એક હુલડ ઉઠાવ્યું. આથી નોશીરવાને
તેને બંદીખાને નખાવ્યો. પછી તેણે બંદીખાનેથી છુટી જઈ ફારસ
તથા અહુવજમાં એક બલવો ઉઠાવ્યો. તે ખેસાડી દેવા નોશીરવાને
પોતાના રામખુરજન નામના એક સરદારને મોકલ્યો, કે જેણે ત્યાં
જઈ નુશીબદ ઉપર સેહેલથી ક્રૂતેલ મેલવી, અને તેને મારી નાખ્યો.
આ વેલાની નોશીરવાનની એક નસીહત ધણીજ ધ્યાન પોહોંચાડવા
જોગછે, તેનમારા માટે નીચે ટાંકુંછું:—

“ એક મોટાં ખાનદાનનો શખ્સ અગરજો બદ ખવાસ ખતાવે
“ તો આપણે તેનાં ખાનદાન નહિ પણ તેની ચાલચલણ તરફ જોવું
“ જોઈએ. એક માણસ પાપી કામની સાંમે હથયાર બાંધે તો તેને જે
“ સજા થાય તેમાં તેનોજ વાંકછે, અને સજા કરનારનો કાંઈ વાંક નથી.”

નોશીરવાન પાદશાહના વખતમાં ઈરાનમાં કેલવણી સંબંધી ધણો
સુધારા થયા હતા. એને ઈરાનની તવારીખને લગતી કટલીએક નોંધો
એકઠી ક્રીધી હતી, તથા હિતોપદેશ ધ્યાને પંચોપાખ્યાનની ચોપડીના
તરજુમે કઠાવ્યો હતો. મરતી વેલા એણે પોતાના દીકરા હુરમજન-નિજને
કટલીએક ઉમદા નસીહતો આપી હતી. તે એ પ્રમાણે બોલ્યો કે;—

“ મારા ખ્યારા દીકરા, તું તારી પ્રજાનું હમેશાં સાંચું કરતો રહેજે;
“ તારી ધ્યાનત પાક રાખજે; ધનસાકંતી રાહે ચાલજે; બંદગીમાં મશ-
“ ગુલ રહેજે દુખીએને સાહે થજે; કેલવણીનો ફેલાવો કરજે; તારી
“ ખાયડી છોકરાંપર હેંત રાખજે; ખરાખ માણસોને સજા કરજે; સારાં
“ માણસોને મદદ આપજે; ડાહ્યાં માણસોની સલાહ લેજે; ખોદાથી
“ બિહિતો રહેજે; સાચ્યું બોલજે; અને સર્વનાં સુખમાં તારું પોતાનું
“ સુખ જાણજે. જો તું આ શિખામણો પ્રમાણે ચાલશે તો ખોદાતાલ-
“ તારી બંદગી કબુલ રાખશે; તારા દુશમનોનો નાશ થશે; તારા દોસ્તો
“ તને ચાહશે; અને ચાલમમા લોકો તારા ઉપર મમ થશે.”

આ શખ્દો બોલી તે અદલ પાદશાહ ઈ. સ. ૫૭૯ માં મરણ
પામ્યો હતો. એણે ૪૮ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કર્યું હતું. એના વખતમાં
મુસલમાનોના પેગંબર મહુમદનો જન્મ થયો હતો. એની પછી એનો

દીકરો હુરમજ ત્રિજો તખ્ત ઉપર આઘ્યો હતો, તેનાં રાજ્યની હકીકત આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

નોશીરવાન પાદશાહ કેવો હતો. તથા તેને ક્યાં નામથી ઓળા એછે? તખ્ત ઉપર આઘ્યા પછી એણે કાણુનો નાશ કીધો હતો? એણે પોતાના દેશમાં શું સુધારા કર્યા હતા? પોતાનાં રાજ્યના એણે કેટલા ભાગો કર્યા હતા? એ ચારે ભાગોમાં ક્યા ક્યા મુલકો આવેલા હતા? નોશીરવાન પાદશાહ કાણુની સલાહથી ચાલતો હતો? એણે કાણુની સાથે લડાઈઓ કીધી હતી, તથા ક્યાં મુલક તાબે ફર્યો હતો, અને ક્યાં રોહર જીતી લીધું હતું? પછી એના ક્યા દીકરાએ હુલક ઉઠાવ્યું હતું? નોશીરવાને તેને શું કીધું હતું? પછી નુશીજાદે બંદી-ખાનેથી છુટી ક્યાં બલવો કીધો હતો? તે ખેસાડી દેવા નોશીરવાને કાણુને મોકલ્યો હતો? રામપુરજીને ત્યાં જઈ શું કીધું હતું? નોશીરવાને શાને લગતી નોંધો એકઠી કીધી હતી, તથા કઈ ચોપડીનો તરજુમો કરાવ્યો હતો? એના વખતમાં ક્યા પેગંબરનો જન્મ થયો હતો? એની પછી એનાં તખ્ત ઉપર કાણુ આઘ્યો હતો?

પત્ર ૩૧ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાં તમે વાંચ્યું હશે કે નોશીરવાન-આદેલની પછી તેનો દીકરો હુરમજ-ત્રિજો ૬૦ સં ૫૭૯ માં ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર આઘ્યો હતો. એની ફલવણી ઉપર એના બાપે ઘણું ધ્યાન આપ્યું હતું, અને પોતાના કાબેલ વજર ખુશર-ચે-એહેરને એનો ઉસ્તાદ ઠરવ્યો હતો. પોતાના ઉસ્તાદની હૈયાતી લગણુ એની ચાલચલાણુ ધણી સારી હતી, પણ તેનાં મરણુબાદ તે એકદમ ફેરવાઈ ગઈ. એણે રાજ્યમાં બધી રીતે ખરાબી કરી નાખી, જ્યાં દેશમાં વારંધડીએ કિતૂરો ઉઠવા માંડ્યાં. રૂમના શાહાનશાહનું લશ્કર ઈરાન ઉપર ચઢી આઘ્યું, અને કેટલીએક લૂટફાંટ તથા ફતેહો મેલવી.

ત્યારબાદ તાતારના ખાકાનનાં એક મોટાં લશ્કરે જહૂન નદી ઓબંગી ઈરાન ઉપર ચઢાઈ કીધી. હુરમજે પોતાના બેહરામ-ઓબીન નામના એક સરદારને તેની સામે ૧૨૦૦૦ બહાદૂર સિપાહોનું

એક લશ્કર આવી મોકલ્યો, તેઓ વચ્ચે ખોરાસાનના મેદાનમાં એક મોટી લડાઈ થઈ, અને તેમાં તાતારનું લશ્કર હાર્યું ગયું, તથા ખાકાન પોતે માર્યો ગયો.

પછી હુરમજે “એરાક્સીસ નદીની પેલીમર” બેહરામને રૂમી-ઓ સાથે લડવાને મોકલ્યો, કે જ્યાં તે ફાવી શક્યો નહિ. આથી હુરમજે કટલાક ફરખાજ લોકોના સમજાવા ઉપરથી તેને માટે ખોરાસાનના પોશાકની એક જોડ મોકલી. આ ઉપરથી બેહરામને ધણું અપમાન લાગ્યું, તેથી તેણે ઈરાનમાં એક હુલડ ઉઠાવ્યું, અને પોતે રાજ્યનો માલેક થવા માગેછે એવું કાઢી નહિ સમજે માટે હુરમજના દીકરા ખુસરુ-પરવીઝનાં નામનો શિક્ષો પડાવ્યો.

હવે ખુસરુએ જોયું કે આ કામથી તેના પાપને તેને માટે ખોટા શક આવશે, માટે તે ઈરાનથી નાસી રૂમમાં ગયો. આથી હુરમજે ખુસરુના બે મામાઓને બંદીખાને નાખ્યા. તેઓ પોતાના કટલાક મિત્રોની મદદથી છુટા થયા, અને હુરમજને કેદ કીધો, તથા તેની બે આંખો ફાડી નાખી, કે તે કુરીથી રાજ્ય લઈ શકે નહિ. આ અપર જોવી ખુસરુને થઈ તેવોજ તે આવી પોતાના પાપનાં તખ્ત ઉપર બેઠો, પણ વલી તેને બેહરામ-ચોખીન સાથે એક લડાઈ થઈ, જેમાં ખુસરુ હાર્યો ગયો, અને રૂમના મુલકમાં નાહો. આ વેલાએ તેના એક મામાએ હુરમજ પાદશાહને બંદીખાનામાં મરાવી નાખ્યો.

પછી બેહરામ-ચોખીન ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠો. પણ ત્યાં કાંઈ તે ધણાવાર ટકી રહ્યો નહિ. કેમકે રૂમના શાહાનશાહ મોરીસે, તથા કટલીએક ઈરાની ફાતે ખુસરુને મદદ આપી; જેથી તે ઈરાન તરફ ગયો, અને બેહરામ સાથે લડાઈ કરી તેને હરાવ્યો, તથા પોતાનું રાજ્ય પોતાને હસ્તક લીધું.

ખુસરુએ તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી જે લોકોએ એને મદદ કીધી હતી તેમને નવાજેશ કીધી, તથા રૂમનાં રાજ્ય સાથે સલાહ રાખી. પછી શાહાનશાહ મોરીસનાં મરણ પાદ એણે રૂમીઓ સાથે લડાઈ કીધી, જેમાં એણે તેઓને હરાવ્યા.

ત્યાર પાદ એણે સીસેરિયા તથા જુદીઆના મુલકો પોતાને સ્વાધીન કીધા, અને જે રૂસલમનું શહેર જીતી લઈ જે કુરસ ઉપર ખ્રિસ્તીઓના પેગંબર કાઈરુદને ફાંસી દીધો હતો તે કુરસ ઈરાન તરફ મોકલ્યો, તથા ૯૦૦૦૦ ખ્રિસ્તીઓને બંદીવાન કીધા. પછી

“ઈં સં ૧૧૪ માં મિસર દેશ ઉપર સવારી કરીને સિકંદ્રીઆનું નામીયું શેહર તામે કીધું. ખીજે વર્ષે કેલસિદોનને ઘેરો ધાલી તે પણ લીધું.”

હવે રૂમના શાહાનશાહ હીરેકલીઅસે ખુસરૂ સાથે સુલેહ કરવાને માટે એલથીઓ મોકલ્યા, પણ ખુસરૂએ તેમ કરવાને ના પાડી, અને તેને પોતાનો ધર્મ તથા જરથોસ્તી ધર્મ અપત્યાર કરવાને કહેવડાવ્યું. આ ઉપરથી હીરેકલીઅસને ધણું માઠું લાગ્યું. અને તેથી તેણે એક મોટું લશ્કર લઈ ખુસરૂ સાથે લડાઈ કીધી, અને તેને હરાવ્યો. આ વખતે પણ હીરેકલીઅસે તેને સલાહ કરવાને કહેવડાવ્યું, પણ તેણે ના પાડી. આથી એની પ્રજા ગોરસે થઈ, અને કેટલાક લોકોએ એના એક દીકરા શીરીએની સાથે સંપ કરી એને બંદીખાને નખાવ્યો, કે જ્યાં એ અધર્મી દીકરાએ પોતાના પાપને ઈં સં ૬૨૮ માં મારી નખાવ્યો. એણે ૩૮ વર્ષ લગણુ રાજ્ય કર્યું હતું.

ખુસરૂ-પરવીજ પણ ઈરાન દેશના પાદશાહોમાં એક નામીયો પાદશાહ થઈ ગયોછે. કેહેછે કે એણે દરેક રૂતુમાં પોતાને રહેવાને માટે જુદે જુદે ઠેકાણે મેહેલો બંધાવ્યા હતા. એની શીરીન તામે એક ધણીજ ખુખસુરત રાણી હતી, અને જેણીની ઉપર એ ધણીજ ધ્યાર રાખતો હતો. એની ઉપર મુસલમાન લોકોના પેગંબર મહુમદે પોતાનો ધર્મ કબુલ રાખવા માટે એક નામું મોકલ્યું હતું, કે જે એણે કારામુ નામની નદીમાં ફાડીને નાખી દીધું હતું. આથી મુસલમાન લોકો એની ઉપર ધણા ગોરસે થયા હતા, તેમજ તમે આ પત્રના આગલા ભાગમાં વાંચ્યું તેમ ખ્રિસ્તીઓનો પણ એણે પવિત્ર કુરસ લૂટી લીધો હતો, તેથી તેઓ પણ એની ઉપર ધણા ચીડાયલા હતા. એનાં મરણ પછી ઈરાનનું રાજ્ય ધણી ખરાબ હાલતમાં આવી પડ્યું હતું, જેની હકીકત આવતાં પત્રમાં હું તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાજો ખાપ.

સવાલો.

હુરમજ-ત્રિજનો ઉસ્તાદ કાણુ હતો ? પોતાના ઉસ્તાદની હેયાતી લગણુ એની ચાલચલણુ કેવી હતી, તથા તેનાં મરણુ ખાદ કેવી થઈ ગઈ હતી ? રૂમના શાહાનશાહનાં લશ્કરે આથી શું કીધું હતું ? ત્યાર ખાદ કાણુનાં લશ્કરે, તથા કઈ નદી એાલંગી ઈરાન ઉપર ચઢાઈ કીધી હતી ? હુરમજે તેની સાંમે કાણુને, તથા કેટલાં માણસોનું લશ્કર આવી મોકલ્યો હતો ? તેઓ વચ્ચે કયાં લડાઈ થઈ અને તેમાં કાણુ હાર્યું ? ત્યાર ખાદ

હુરમજે બેહરામને ક્યાં લડવાને મોકલ્યો ? ત્યાં તે ફાવ્યો હતો કે નહિ ? આથી હુરમજે તેને માટે શું બેટ મોકલ્યું હતું ? બેહરામને આથી શું ક્રીધું હતું ? હવે ખુસરૂ નાસીને ક્યાં ગયો હતો ? આથી હુરમજે કાણને બંદીખાને નાખ્યા હતા ? તેઓએ છૂટી હુરમજને શું ક્રીધું હતું ? પછી ખુસરૂ કાણની સાથેની લડાઈમાં હાર્યો હતો ? આથી ખુસરૂ ક્યાં નાહો, તથા હુરમજનું શું થયું ? ખુસરૂએ કાણની મદદથી બેહરામને હરાવ્યો હતો ? તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી ખુસરૂએ શું ક્રીધું હતું ? પછી તેણે રૂમીએ સાથે ક્યારે લડાઈ કરી તેમને હરાવ્યા હતા ? ત્યાર બાદ એણે ક્યા મુલકા પોતાને સ્વાધીન ક્રીધા હતા ? પછી એણે કયું શહેર જીત્યું હતું, તથા ત્યાંથી ઈરાન તરફ શું મોકલ્યું હતું ? એણે ત્યાં કેટલા ખિસ્તીઓને બંદીવાન ક્રીધા હતા ? પછી ખુસરૂએ ક્યાં વર્ષમાં મિસર દેશ ઉપર સવારી ક્રીધી, અને કયું શહેર તાબે ક્રીધું હતું ? ખીજે વર્ષે એણે ક્યાં શહેરને ઘેરો ધાલી લીધું હતું ? હવે રૂમના ક્યા શાહનશાહે ખુસરૂ સાથે મુલેહ કરવા માટે એલચીઓ મોકલ્યા હતા ? ખુસરૂએ તેને શું કહેવડાવ્યું હતું ? આથી હીરેકલીએ શું ક્રીધું, અને તેમાં કાણ હાર્યો ? આ વખતે પણ ખુસરૂએ સલાહ નહિ ક્રીધાંથી એની પ્રજાના લોકોએ એને શું ક્રીધું હતું ? ત્યાં એને કાણ અને ક્યાં વર્ષમાં મારી નખાવ્યો હતો ? એની રાણીનું નામ શું હતું ? મુસલમાન લોકો શા માટે એની ઉપર ગોરસે થયા હતા ? એની પછી ઈરાનનું રાજ્ય કેવી હાલતમાં આવી ગયું હતું ?

પત્ર ૩૨ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

છેલ્લા પત્રમાં મેં તમને લખ્યું હતું કે ખુસરૂ-પરવીજની પછી ઈરાનનું રાજ્ય ઘણી ખરાબ હાલતમાં આવી પડ્યું હતું. તમને યાદ હશે કે ખુસરૂને મારી નાખી તેના દીકરો શીરોએ ઇ. સ. ૬૨૮ માં ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર બેઠા હતા. એ ઘણો ધાતકી હતો, અને ફક્ત સાત મહિના રાજ્ય ચલાવી મરણ પામ્યો હતો.

એની પછી એના એક નહાના દીકરા અર્દેશીરને એના ઉમરાવોએ તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો, પણ શહેરિયાર નામના એક હાકેમે આવી તેને મારી નાખ્યો, અને પોતે રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. તેણે પણ થોડાજ દિવસ રાજ્ય ચલાવ્યું. તેવામાં પાદશાહી વંશના કાઈ મલતિયાએ તેને મારી નાખ્યો, અને ખુસરૂ-પરવીજની પુરાન-દોષ્ટ નામની એક દીકરીને તખ્ત ઉપર બેસાડી. તેણે માત્ર છ મહિના રાજ્ય ચલાવ્યું.

તેની પછી તેના પિતરાઈ શાહુશનનદેહુ તખ્ત ઉપર આબો. તેણે માત્ર એકજ મહિના રાજ્ય ચલાવ્યું હતું. પછી પાછી ખુસરૂ-પર વીજની અરજમદોખત નામની ખીજી દીકરી તખ્ત ઉપર આવી. પણ તેને ખોરાસાનના હકિમ ફરોખહુરમખના દીકરા રૂસ્તમે મારી નાખી અને અહુવજ શહેરમાંથી અર્દેશીર-ખાખેગાનની તોખમના કસરા નામના એક શખ્સને લાવી તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો, પણ તે રાજ્ય ચલાવવાને નાલાયક હોવાથી તેને ઢઠાડી મેલ્યો.

ત્યારબાદ ફરોખજાદ નામના એક શખ્સને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો. તે બિચારાએ એક મહિના પણ રાજ્ય ચલાવ્યું નહિ, તેવામાં તેને જોરે દઈ મારી નાખ્યો, અને ઇરાનનાં તખ્ત ઉપર માઠાં ભાગ્યનો યજ્ઞદજ્ઞદ-શહેરિયાર ઈ. સ. ૧૩૨ માં આબો. કેહેછે કે આ યજ્ઞદજ્ઞદ ખુસરૂ-પરવીજનો નખીરો હતો, પણ તેને ખાલપણથી ખાહેર મોકલી દીધાથી તે કેટલુંએક સુધી ઇસ્તખરમાં પડી રહ્યો હતો.

મારી ધ્યારી દીકરી, આ પત્ર ઉપરથી તમે ખુસરૂ-પરવીજનાં રાજ્યની પુછીયીતે યજ્ઞદજ્ઞદ તખ્ત ઉપર બેઠા ત્યાં લગણનાં ચાર વર્ષમાં ઇરાનનું રાજ્ય કવી ખરાખ હાલતમાં હતું, તે જોયું હશે. જે જે પાદશાહો એટલા વખતના અરસામાં થઈ ગયા હતા, “તે ફક્ત નામનાજ હતા, અને ખાકીનો બધો અખત્યાર લુચ્છા અમીર ઉમરાવોના હાથમાં હતો.” યજ્ઞદજ્ઞદના તખ્ત ઉપર બેઠા પછી અસલી ઇરાનની શેહનશાહત તદન પડી ભાગી, જે વિષેનું વર્ણન આવતા પત્રમાં તમારી ઉપર લખી મોકલીશ.

હું છું તમારો વાહાજો બાપ.

સવાલો.

ખુસરૂને મારી નાખી તખ્ત ઉપર કાણુ બેઠો હતો ? શીરોએ કેવો પાદશાહ હતો, તથા કેટલા મહિના રાજ્ય ચલાવી મરણ પામ્યો હતો ? એની પછી કાણુને તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો હતો ? અર્દેશીરને મારી નાખી કાણુ રાજ્ય ચલાવવા બેઠો હતો ? શેહરિયારને કાણુ મારી નાખ્યો, તથા તેની જગાએ કાણુને તખ્ત ઉપર બેસાડી ? પુરાનદોખતે કેટલા મહિના રાજ્ય ચલાવ્યું હતું, અને તેની પછી કાણુ તખ્ત ઉપર આબો હતું ? શાહુશનનદેહે કેટલું સુધી રાજ્ય કીધું, અને તેની પછી કાણુ તખ્ત ઉપર આબો ? અરજમદોખતને કાણુ મારી નાખી, અને કાણુને તથા ક્યાંથી લાવી તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો ? ફરોખજાદને તખ્ત ઉપરથી ઢઠાડી કાણુને બેસાડ્યો હતો ? ફરોખજાદને

કેવી રીતે મારી નાખ્યો હતો ? પછી ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર કાણ, અને ક્યાં વર્ષમા આવ્યો હતો ?

પત્ર ૩૩ મો.

મારી ખ્યારી દીકરી,

મારા છેલ્લા પત્રમાં તમે વાંચ્યું હશે કે ઈરાનનાં તખ્ત ઉપર ઇ. સ. ૬૩૨ માં યજ્ઞદજ્ઞે-શેહરિયાર આવ્યો હતો. એ ધણી નખલો પાદશાહ હતો. એના વખતમાં ઈરાનીઓનું રાજ્ય સદાખરે તેઓના હાથમાંથી આરખાએ લીધું હતું.

એ આરખાને તે વખતના લોકો ધણી હલકા ગણતા હતા. “તેઓના મુલક પાહાડી, ત્યાંની જમીન વેરાન, તથા મેદાનો સઘલાં રેતાલ હતાં.” તેઓ ત્યાં લૂંટકાંત કરી સ્વતંત્રતાથી રેહતા હતા. પહેલાં તેઓ “સૂર્ય તથા ગ્રહોની પૂજા કરતા હતા,” પણ પાછલથી તે સઘલાઓએ મહુમદનો ધર્મ કબુલ કીધો હતો. તેઓ વગર સમજણના તથા ઝનુની હોવાથી “પોતાનો ધર્મ ખીજા લોકોમાં ફેલાવવાને ધણી જરૂરી તથા જીલમો ચલાવ્યા હતા.” જે લોકો ખીજે ધર્મ પાલતા તેમને તેઓ કુકરને નામે ઓલખતા, તથા તેમને મારી નાખવાનું, અને તેઓની સાથે લડાઈ કરવાનું સવાખ સમજતા હતા.

મહુમદની પછી જેઓ તેના વારસ થયા, તેઓને ખલીફ કરી કેહેછે. ઈરાનનાં રાજ્ય ઉપર પહેલ વેહેલો હુમલો આરખાએ ખલીફ આમરના વખતમાં કીધો હતો. આમરે સઅદે વકાસ નામના પોતાના એક સરદારને ૩૦૦૦૦ માણસોનું એક લશ્કર આપી ઈરાનીઓની સામે લડવા મોકલ્યો. યજ્ઞદજ્ઞે પણ ઈરાનીઓનું એક લશ્કર તૈયાર કીધું, અને તેની સરદારી રૂસ્તમ ફરોખજાદ નામના એક સરદારને આપી. પત્રે લશ્કરો વચ્ચે ખગદાદની પાસે કાદસીહ નામની જગો આગલ એક જખરી લડાઈ થઈ, તેમાં ઈરાનીઓ હાર્યા, તથા રૂસ્તમ ફરોખજાદ માર્યો ગયો, અને કાવીઆની કુંડો આરખાએ લઈ લીધો. આ લડાઈ ઇ. સ. ૬૩૬ માં થઈ હતી, અને તેને કાદસીહની લડાઈ કરી કેહેછે.

આ હારની ખપર જેવી યજ્ઞદજ્ઞેને થઈ તેવીજ તે પોતાની સાથે કેટલોક અશખાખ લઈ હુલવાન તરફ નાસી ગયો. આથી સઅદેવકાસે ઈરાનનું પાયતખ્ત જે મદાએન નામનું શહેર હતું તે હાથ કરી લીધું. પછી તે યજ્ઞદજ્ઞેની પુઠે દોડ્યો, તથા જલવલાહના

કિલ્લામાં શરવાન તથા આજર બીજાનના પ્રાંતોમાંથી જે ઘોડાશર લશ્કર યજ્ઞદર્શની મદદે આવ્યું હતું, તેની સામે પોતાના ભત્રિજા હુશમેને મોકલ્યો. હુશમે તેની ઉપર હુમલો કરી તે કેદ પકડ્યું. આ સાંભળી યજ્ઞદર્શ હુલવાનથી નીકળી રચ્ચે તરફ નાઠો, જેથી હુલવાન હુશમે પોતાને હસ્તક કરી લીધું.

ત્યાર પાદ ખલીફ ઓમરને સમ્રાટવકાસ વિષે કાંઈ ફરિયાદ પોહોચ્યાથી તેણે તેને પાછો ખેલાવી લીધો, અને તેની જગાએ ઓમર યુસીર નામના એક સરદારને નેમ્યો. યજ્ઞદર્શ ફરીથી એકવાર “ ઇરાનનું નસીખ અજમાવી જોવા ” ૧૫૦,૦૦૦ માણસોનું એક મોટું લશ્કર ખોરાસાન, રચ્ચે, તથા હામદનમાંથી એકઠું કીધું, અને તેની સરદારી ફીરૂજન નામના એક નામીયા સરદારને આપી. ઓમરે પણ આથી એક મોટું લશ્કર એકઠું કીધું, અને તેની સરદારી નોમન નામના એક ધર્મ ચૂસ્ત શાખ્સને આપી. આ બન્ને લશ્કરો વચ્ચે હામદનની દક્ષિણે નાહુવંદનાં મેદાનમાં એક મોટી જોશ ભરી લડાઈ થઈ, જેમાં નોમન પોતે માર્યો ગયો, પણ તેનાં લશ્કરે ઘણી ખહાદૂરીથી લડાઈ ચલાવી, અને ઇરાનીઓને તદન હરાવ્યા. આ લડાઈ ઈ. સ. ૬૪૧ માં થઈ હતી, અને તેને નાહુવંદની લડાઈ કરી કહેછે. એ લડાઈથી ઇરાનનું રાજ્ય આરખાને હસ્તક ગયું હતું.

હવે આથી કમનસીખ ખિચારો યજ્ઞદર્શ નાસીને સિસ્તાન ગયો; અને ત્યાંથી પછી ખોરાસાન તથા મર્વમાં ગયો અને મર્વથી આઠ મેલ દુર એક દલનારના ઘેરમાં જઈ ત્યાં સંતાયો. તેણે જે કિમ્મતી પોશાક પહેરેલો હતો, તેથી લલચાઈને પેલા મુજ દલનારે તે ખિચારાને મારી નાખ્યો. જ્યારે આ વાતની ખબર ઇરાનીઓને થઈ, ત્યારે તેઓએ તે દલનારને એકદમ મારી નાખ્યો, અને યજ્ઞદર્શનાં રવાનને ઇસ્તખરનાં દોખમામાં અવલમંજલ પોહોચાડ્યું. એણે નવ વર્ષ રાજ્ય કીધું હતું, અને દશ વર્ષ સુધી નાસ્તો કર્યો હતો. એ ઈ. સ. ૬૫૧ માં માર્યો ગયો, અને એ ખનાવથી ઇરાનનાં અસલી રાજ્યની તદન આખરી આવી. ઇરાનીઓ નાસ્તા બાગતા દુર દેશોમાં જઈ રહ્યા, અને ખેશુમાર હાદેસાઓ ખમ્યા.

મારી ખ્યારી દીકરી, હવે ઇરાનની તવારીખને લગતા મારા પત્રો પુરા થયાછે, અને હું આશા રાખું છું કે આ મારા સંઘલા પત્રો તમે સાચવીને રાખ્યા હશે, તથા તેમાની પાખતો પણ તમને ખબી થાદ હશે; અને જ્યારે તમે ઇરાનની તવારીખને લગતાં મોટાં

મોટાં પુસ્તકો વાંચશો, ત્યારે આ મારા પત્રોમાની ખીના તમને એક દીખાયા જેવી થઈ પડશે. હવે હું થોડા દિવસમાં આવી તમને મળીશ, માટે આ મારો પત્ર તમોએ છેલ્લો સમજવો; અને તે બંધ કરતી વેલા તમને નામીયા પાદશાહ નેશીરવાન-આદેલની થોડીક કિમ્મતી શિખામણો પાછી યાદ દેવડાવુંજી તે ઉપર તમે સદા અમલ કરજો;—

“તમારી દિયાનત પાક રાખજો; ઈનસાફતી રાહે ચાલજો; બં-
“દગીમાં મરાગુલ રેહેજો; દુઃખીઓને સાહે થજો; કલવણીને ફેલા-
“વો કરજો; સારાં માણસોને મદદ આપજો; ડાહ્યાં માણસોની સ-
“લાહ લેજો; ખોદાથી બિહિતાં રહેજો; સાચું બોલજો; અને સર્વનાં
“સુખમાં તમારું પોતાનું સુખ જાણજો.”

હું છું તમારો વાહુડો બાપ.

સવાલો.

યજ્ઞદ્વર્દ-શેહેરિયારના વખતમાં ઈરાનનું રાજ્ય સદાખંડે કોણે લઈ મુકયું હતું? આ આરખાને તે વખતના લોકો કેવા જાણતા હતા? તેઓએ પાછલથી કયો ધર્મ કબુલ કીધો હતો? મહમદની પછીના તેના વારેસોને શું કહેછે? ઈરાનનાં રાજ્ય ઉપર આરખાએ પેહેલવેહેલો કોણના વખતમાં હુમલો કીધો હતો? ખલીફે ઓમરે કોણને તથા કેટલાં માણસોનાં લસ્કર સાથે ઈરાનીઓની સામે લડવાને મોકલ્યો હતો? યજ્ઞદ્વર્દે ઈરાની લસ્કરની સરદારી કોણને આપી હતી? બન્ને લસ્કરો વચ્ચે કઈ જગાએ, અને ક્યાં વર્ષમાં લડાઈ થઈ હતી, અને તેમાં કોણ હાર્યા હતા? આ હારથી યજ્ઞદ્વર્દે નાસીને ક્યાં ગયો હતો? આથી સઅદેવકાસે કયું શહેર હાથ કરી લીધું? પછી તે પોતે ક્યાં ગયો, અને પોતાના બત્રિજ હુશમને ક્યાં મોકલ્યો, અને હુશમે તેમને શું કીધું? આથી યજ્ઞદ્વર્દે ત્યાંથી ક્યાં નાસી ગયો? પછી ખલીફે ઓમરે સઅદેવકાસને શા માટે પાછો બોલાવી લીધો, તથા તેની જગાએ કોણને નેમ્યો? યજ્ઞદ્વર્દે ફરીથી કેટલાં માણસોનું, તથા ક્યાં શહેરોમાંથી લસ્કર એકઠું કીધું, અને તેની સરદારી કોણને આપી? ઓમરે કોણની સરદારી હેઠલ તેની સામે લસ્કર મોકલ્યું? આ બન્ને લસ્કરો વચ્ચે કઈ જગાએ, તથા ક્યાં વર્ષમાં લડાઈ થઈ હતી, અને તેમાં કોણ માર્યો ગયો હતો? નોમનના માર્યો ગયાથી તેનાં લસ્કર કેની રીતે લડાઈ ચલાવી હતી, તથા તેમાં કોણની હાર થઈ હતી? આથી ઈરાનનું રાજ્ય કોણને હસ્તક ગયું હતું? હવે આથી યજ્ઞદ્વર્દે

નાસીને ક્યાં ગયો હતો ? સિસ્તાનથી પછી તે ક્યાં ગયો, અને ક્યાં સંતાયો ? પેલા દલનારે શાથી લલચાઈ તેને મારી નાખ્યો હતો ? આ ખખર ઇરાનીઓને યદ્ય ત્યારે તેઓએ પેલા દલનારને શું કીધું, તથા યજ્ઞદજ્ઞદેનાં રવાનને ક્યાંનાં દોષમાંમાં અવલમંજલ પોહોંચાડ્યું ? યજ્ઞદજ્ઞદે કેટલાં વર્ષ રાજ્ય કીધું હતું, કેટલાં વર્ષ નાસ્તો કર્યો હતો, તથા ક્યાં વર્ષમાં માર્યો ગયો હતો ?

વધારો.

આ પુસ્તકમાં આવેલાં ઇરાન સિવાય યુનાન, રોમ,

ઈત્યાદિ દેશોને લગતા પ્રાંતો, શહેરો, નદીઓ,

ઈત્યાદિના ખોલાસા.

અ—ઓ.

અયોન્યા—યુનાનની પશ્ચિમે આવેલો એક ટાપુ.

આકાન્થસ—એથોસની સંયોગી ભૂમિની પાસેનું માસિડનનું એક શહેર.

આથન્સ—અસલ એટ્રીકાની, તથા હાલ યુનાનની રાજધાની.

આર્તીમિશિયમનો ભુરાલાકા—યુખિયાના ટાપુમાં.

આર્મેલા—આસિરિયાનાં મુલકમાં તાઈગ્રીસ નદીની પૂર્વે આવેલું એક શહેર.

આર્મોનિયા—મિસોપોટેમ્યાની ઉત્તરનો દેશ.

આસિરિયા—અસલ તાઈગ્રીસ નદીની પશ્ચિમનો દેશ.

ઈજ્યન સમુદ્ર—યુનાન દેશની પૂર્વે આવેલી ભુમધ્ય સમુદ્રની એક શાખા.

ઈથોપ્યા—લિબિયાની દક્ષિણ, અને મિસરની નૈઋત્યકોણનો એક મુલક.

ઈલીસા—યુદ્ધતિસ નદીની પૂર્વે મિસોપોટેમ્યાનું એક શહેર. હાલ એને “ ઓક્ષ ” કરી કહેછે.

ઈક્રીસસ—એશિઆમૈનરની પશ્ચિમે અયોન્યાને લગતું એક મુખ્ય શહેર.

ઈમથ્રોસ—ઈજ્યન સમુદ્ર માહેલો યુનાન દેશને લગતો એક ટાપુ.

ઈરીત્રિઆ—યુખિયામાંનું એક શહેર.

ઈસસ—સિરિયાની સરહદ ઉપર સીલીશિયાનું એક શહેર.

એટ્રીકા—ઈજ્યન સમુદ્રને કીનારે યુનાનની પૂર્વે દિશાએ આવેલો એક પ્રાંત.

એથોસનો પાહાડ—માસિડનની દક્ષિણે ઈજ્યન સમુદ્રને કીનારે.

એનટીઓક—ઓરોનતિસ નદીના દક્ષિણ કીનારા ઉપર સિરિયાનું એક શહેર.

એનતાક્રુસ—લિડિયાના ઉત્તર કીનારા અગલનું શહેર.

એરાક્ષીસ નદી-આર્મીનિયામાની કાર્પાથન સમુદ્રમાંથી વહેતી નદી.
એશિઆમૈનર-ઇજીયન, કાલા અને કાર્પાથન સમુદ્રોની વચ્ચે
આવેલો મહાદ્વીપ.

આસોપસ નદી-ખીઆશિયામાં આવેલી નદી.

ક

કાર્થેજ-આફ્રીકાના કોસ્તા ઉપર શીનિશિયનોએ ઈ. સ. ૫૦ ૮૩૩ માં
વસાવેલું શહેર.

કુનેકસા-આસિરિયાનું એક શહેર.

કેરિયા-એશિઆમૈનરની નેરત્યકોણે આવેલો એક પ્રાંત.

કેલસિદોન-ખાઇજેનશિયમની સાંમે ખીથીનિયામાં આવેલું એક શહેર.

ખ

ખીઆલદીઆ-યુફ્રેતિસ અને તાઇગ્રીસ નદીઓની વચ્ચે આવેલો
અસલ ખાખિલોનિયાનો દેશ.

ગ

ગેનાઇકસ નદી-ખીથીનિયામાની નદી.

ગાગમેલાનું મેદાન-આર્મેલાથી વીસ મૈલને છેટે પેમોદસ નદીના કાંઠા
આગલ.

ઘ

ઘીઆસ-ઇજીયન સમુદ્ર માહેલો એક ટાપુ, કે જે વાઇન દારૂ અને
સંગેમરમરના પથ્થરને માટે વખણાયેલો છે.

ઙ

જુદીઆ-આર્મ્પરથાનની પશ્ચિમે રાતા સમુદ્ર આગલ આવેલું એક શહેર.
જેરૂસલેમ-અસલ જુદીઆનું પાવતન્ન, અને હાલનું પેલેસ્તાઇન.

ત

તીસફન-તાઇગ્રીસ નદીના પૂર્વ કાંઠા ઉપરનું એક નામીયું શહેર. અને
પાછળથી મદાએન કરી કેહેતા હતા.

થ

થર્મિયોલો-થેસેલીના કાંઠા ઉપરની એક સાંકડી ખીણ.

થરમાનો અખાત-માસિડનની ધિશાનકોણે આવેલો ઇજીપ્તન સમુદ્રનો
એક ભાગ.

થેસપી-ખીઆશિયામાનું એક શહેર.

થેસેલી-ઇજીયન સમુદ્રની પશ્ચિમે યુનાનનો એક પ્રાંત.

થ્રેસ-માસિડન અને કાલા સમુદ્રની વચ્ચેનો એક મુલક.

ડ

ડાન્યૂબ નદી-તરકીમાની, કાલા સમુદ્રમાં વહેતી નદી.

૬

દિલાસ-સાઈકલેદીજની વચમાં આવેલો ટાપુ.
દોશીસકસ-ઐસના કાસ્તાપરનું એક મોટું મેદાન.

૭

નાઈલ નદી-મિસર દેશ માહેલી ભુમધ્ય સમુદ્રમાં વેહેતી નદી.
નિનેવે-તાઈગ્રીસ નદીની પૂર્વે આસિરિયાનું પાચતમ.
નિસબીસ-મિસોપોટેમ્યામાં તાઈગ્રીસ નદીને કાંઠેનું શહેર.
નોક્સ-ઈજીયન સમુદ્રનો એક ટાપુ.

૫

પ્લેટી-ખીઆશિયામાનું એક શહેર.
પ્રોપોનટીસ-કાલા અને ભુમધ્ય સમુદ્રની વચ્ચેની સામુદ્રધુની.

૬

ફીનિશિયા-ભુમધ્ય સમુદ્રની પૂર્વે આવેલો સિરિયાનો એક ભાગ.
ફ્રેસિસ-એશિઆમૈનર માહેલું એક શહેર.

૭

બાઈજેનશિયમ-અસલ ઐસની પૂર્વ દિશાનું શહેર. હાલ કાનસ્તેન-
તીનોપલ.
બાબિલોન-યૂફ્રેતિસ અને તાઈગ્રીસ નદીઓની વચ્ચે આવેલું શહેર.
ખીઆશિયા-એટીકા, ફ્રેસિસ, અને લોક્રીસની વચ્ચે આવેલો
યુનાનનો એક પ્રાંત.

૮

માઈલીટસ-એશિઆમૈનરનાં કાંઠા ઉપર મીએનદર નદીનાં મુખ
આગલનું શહેર.
મારાથાન-આથ-સની ઉત્તરનું મેદાન.
માસિડન-ઈજીયન અને એટ્રીઆતીક સમુદ્રોની વચ્ચેનો મુલક.
મિસર-આફ્રીકાની ઈશાનકાણે આવેલો નામીયો દેશ.
મિસોપોટેમ્યા-યૂફ્રેતિસ અને તાઈગ્રીસ નદીની વચ્ચેનો મુલક.
મેમફીસ-નાઈલ નદીના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર મિસર દેશની અસલ
રાજધાની.

૯

યુખિયા-ઈજીયન સમુદ્ર આગલનો સઉથી મોટો ટાપુ.

૯

લિડિયા-એશિઆમૈનરની પશ્ચિમનો પ્રાંત.
 લિબિયા-મિસરની પશ્ચિમે અને ઇથોપ્યાની વાવથ્ય કાણે આવેલો દેશ.
 લેડા-એશિઆ મૈનરના પશ્ચિમ કાંઠા ઉપર ઇજીપ્ત સમુદ્ર માહેલો
 એક ટાપુ.
 લેમોસ-ઇજીપ્ત સમુદ્ર માહેલો યુનાનને લગતો એક ટાપુ.
 લેસીડિમન-યુનાનમાં લેકોન્યાનું એક નામીયું શહેર.

૧૦

સ્પાર્ટા-યુનાનનું એક અસલી શહેર.
 સાર્દોન-અસલ શાનિશિયાનું એક નામીયું શહેર.
 સાર્દિસ-ભુમધ્ય સમુદ્ર માહેલો એક ટાપુ.
 સાર્ડિસ-અસલ લિડિયાની રાજધાની.
 સિકંદ્રીઆ-મિસર દેશમાં નાઇલ નદીનાં મુખ આવેલું શહેર.
 સિથ્યા-એકસસ અને જગઝારતિસ નદીઓની વચ્ચેનો દેશ.
 સિરિયા-એકગમથી યૂફ્રેતિસ નદી અને ભુમધ્ય સમુદ્ર વચ્ચેનો તથા
 ખીજી ગમથી આરબસ્થાન અને તોરસના પાહાડો વચ્ચેનો દેશ.
 સીલીશિયા-એશિઆમૈનરની દક્ષિણનો મુલક.
 સેલેમિસ-સેરોનીકના અખાતમાં આવેલો ટાપુ.
 સેમોસ-એશિઆમૈનરના પશ્ચિમ કીનારા ઉપરનો ટાપુ.

૧૧

હેલીસ નદી-એશિઆમૈનરના મધ્ય ભાગમાંની નદી.
 હેલેસ્થાન્ટ-યુરોપ અને એશિઆને જુદા પાડનારી એક સાંકડી
 સામુદ્રધુતી.

દરેક પારસી કુટુંબમાં રાખવા લાયક

જ્ઞાન વર્ધક,

પેલ્લા વર્ગનું સઉથી મોટું માસીક ચો

કિંમત વરસ એકતા આંગ પર રૂ ૩—પોસ્ટેજ

દર માસની પેલ્લી તારીખે બહાર પડે છે

તેમાં વિદ્યા, હુન્નર, તવારીખ, ર

નિતી, વારતાઓ, તથા બીજી

તહરેવાર બાબતો

જુદા જુદા કસાયલા લખનારાઓની કલ

ખાસ લખાય છે.

તથા સંખ્યાના હુન્નરને ઉમેળત આપવ

કેનવાસના ભરત કામના નમુનાની ચો

ભરતના રંગની સમજણ સાથે આપવામાં

—(૦૦૦)—

જ્ઞાનવર્ધક માટે વરતમાન પત્રોના મત

“...અગ્યાસોમિયા અને સેસાસોમિયા ઉદ્યોગમાં એક સગ
શકે એવી બાબતો સમાવી આ જોવાનીઓ ને રોબીનુ બનાવવા
નથી.” —અખબારે સોદાગર.

“...આ આપાન્યુ પારસી બોરતોમ તેમજ વિદ્યાર્થીઓ ર
જુવાન સર્વેના હાથમાં વગર અડચણ લેવાને અને તેનાં ઘરક થ
ભલામન કરીએ છીએ.” —નમ જમશેદ

“...Dhayan Vardekar writes well and w

Indian

દરેક કામકાજ માટે તથા નવાં મરાઠાએ હમાણે

જેહાંગીર બેજનશ કરાણી મગટ કરનાર

ના. ૧૮ પારસી બબર સ્ટ્રીટ, કોટ મુંબ

